

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

УГВУ ВІКТОР УГОННА

УДК 327(510+6)(043.3)

СТРАТЕГІЯ КНР ЩОДО КРАЇН АФРИКИ

ДИСЕРТАЦІЯ

23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем
та глобального розвитку

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело.

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: Борділовська Олена Анатоліївна,
доктор політичних наук

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Угву В. У. Політика КНР щодо країн Африки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2020ю

Дисертаційне дослідження є першим системним ґрунтовним та всебічним дослідженням сучасного геополітичного вектору зовнішньої політики Китаю у відношенні Африканського континенту та ролі Африканських країн в процесі реалізації Китаєм своєї міжнародно-політичної правосуб'єктності.

Структура роботи побудована таким чином, щоби дати максимально повне та точне уявлення щодо напрямків, стратегічних цілей, методів, механізмів та способів реалізацією Китаєм своєї зовнішньої політики у відношенні країн Африки, а також дослідженню впливу політичної, економічної, гуманітарної, культурної та військової складової двох- та багатосторонніх відносин Китаю з окремими африканськими країнами чи їх політичними союзами. Для цього в роботі приділено достатньо уваги обґрунтуванню предметних меж дослідження, а також набору інструментів та методів наукового пізнання, які покликані максимально та всебічно розкрити сутність та зміст африканського вектору зовнішньої політики Китаю.

В роботі відмічається, що стрімкий розвиток процесів оновлення зовнішньої політики Китаю, механізмів реалізації геополітичних стратегій його розвитку досліджується в рамках теорій політичної модернізації. Внутрішньополітичні процеси в Китаї, враховуючи економічну та військову значимість цієї країни для глобального політичного й економічного середовища, мають визначальний вплив на процес формування вектору

зовнішньої політики. Трансформаційні процеси притаманні сучасному Китаю виходять за межі суспільно-політичного континууму держави та поширюються політичним керівництвом Китаю на інші країни, намагаючись в такий спосіб віднайти нові потенціальні можливості для розвитку.

Встановлено, що одним із таких потенціалів є Китайсько-Африканські відносини, які через практичну реалізацію складових моделі навздогінного переходу з елементами органічної модернізації, здатні диферсифікувати політичні та економічні контакти Китаю, диференціювати його активність в середовищі міжнародних та регіональних інтеграційних утворень, а також сприяти встановленню стратегічних відносин та моделі стратегічного партнерства з країнами, які в найбільшій мірі задовольняють інтересам Китаю.

Широке застосування теорій розвитку Китайсько-Африканських відносин дало змогу досягнути в дисертації надзвичайно прогресивних результатів у визначенні ступеня взаємозалежності та взаємозв'язків між різними елементами структури зовнішньої політики Китаю у відношенні Африканського континенту та країн Африки. Доводиться теза стосовно того, що визначальним напрямком зовнішньої політики залишається економічні, торгівельні, фінансові та інвестиційні ресурси. Але при цьому наголошується на недопущення надмірної експансії китайських інтересів в африканській економіці.

Також в роботі проведено ґрунтовний аналіз процесу історичного становлення Китайсько-Африканських відносин. Досліджуються позиції різних фахівців, що дає змогу розкрити періодизацію розвитку цих відносин в залежності від наслідків для кожного іншого етапу розвитку. При цьому зазначається, що більшість вчених та фахівців в означені сфері тривалий час перебувають в пошуках нових форм та трансформаційних механізмів, якими можна охарактеризувати специфіку Китайсько-Африканських відносин на різних етапах.

Для цього було проведено ґрунтовне історіографічне дослідження, розкрито основні тенденції сучасних досліджень в сфері зовнішньої політики Китаю по відношенню до країн Африки. Робиться вагомий акцент на різність оцінок ролі Африки в реалізації Китайського геополітичного вектору та впливу на внутрішнє середовище Китаю. Так переважна кількість західних дослідників звертає увагу на експансійний характер розвитку таких відносин, але при цьому китайські фахівці, ґрунтуючись на результатах більш точних досліджень економічних процесів, акцентуючи увагу на механізмах м'якої експансії.

Розкриваються і доводяться сучасні проблеми в реалізації Китаєм своєї геополітичної стратегії на Африканському континенті.

Формується сучасне бачення ролі Африки у стратегічних перспективах розвитку Китаю. Досить цікавим здобутком дисертаційного дослідження є визначення впливу ідеологічного фактору у відносинах з Африканськими країнами. Доводиться роль і політична вага Китаю у процесах політичного становлення та розвитку країн «Третього світу». приділяється увага дослідженню нового формату відносин в межах концепції політичного та економічного розвитку держав третього світу «Південь-Південь». Відзначається, що роль Китаю в цих процесах узгоджується із основними потребами внутрішнього розвитку країни. Відсутність вимог та обов'язкових стандартів розвитку суспільно-політичних процесів в країнах-партнерах, Китай висуває лише необхідність дотримання «політики одного Китаю». В інших аспектах політичної стабільності, геополітичного розвитку Китай не звертає увагу на позиціонування та ступінь демократизації тієї чи іншої держави визнаючи лише ступінь досягнення власних інтересів за рахунок співробітництва з такою державою.

Дослідником доводиться важливість для зовнішньої політики Китаю та процесу реалізації ним вектору геополітичного розвитку його позиціонування як драйвера розвитку країн «третього світу», донору їх

суспільно-політичних та соціально-економічних трансформацій, провідника нової системи глобальних цінностей в моделі регіонального розвитку.

Вагоме місце в роботі приділяється і визначенню взаємного впливу Африканського регіону у зовнішній політиці і стратегії розвитку Китаю, формуванні його зовнішньополітичного іміджу глобального центру прийняття рішень, особливо у питаннях економічного розвитку.

Проводиться ґрунтовний аналіз інтенсивності економічної експансії Китаю на регіональному та субрегіональному рівнях по відношенню до африканських країн. В роботі робляться спроби ув'язати вагомі результати економічного розвитку Китаю, його економічного прориву із становленням геополітичної ваги та значимості для глобальних економічних процесів. Обстоюється думка, що трансформація моделі політичних відносин між Китаєм та Африканськими країнами відбувається на тлі збільшення потреб економіки Китаю у нових ресурсах, сировині, а також у ринках збуту китайської продукції. З таких позицій вектор зовнішньої політики на Африканському континенті тяжів тривалий час до країн із сформованою економічною системою, яка ґрунтується на сировинній орієнтації експорту та потребах в імпорті технологічних товарів із високою доданою вартістю.

Для повноцінного синтезу політичного, економічного та іншого співробітництва між Китаєм та Африканським континентом формується система принципів реалізації двосторонніх та багатосторонніх відносин. Демонструється важливість побудови відносин між Китаєм та регіональними інтеграційними утвореннями на Африканському континенті в такий спосіб, який би давав змогу проникати Китаю в ці інтеграційні союзи через одного з їх учасників. Така політика експансії на Африканському континенті розкривається системою сфер взаємодії Китаю з глобальними союзами, асоціаціями та альянсами на міжнародному рівні; з регіональними союзами та регіональними лідерами відповідно на суб-африканському рівні; з окремими країнами на субрегіональному рівні.

В роботі розкриваються особливості та механізми політичного співробітництва між Китаєм та африканськими країнами в рамках ООН, зокрема між Китаєм та «Африканської групи» в ООН. Політичні контакти, які відбуваються на рівні ООН були трансформовані в нове потужне інтеграційне утворення яке отримало назву Китайсько-Африканський форум. В рамках дослідження доводиться успішність та ефективність цього форуму, як нового прогресивного політичного інструменту реалізації геополітичного вектору розвитку Китаю та досягненні його інтересів на Африканському континенті.

Окремо від значення Китайсько-Африканського форуму для цілей реалізації зовнішньополітичної стратегії Китаю в Африці, в дисертаційному дослідженні було встановлено ступінь значущості інших інтеграційних регіональних утворень: Африканського Союзу; Західноафриканського Економічного і Валютного Союзу (ЗЕВС); Спільноти Розвитку Півдня Африки (СРПА); групи країн Економічного Співтовариства Держав Західної Африки (ЕКОВАС). Встановлено, що всі наведені вище регіональні утворення мають інтерес для Китаю з точки зору ефективності та динаміки лобювання власних інтересів на Африканському континенті.

Було доведено, що в середньостроковій перспективі, найбільш дієвими та ефективними механізмами двосторонніх зносин є механізми фінансової, інвестиційної, корпоративної взаємодії. Тобто Китай через засоби політичного впливу забезпечує досягнення економічних цілей діяльності власних резидентів на інших континентах та в інших країнах. Тому з метою підтримки експортного потенціалу Китаю в умовах паралельного розвитку імпортозаміщення в країнах Африки видається цілком логічним прагнення Китаю реалізовувати довготривалі інвестиційні проекти на Африканському континенті забезпечуючи власний доступ на цей період на ринки африканських держав.

Автор звертає увагу на той факт, що поряд з суто економічними сферами взаємодії Китаю з Африканськими країнами перший намагається

розширити співпрацю в таких сферах як інтелектуальний капітал та людські ресурси; гуманітарна сфера та подолання продовольчої кризи; культурна та освітня, з впровадженням програм обміну студентами; охорона навколишнього середовища та боротьба зі зміною клімату; охорона громадського порядку та забезпечення національної безпеки в процесі антитерористичної боротьби на континенті; транспортна та соціальна інфраструктура. Всі ці напрямки співробітництва не мають градації за значимістю, вони походять від необхідності захисту економічних інтересів китайського бізнесу, що провадить свою діяльність на Африканському континенті. За допомогою політичної складової ці економічні відносини стабілізуються, перетворюються на довгострокові та усталені, що вимагає певної еволюції розвитку двохсторонніх зносин з боку Китаю в інтересах африканських країн. В роботі також доведено, що у Китайсько-Африканських відносинах існує стала стабільно зростаюча динаміку їх розвитку та нарощення потенціалу в усіх проявах. Але на сьогодні існує потреба вдосконалення самої зовнішньої політики по відношенню для країн Африканського континенту.

Встановлено, що одним із таких стратегічних напрямків удосконалення всієї зовнішньої політики Китаю по відношенню до країн Африки є акцент на розвиток двосторонніх відносин з країнами, що є регіональними лідерами або мають відповідний економічний, політичний та військовий потенціал стати такими лідерами.

Для цього було проведено ґрунтовний аналіз основних сфер дотичних інтересів між Китаєм та Нігерією, як одним із найбільш потенційних сучасних стратегічних партнерів Китаю в усьому Африканському регіоні. Доведено, що основне підґрунття для розширення політичних контактів встановлено бізнес структурами та інституційними інвесторами Китаю, які використовують економічний потенціал Нігерії для власних потреб. Встановлено, що Нігерія є одним із найбільших та ключових експортерів сировини (нафти, нафтового газу, лісу) до Китаю з усіх країн Африканського

континенту. Така інтенсивність економічних відносин обумовила необхідність дослідження потенційних напрямків політичного співробітництва в таких сферах як: інтеграція, участь Нігерії в міжнародних інститутах ООН, розвиток гуманітарного та соціального співробітництва, розвиток культурного співробітництва та програм обміну, обміну досвідом в сфері науки та технологій, а також взаємодією в рамках військових операцій проти ісламістських фундаменталістів та терористичних організацій, що контролюють частину дельти річки Нігер.

Аналізуючи товарну структуру експортно-імпортних відносин; досліджуючи інтенсивність та глибину політичних контактів у двосторонньому та багатосторонньому форматі; активність політичного керівництва Нігерії в роботах Самітів Китайсько-Африканського форуму; участь та роль Нігерії в регіональних сабзах та організаціях – все це дало змогу відобразити стратегічній перспективі співробітництва між Китаєм та Нігерією і запропонувати якісно нову модель геополітичної стратегії Китаю на Африканському континенті. Така модель розкривається на думку автора, через лобі Китаєм інтересів та амбіцій політичного і економічного лідерства окремих країн в межах Африканського континенту в межах конкретних інтеграційних утворень, з тим, щоби створити відповідні умови для паралельного розвитку власного економічного, політичного, гуманітарного співробітництва в рамках такої інтеграції не вступаючи до неї напряду.

Важливе місце в роботі займає дослідження стратегічних перспектив розвитку взаємовідносин Китаю і Нігерії в таких сферах як військово співробітництво, культурне співробітництво, реалізація спільних інфраструктурних проєктів, досягнення Нігерією ролі регіонального лідера в межах ЕКОВАС. Окрему і досить ґрунтовну увагу в дослідженні приділено SWOT-аналізу перспектив політичного співробітництва між Китаєм та Нігерією і їх співставлення з тотожними перспективами відносин Китаю та ЮАР.

Доведено, що архітектура потенційної моделі співробітництва між Китаєм та Нігерією носитиме мережевий характер диференційованого проектного наповнення, оскільки предметна сфера таких відносин постійно розширюватиметься.

Ключові слова: Китайсько-Африканські відносини, політичні відносини, економічне співробітництво, співробітництво в безпековій сфері, Китайсько-Нігерійські відносини, Китайсько-Африканський форум, ЕКОВАС

SUMMARY

Ugwu V.U. China's Policy towards Africa. – Manuscript.

Thesis for a degree of a candidate of political science degree in specialty 23.00.04 - political problems of international systems and global development. – Taras Shevchenko National University of Kyiv of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2020.

The thesis is the first systematic, fundamental and comprehensive study of the current geopolitical vector of China's foreign policy towards the African continent and the role of African countries in the process of China's implementation of its international and political legal personality.

The research is structured in such a way as to give the fullest and the most accurate idea as possible of the directions, strategic goals, methods, mechanisms, and means of China's implementation of its foreign policy towards African countries, as well as the impact of the political, economic, humanitarian, cultural and military components of the bilateral and the multilateral relations of China with individual African countries or their political alliances. To achieve this, sufficient attention has been paid to the substantiation of the subject boundaries of the study, as well as a set of tools and methods of scientific knowledge, designed to maximally and comprehensively disclose the essence and content of the African vector of China's foreign policy.

It is noted in the thesis that the rapid development of the processes of renewing China's foreign policy, mechanisms for implementing geopolitical strategies for its development is being studied within the framework of the theories of political modernization. The domestic political processes in China, taking into account the economic and military significance of this country for the global political and economic environment, have a decisive influence on the process of forming the vector of foreign policy. The transformational processes inherent in modern China go beyond the socio-political continuum of the state and spread

political leadership of China to other countries, thus trying to find new potential opportunities for development.

It is established that one of these potentials is the China-African relations, which, through the practical realization of the model components of a relapse transition with elements of organic modernization, are able to diversify political and economic contacts of China, to differentiate its activity among the international and regional integrational entities, and to promote the establishment of strategic relations and models of strategic partnership with the countries that satisfy China's interests.

The widespread use of the development theories of China-Africa relations allowed to achieve in the dissertation exceptionally progressive results in determining the degree of interdependence and interconnections between the various elements of China's foreign policy structure towards the African continent and Africa. The idea that economic, trade, financial, and investment resources remain the defining direction of foreign policy is proved. But in doing that the prevention of excessive expansion of Chinese interests in the African economy is emphasized.

Furthermore, a thorough analysis of the process of the historical establishment of China-African relations was conducted in the research. The standpoints of various specialists are studied, which allows us to reveal the periodization of the development of these relations, depending on the consequences for each other stage of this development. It is noted that the majority of researchers and specialists in the identified field are for a long time in search of new forms and transformational mechanisms that can characterize the specifics of China-Africa relations at various stages.

For this purpose, a thorough historiographical study was conducted, the main tendencies of contemporary research in the field of China's foreign policy in relation to African countries were revealed. A strong emphasis is placed on the difference in evaluation of Africa's role in the implementation of Chinese geopolitical vector and the impact on China's internal environment. Thus, the vast

majority of Western researchers are paying attention to the expansionist nature of the development of such relationships, but at the same time, Chinese experts, based on the results of more accurate studies of economic processes, focus on the mechanisms of soft expansion.

The current problems in China's realization of its geopolitical strategy on the African continent are revealed and proved.

A modern vision of Africa's role in the strategic prospects for China's development is formed. A rather interesting achievement of the thesis is the determination of the influence of the ideological factor in relations with African countries. The role and political weight of China in the processes of political formation and development of the "Third World" countries is proved. Attention is paid to the study of the new format of relations within the framework of the concept of political and economic development of the Third World states "South-South". It is noted that China's role in these processes is consistent with the basic needs of the country's internal development. Given the lack of requirements and compulsory standards for the development of socio-political processes in partner countries, China puts forward only the need to adhere to the «One China policy». In other aspects of political stability and geopolitical development, China does not pay attention to the positioning and degree of democratization of a particular state, recognizing only the extent of achieving its own interests by way of cooperation with such a state.

The importance for China's foreign policy and for the process of its implementing the vector of geopolitical development of its positioning as a driver of the Third World countries, a donor of their socio-political and socio-economic transformations, the leader of a new system of global values in the model of regional development is substantiated by the researcher.

A significant place in the paper is also given to determining the mutual influence of the African region in foreign policy and development strategy of China, the formation of its foreign policy image of the global decision-making center, especially in matters of economic development.

A thorough analysis of the intensity of China's economic expansion at the regional and subregional levels in relation to African countries is carried out. Attempts are made to link the outstanding results of China's economic development, its economic breakthrough with the emergence of geopolitical weight and significance for global economic processes. It is argued that the transformation of the model of political relations between China and African countries is taking place against the backdrop of an increase in the needs of China's economy in new resources, raw materials, and also in the markets for Chinese products. From such standpoint, the vector of foreign policy on the African continent has long lasted for countries with a prevailing economic system based on the raw material orientation of exports and the need for import of high value-added technological commodities.

For a comprehensive synthesis of political, economic and other co-operation between China and the African continent, a system of principles for the implementation of bilateral and multilateral relations is being formed. The importance of building relationships between China and regional integrational entities on the African continent in such a way that it would allow China to enter these integration unions through one of their participants is demonstrated. Such a policy of expansion on the African continent is revealed by the system of spheres of interaction of China with global unions, associations, and alliances at the international level; with regional alliances and regional leaders respectively at sub-African level; with individual countries at the subregional level.

The paper reveals the peculiarities and mechanisms of political cooperation between China and the African countries within the framework of the UN, in particular between China and the "African group" in the United Nations. The UN-level political contacts have been transformed into a new, powerful integration entity called the *Forum on China–Africa Cooperation*. The research shows the success and effectiveness of this forum as a new progressive political instrument

for realizing the geopolitical vector of China's development and achieving its interests on the African continent.

Apart from the significance of the *Forum on China–Africa Cooperation* for the purpose of implementing the foreign policy strategy of China in Africa, the degree of significance of other integration regional entities was established in the study: the African Union; West African Economic and Monetary Union (EETC); Southern Africa Development Community (SRPA); groups of countries of the Economic Community of West African States (ECOWAS). It is determined that all of the above regional education organizations are attractive to China in terms of the effectiveness and dynamics of lobbying their own interests on the African continent.

It was proved that in the medium-term, the most viable and effective mechanisms of bilateral relations are those of financial, investment, corporate interaction. That is, China, by way of political means, ensures the achievement of the economic goals of the activity of its own residents on other continents and in other countries. Therefore, in order to support China's export potential in the context of the parallel development of import substitution in Africa, China's desire to implement long-term investment projects on the African continent, providing its own access to African markets in this period seems to be quite a logical one.

The author draws attention to the fact that, along with purely economic spheres of interaction between China and African countries, the former is trying to expand cooperation in such areas as intellectual capital and human resources; the humanitarian sphere and overcoming the food crisis; cultural and educational including the introduction of student exchange programs; environmental protection and the fight against climate change; safeguarding public order and ensuring national security in the process of counter-terrorism struggle on the continent; transport and social infrastructure. All these areas of cooperation are not graded in importance, they originate from the need to protect the economic interests of the Chinese business, which operates on the African continent. With the help of the

political component, these economic relations are being stabilized, turning into long-term and stable, which requires a certain evolution of the development of bilateral relations on the part of China in the interests of African countries. It also proved that in China-African relations there has been a steady increase in the dynamics of their development and capacity building in all manifestations. But today there is a need to improve the foreign policy itself for the countries of the African continent.

It has been established that one of these strategic directions for improving China's foreign policy towards Africa is to focus on developing the bilateral relations with countries that are regional leaders or have the relevant economic, political and military potential to become such leaders.

A thorough analysis of the main spheres of relevant interests between China and Nigeria, as one of China's most advanced strategic partners in the whole of Africa, was conducted for this purpose. It is proved that the main foundation for the expansion of political contacts is established by the business structures and institutional investors of China, which use the economic potential of Nigeria for their own needs. It is established that Nigeria is one of the largest key exporters of raw materials (oil, petroleum gas, timber) to China from all over the African continent. Such an intensity of economic relations has led to the need to explore the potential directions of political cooperation in such areas as: integration, Nigeria's participation in UN international institutions, development of humanitarian and social cooperation, development of cultural cooperation and exchange programs, exchange of experience in the field of science and technology, and interaction with within the framework of military operations against Islamic fundamentalists and terrorist organizations that control part of the Niger River delta.

Analyzing the commodity structure of export-import relations; investigating the intensity and depth of political contacts in a bilateral and multilateral format; the activity of the Nigerian political leadership in the work of the summits of the *Forum on China–Africa Cooperation*; the participation and role of Nigeria in

regional organizations has made it possible to reflect the strategic prospect of cooperation between China and Nigeria and to offer a qualitatively new model of China's geopolitical strategy on the African continent. Such a model is disclosed by the author, through the Chinese lobby, of the interests and ambitions of political and economic leadership of individual countries within the African continent within the framework of concrete integrational entities, in order to create the relevant conditions for the parallel development of their own economic, political and humanitarian cooperation within such integration. not entering into it directly.

An important place in the research is the study of strategic prospects for the development of relations between China and Nigeria in such areas as military cooperation, cultural cooperation, implementation of joint infrastructure projects, the achievement of Nigeria as a regional leader within ECOWAS. A specific and sufficiently detailed attention is paid to the SWOT analysis of the prospects for political cooperation between China and Nigeria and their comparison with the identical prospects of China-RSA relations. It is proved that the architecture of a potential model of cooperation between China and Nigeria will bear the network character of the differentiated project content, since the subjectscope of such relations will be constantly expanding.

Key words: China-Africa relations, political relations, economic cooperation, security cooperation, China-Nigeria relations, the Forum on China–Africa Cooperation, ECOWAS.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Ugwu V. U. An Overview of Chinese Interests in Ukraine: Evaluation of the motives to increase its investments in the Eastern European country. *Міжнародні відносини Серія "Політичні науки", № 18-19 (2018).*
2. Bordilovska O. A., Ugwu V. Chinese – Ukrainian cooperation under the framework of the Belt and Road initiative. *Актуальні проблеми міжнародних відносин, Випуск 138. 2019, pp. 35–44.*

Статті в іноземних виданнях та у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних:

3. Ugwu V.U. Success Factors for the Implementation of Modern China’s Strategy in Africa. *Znanstvena Misel Journal. № 47/2020, Vol. 2, pp. 39–47.*

Статті, опубліковані в інших виданнях

4. Ugwu V. Reevaluating Dependency Theory in Sino-African Relations. *Китаєзнавчі дослідження. 2017, No. 1–2, pp. 52–60.*
5. Bordilovska O., Ugwu V. Sino-Indian Competition in Africa. *Східний світ. 2018, No 1, pp. 5–17.*

Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. Угву В. China's Cultural Diplomacy in Africa // Матеріали III Міжнародної науково - практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної науки», Київ, 2020 р. – Київ: Міжнародний центр науки і досліджень, 2020. – С. 30 – 31.
7. Ugwu V. The Role of Africa in China's Current Development Strategy // Матеріали Міжнародної науково - практичної конференції «Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії», Київ, 2020 р. – Київська наукова суспільнознавча організація, 2020. – С. 69 – 71.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	19
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЇ КИТАЮ У АФРИЦІ. 30	
1.1. Цілі та методологічні засади дослідження	30
1.2. Визначення застосованих еволюційних теорій стратегії Китаю в Африці	41
1.3. Історичний огляд відносин між Африкою та Китаєм	48
1.4. Огляд літератури	67
Висновки до розділу 1	85
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ АФРИКИ У СТРАТЕГІЇ КИТАЮ НА АФРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ.....	89
2.1. Розуміння роль Африки у стратегії Китаю на африканському континенті.....	89
2.2. Сфери сучасних африкансько-китайських відносин.....	107
2.2.1. Співпраця Китаю та Африки на міжнародному рівні.....	117
2.2.2. Відносини КНР та Африки на регіональному та субрегіональному рівні.....	122
2.3. Оцінка ймовірних двосторонніх здобутків та напрямки посилення китайсько-африканських відносин.....	130
Висновки до розділу 2	136
РОЗДІЛ 3. НІГЕРІЯ ЯК ПРИКЛАД, ВІДНОСИН КИТАЮ З АФРИКАНСЬКИМ КОНТИНЕНТОМ.....	139
3.1. Історія та сучасний розвиток відносин Китаю з Нігерією.....	139
3.2. Напрями стратегічних інтересів у сучасних відносинах між Нігерією та Китаєм	160
3.3. Китайсько-африканські сучасні відносини: порівняльний аналіз політичних перспектив відносин між Китаєм та Нігерією та Китаєм та ПАР.....	184
Висновки до розділу 3	203
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	212
ДОДАТКИ.....	228

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- РБ ООН – Рада Безпеки Організації Об’єднаних Націй
- ООН - Організація Об’єднаних Націй
- АС – Африканський Союз
- КНР – Китайська Народна Республіка
- ДРК – Демократична Республіка Конго
- ЦАР – Центрально-Африканська Республіка
- МВФ – Міжнародний Валютний Фонд
- ПАР – Південно-Африканська Республіка
- ОЕСР (OECD) – Організація Економічного Співробітництва та Розвитку
- РФ – Російська Федерація
- ФСКА (FOCAS) –Форум співробітництва «Китай-Африка»
- ГВІ – гірничо-видобувна індустрія
- ЄС – Європейський Союз
- СБ - Світовий банк
- СГ – сільське господарство
- МЗС – Міністерство закордонних справ
- СС – Східноафриканське співтовариство
- ЗЕВС – Західноафриканський економічний і валютний Союз
- СРПА – Спільнота розвитку Півдня Африки
- ЕКОВАС – Економічне співтовариство держав Західної Африки
- ІКАО – Міжнародна організація цивільної авіації
- ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології
- ВНЗ – вищий навчальний заклад
- БРІКС – міждержавне неформальне об’єднання Бразилії, РФ, Індії, КНР та ПАР
- FOCAS - Forum on China-Africa Cooperation

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний розвиток геополітичних процесів характеризується сталою тенденцією до зміни суспільно-політичного цивілізаційного устрою Світу. Рівень розвитку багатьох країн призвів до формування нових центрів впливу на глобальні політичні процеси. Економічний розвиток багатьох країн супроводжувався їх політичною самореалізацією на світовій арені. Однією із таких країн є Китай, який після трансформації двох полярного світу в одно полярний та перетворення США у геополітичного гегемона, тривалий час розвивався залишаючись закритим для світової економіки. Однак на зламі XX-XXI ст. Китай відкриває власні ринки та проводить політику експансії власних товарів до інших країн, економічне зростання підкріплюється боротьбою за політичне домінуванням в Східно-Азійському регіоні. Досить швидко Китай зміг трансформувати економічну ефективність в політичний вплив на регіональні та навіть на глобальні процеси. Починається етап становлення Китаю як одного зі світових лідерів в сфері міжнародної економічної політики, політики в сфері безпеки та соціально-гуманітарній сфері.

Відбувається не стрімка але стабільна за темпами і перевірена за обсягами інвестування експансія китайського політичного впливу на сусідні країни. Згодом, політична складова зовнішньої стратегії розвитку Китаю в умовах мінливості геополітичного становища в світі перетворюється на головний інструмент просування економічної експансії та політики «м'якої колонізації» нових країн. Китай одночасно використовує внутрішні ресурси слабкіших за себе економік з метою поширення власної продукції через купівельну спроможність місцевого населення та експорту сировини з таких країн. Зовнішня політика Китаю починає носити сировинний характер, і в цьому контексті Китай звертає увагу на Африканський континент.

Логіка політичного керівництва Китаю цілком очевидна: відсутність жорсткої конкуренції за ринки африканських країн при наявності усталеної,

але нещільної конкуренції за сировинні ресурси Африки між країнами ЄС, США, Японією і лише останнього часу Росією. Але Китай формує власну геополітичну стратегію у відношенні Африканського континенту.

Актуалізуючи тему дослідження виходимо з того, що Китай до кінця не визначив свою стратегічну мету по відношенню до Африканського континенту. Його м'яка експансія не має яскраво вираженого вектору, а зовнішня політика в Африці будується на диверсифікації впливу та напрямків розвитку. Але на сьогодні постає нагальна потреба диференціювати відносини з різними африканськими країнами з тим, щоби сформувати сталу мережу стратегічних союзників з метою подальшої експансії в Африці, що може стати запорукою геополітичної перемоги Китаю у протистоянні за континент зі США, країнами ЄС та Японією. Китай не є класичним прикладом колоніальної держави, а тому його спроби колонізації не носять модальний характер, є фрагментарними та персональними, що суттєво підвищує інтерес до дослідження означеної проблематики та робить актуальним механізм пошуку нових стратегічних партнерів, що може бути застосований і в межах реалізації геополітичних амбіцій України.

Натомість, підтверджена відповідним політико-правовим та міжнародно-правовим забезпеченням метаю Китаю до повномасштабної експансії ресурсів та внутрішніх ринків Африканських країн супроводжується розширенням сфер політичної взаємодії. Але при цьому ще більш нагальною постає проблема політичної підтримки та забезпечення таких двохсторонніх відносин. Все це формує додатковий вектор актуальності та нагальності даного дослідження, оскільки передбачає встановлення акцентів у певних відносинах з конкретними країнами для розширення власних політичних можливостей Китаю в сфері подальшого проникнення на Африканський континент. Таким чином вимагає пошук нових стратегічних партнерів одним із яких може стати Нігерія, враховуючи зростання її політичної ваги та економічної потужності на Африканському континенті.

Ступінь наукової розробки теми. Проблема Китайсько-Африканських відносин та оцінка ролі Африканського геополітичного вектору в загальній структурі зовнішньої політиці Китаю знаходили своє місце в працях багатьох дослідників.

Наприклад, глобальний характер Китайсько-Африканських відносин та загальні тенденції їх розвитку досліджувалися багатьма закордонними фахівцями, зокрема: Аденом Ч. (Alden Ch.), Батчелором К. (Batchelor K.), Ламперт Б. (Lampert B.), Мано В. (Mano W.), Моганом Дж. (Mohan G.), Маллінзом М. (Mullins M.), Стаал А. (Stahl A.), Тейлором І. (Taylor I.), Вассерманом Г. (Wasserman H.), Зафар А. (Zafar A.), Зіко Е. (Zico E.) та іншими. Що ж до китайських авторів, то найбільш значимими є праці таких вчених як Чанг Д. (Chang D.), Ченг Ж. (Cheng Zh.), Лі Ш. (Li Sh.), Верма Р. (Verma R.), Жанг Кс. (Zhang X.), тощо.

Економічний напрямок політики Китаю в Африці став головним предметом в дослідженнях таких вчених як Брадшер К. (Bradsher K.), Бротігем Д. (Brautigam D.), Гулі Дж. (Golley J. L.), Марафа Л. (Marafa L. M.), Мечетна Н., Потапенко М.В., Ренар М.-Ф. (Renard M.-F.), Ванг Дж.-І. (Wang J.-Y.), Жао С. (Zhao S.) тощо.

Сфера соціальних та гуманітарних відносин і дотичних у співробітництві Китаю з Африканськими країнами піднімається в дослідженнях таких фахівців як Черу Ф. (Cheru F.), Чанг Д. (Chang D.), Ченг Ж. (Cheng Zh.), Деніс М. (Denis M.), Лан С. (Lan S.), Моді Р. (Modi R.) та інших.

Вагоме місце в Китайсько-Африканських відносинах починає займати сфера військового співробітництва, що автоматично підвищило інтерес до цього напрямку з боку таких дослідників як Гріфітс Р. (Griffiths R.), Гаруз Д. (Haroz D.), Обі К. (Obi C.), Пауер М. (Power M.), Растанд І. (Rustad S.), Сумейко В. та інших.

Крім того деякі дослідники останнім часом приділяють особливу увагу Китайсько-Нігерійським відносинам, результати праць яких були також

активно використані для підготовки даної роботи. Зокрема такими дослідниками є Алден Ч. (Alden Ch.), Барбер Л. (Barber L.), Осакве А. (Osakwe A.), Жанг А. (Zhang A.) та деякі інші.

Разом з тим, комплексного та ґрунтового дослідження в якому би розкривалися проблеми подальшого розвитку та геополітичної стратегії Китаю щодо Африканського континенту на сьогодні не існує в Українській політичній науці та експертному середовищі, що виступає додатковим аргументом на користь актуальності та своєчасності даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами.

Дисертація підготовлена в рамках комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку світових процесів глобалізації» (затвердженої протоколом №13 Вченої ради Університету від 20 червня 2011 року), а також в рамках наукової теми Інституту міжнародних відносин №16БФ048-01 «Асоціація як новий формат відносин України з Європейським Союзом: політичний, правовий, економічний та інформаційний аспекти»).

Завдання дослідження. Метою даного дисертаційного дослідження є оцінка ролі Африки у стратегії сучасного розвитку Китаю та науково-теоретичне обґрунтування напрямів подальшого розвитку геополітичних відносин Китаю з країнами Африканського континенту.

Для досягнення даної мети вбачається необхідним вирішення наступних завдань:

- дослідити сучасний дискурс застосованих прикладних теорій розвитку Китайсько-Африканських відносин;
- виокремити етапи розвитку відносин між Африкою та Китаєм;
- визначити місце Африки у сучасній стратегії розвитку Китаю;

- дослідити особливостей відносини між Африкою та Китаєм на міжнародному рівні;
- визначити ефективність моделі політичних відносин між Китаєм та країнами Африки на регіональному рівні;
- визначити закономірностей відносин між Китаєм та країнами Африки на субрегіональному рівні;
- дати оцінку двосторонніх здобутків та перспективним галузям сучасних китайсько-африканських відносин;
- визначити особливості відносин між Нігерією та Китаєм;
- виділити двосторонні стратегічні інтереси у сучасних відносинах Нігерії та Китаю;
- простежити перспективи відносини між Нігерією та Китаєм.

Об’єктом дослідження є Китайсько-Африканські відносини в їх ретроспективному аналізі та на сучасному етапі розвитку.

Предмет дослідження виступають політичні механізми реалізації стратегії Китаю по відношенню до країн Африканського континенту на міжнародному, регіональному та субрегіональному рівнях.

Методи дослідження. Практична цінність та достовірність результатів дисертаційного дослідження досягнуті шляхом поєднання в процесі наукового пізнання загально- та спеціально-наукових методів, притаманних політичній науці:

- структурно-функціональний метод дав можливість визначити системність китайсько-африканських відносин, проаналізувати структуру та рівні таких відносин; визначити вплив внутрішніх і зовнішніх чинників у формуванні стратегії китайсько-африканських відносин;
- порівняльно-історичний метод розкрив особливості та основні закономірності розвитку китайсько-африканських відносин в залежності від різних етапів становлення зовнішньополітичної стратегії Китаю;

– метод моделювання розкрив можливості щодо визначення подальших перспектив розвитку китайсько-африканських відносин як на міжнародному, так і на регіональному і навіть на субрегіональному рівнях;

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що дисертаційна робота є цілісним дослідженням, у якому на основі широкого кола найсучасніших наукових джерел, публікацій та аналітичних статей закордонних фахівців у сфері геополітики, міжнародних відносин і політології проаналізовано, з-поміж іншого, роль Африки у сучасній стратегії розвитку КНР. Розглянуто та з'ясовано найсучасніші тенденції розширення впливу Китаю на африканський континент у контексті його становлення як однієї з найбільш впливових світових держав і еволюції китайського бачення Африки у якості центрального елемента концепції «відповідальної країни».

Наукові положення, що найбільшою мірою розкривають новизну дослідження, полягають у тому, що у даному дисертаційному дослідженні:

вперше:

– визначено особливості навздогінної модернізації Китаю через культивування його зовнішніх відносин з африканськими країнами та символізації їх геополітичної близькості, спільного майбутнього, інвестиційної дружби, застосування культурної дипломатії, стратегії «м'якої» сили у гуманітарній та політичній сферах;

– концептуально окреслено основні напрями сучасної парадигми китайсько-африканських взаємин, їх перспективний розвиток і взаємозв'язок, проаналізовано головні етапи розбудови Пекіном стратегічного партнерства з африканськими державами на трьох вимірах – від субрегіонального до регіонального і міжнародного;

– обґрунтовано характер та механізми подальших перспектив реалізації геополітичної стратегії Китаю щодо всього Африканського континенту через формування та підтримку політичного субрегіонального

лідера в конкретній країні – Нігерії – за допомогою фінансової, політичної, економічної, військової та гуманітарної підтримки Китаю;

удосконалено:

– аналіз теоретичних підходів щодо об'єктивізації ролі Китаю у розвитку потенціалу африканських держав на основі сучасних досліджень зарубіжних вчених;

– обґрунтування унікальних переваг вигранності стратегії популяризації внеску Китаю у розбудову африканських держав як можливості для співпраці у багатоплярному світі майбутнього, що формується на безпечній основі партнерства і залучення;

– науково-методологічну основу розуміння сучасної зовнішньої політики КНР і Африки на основі новітніх джерел провідних Західних, китайських і африканських фахівців, опублікованих протягом останніх двох років;

– пошуку особливостей сучасної форми проникнення китайських інтересів в Африканський регіон – інтенсифікація кооперації у військовій і безпековій сферах, а також інтенсифікація економічного співробітництва;

– підходи до визначення ролі економічного співробітництва з окремими країнами та його взаємозв'язок із регіональною та міжнародною політикою Китаю щодо захисту власних економічних інтересів, через розвиток мережі регіональних організацій співробітництва заснованих на домінуючій ролі Китаю в реалізації інфраструктурних, інвестиційних, економічних, соціальних, гуманітарних та військових програм співробітництва, на прикладі Нігерії;

дістало подальшого розвитку:

– визначення експонціальної реактуалізації культури та традиційних цінностей у проектах модернізації Китаю, інституціалізації культури дружби і щедрості як конфуціанських істин, релевантних логіці та динаміці соціальних змін в сучасному китайському суспільстві.

– систематизація (у історичному та методологічному ракурсі) зовнішньополітичних етапів, які обумовлюють сучасні китайсько-африканські зв'язки у контексті помітних змін у світовому геополітичному просторі;

– підходи до розуміння політики м'якої експансії Китаю на Африканському континенті, яка поєднує в собі економічну залежність країн континенту та політичний захист китайських інтересів через систему міжнародних зв'язків та різних форм міждержавного співробітництва;

– поєднання аналізу «системи цінностей» сучасної дипломатичної доктрини Китаю з виокремленням першочергових політичних потреб низки держав регіону, через доведення їх відповідності та співпадіння.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні та прикладні висновки і рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані в:

– науково-дослідній роботі – для подальших наукових розробок методологічного інструментарію формування геополітичних стратегій та стратегій двосторонніх відносин;

– навчально-методичній роботі – при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародні відносини», «Міжнародні політичні відносини», «Глобалізація»; для підготовки підручників, навчальних посібників і навчально-методичних матеріалів з проблематики Китайсько-Африканських відносин;

– практичній діяльності політичних інститутів – для формування стратегічних орієнтирів та механізмів побудови двосторонніх відносин України з країнами Африки.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження можуть стати основою для подальших наукових розробок.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота і 5 опублікованих наукових праць, в яких викладені основні положення дисертації виконані дисертантом самостійно. В статтях, надрукованих у співавторстві із О.А.Борділовською «Chinese – Ukrainian cooperation under the framework of the Belt and Road initiative» та «Sino-Indian Competition in Africa» (особистий внесок здобувача 1.04 авторських аркушів) розробка проблеми та основний зміст належить авторту дисертації.

Апробація результатів дисертації. Головні висновки й тези дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, також були викладені автором у доповідях та виступах на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: міжнародна наукова конференція «Китайська цивілізація: традиції та сучасність», Київ, 22 вересня 2016 р.; круглий стіл: «Українсько-китайські відносини в контексті концепції «Один пояс - один шлях: історія, реальність та перспектива», Київ, 17 листопад 2016 р.; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, щорічна конференція Інституту міжнародних відносин, Київ, 29 березня, 2018 р.; міжнародна науково-теоретична конференція «Стратегічне позиціонування України в сучасному міжнародному просторі», Київ, 18 жовтня 2018 р.; Міжнародної науково - практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної науки», Київ, 2020 р.; Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання суспільних наук: наукові дискурсії», Київ, 2020 р.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження були викладені автором у 7 наукових працях, загальним обсягом 5 д.а., з яких 5 наукових публікацій належать особисто автору (2.9 д.а.), з них 2 статті у наукових фахових виданнях України, 1 публікація в зарубіжних фахових виданнях, 2 статті у інших наукових виданнях та 2 тези наукових доповідей.

Структура дисертації обумовлена метою дослідження, об'єктом і предметом дослідження, і складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (170 найменувань англійською, французькою, російською та українською мовами на 16 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 234 сторінок, з них основного тексту – 196 сторінок.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЇ КИТАЮ У АФРИЦІ

1.1. Цілі та методологічні засади дослідження

У політологічній літературі початок втілення китайської моделі модернізації прийнято детермінувати серединою ХІХ ст., коли розпочалося інтенсивне проникнення європейських держав в Китай. Протягом усього цього періоду процеси модернізації і синтезу культур йшли болісно і нерівномірно.

До 1911 р. зміни відбувалися за недостатньо ефективною участі держави, що, в кінцевому рахунку, зумовило перемогу нових соціальних сил, які використовували західні концепції в якості основи нової державної доктрини. Одночасне розмивання традиційних суспільних і державних структур супроводжувалися посиленням залежності Китаю від іноземних держав, що посилювало почуття національної неповноцінності. Після утворення КНР адекватному сприйняттю завдань, що стоять перед країною, і потребою вироблення відповідної державної політики заважали ідеологічні стереотипи. Боротьба за вибір стратегії перетворень не виходила за рамки уявлень про лінійність історичного процесу, з послідовним проходженням певних стадій і загальної кінцевою метою. Національна ідентичність розглядалася, перш за все, в контексті особливостей політичної боротьби.

Культурна революція звільнила простір для нових напрямків пошуку. Тільки після 1978 року, коли вперше в новітній китайській історії почався стійке економічне зростання, з'явилися підстави говорити про оригінальний шлях розвитку. Звільнення від ідеологічних стереотипів дозволило говорити і про національну ідентичність як про самостійну категорію. В результаті поразки соціалізму в СРСР і Східній Європі багато хто з колишніх поглядів

не зникли, а піддалися аранжуванню, ставши складовою частиною нового політичного і соціально-економічного курсу КПК.

Можна чітко відстежити, що з 2012 р., як Сі Цзиньпін очолив Комуністичну партію Китаю, глобально-політична стратегія Китаю стала відображати модернізаційний концепт «китайської мрії» – позиціонування Китаю як рівного на світовій арені, поряд з США та Європою, а, можливо, і як нового лідера в геополітичному просторі. Відтак, посилене китайсько-африканське співробітництво є невід’ємною компонентою не лише глобальної зовнішньополітичної стратегії, а й означеного модернізаційного концепту, що уже успішно реалізується.

В останні роки після того, як загальноприйняті ідеологічні схеми втратили значну частку своєї привабливості, а разом з нею і впливу, характер суспільного розвитку Китаю все частіше описується поняттям «модернізація», яке, незважаючи на неминучі для популярного і широко вживається термін витрати в строгості, вельми точно відображає сутність процесів, що відбуваються, акцентуючи їх унікальний, історичний характер. [1, с. 174]

Дослідження модернізації як однієї з форм соціально-історичного руху векторного, альтернативного природно-історичного, типу передбачає характеристику як цілі, так і вихідної точки – китайської цивілізації, яка за ХХ століття стала «загальним еквівалентом» глобального суспільного розвитку [2, с. 78].

Відтак актуальність теми дослідження обумовлена потребами аналізу стрімких процесів оновлення політики, механізмів здійснення геополітичних стратегій розвитку сучасного Китаю в контексті аналізу теорій політичної модернізації.

У рамках політико-культурологічних методологічних підходів можна стверджувати, що до Другої світової війни альтернатива розвитку Китаю здавалася ясною, мала європейське походження і чітку ідеологічну визначеність, в якій соціалізм протистояв капіталізму. Соціалізм сприймався

як фактор внутрішнього розвитку і не ставив під сумнів вплив і роль Європи та Північної Америки в світі. Взаємодія культурних світів визначалося терміном «вестернізація», що відображав як реальні соціально-економічні процеси, так і політику західних держав. Ситуація змінилася після війни, коли з'явилися свідчення, що попередня модель світу відходить у минуле: зруйнувалася колоніальна система, серйозно послабивши європоцентричну конфігурацію світу, модернізаційні процеси по всьому світу засвідчили початок формування нового світопорядку, а частина нових незалежних держав обрала некапіталістичний шлях. Поява третього світу посилила протистояння двох суспільних систем, доповнивши його конфліктом розвинених і нерозвинених держав, а «внутрішньоєвропейське» суперництво набуло глобальні характеристики, розташувавшись вздовж осі «Схід-Захід».

Саме тому, коли після Другої світової війни політика «вестернізації» була відкинута афро-азійським спільнотою, з'явилася теорія модернізації, що обґрунтовувала західний погляд на розвиток нових державних утворень [3, с. 310]. Її розквіт припав на 1960-і роки, коли утвердилася думка, що в результаті поширення нової техніки та інноваційних технологій, ліберальної економіки, відтворення індустріальної соціальної структури і відповідної соціально-політичної орієнтації національних еліт, розвиток усього світу неминуче піде за зразками західного світу.

Тоді ж з'явилося класичне визначення модернізації одного із теоретиків модернізаційної теорії Ш. Ейзенштада: «Модернізація – це процес перетворень за зразками тих типів соціальної, економічної і політичної систем, які розвивалися в Західній Європі і Північній Америці з XVII по XIX ст. і потім поширилися на інші європейські країни, а в XIX та XX ст. – на американський, африканський і азійський континенти» [4]. Критерії модернізації, таким чином, збігалися з критеріями індустріального суспільства, її обов'язковими рисами були зміни в усіх сферах людського життя і діяльності, при яких трансформаційні перетворення одного інституту призводили до відповідних змін в інших інститутах, а одиницею аналізу було

національно-територіальне утворення – держава. При цьому висловлювалася думка, що модернізації є особливим типом суспільних змін. [5, с. 123].

Політична трансформація – це процес перетворення суспільно-політичного життя, його цінностей, змісту та інституційного оформлення у відповідності до вимог часу; це соціально-політичні зміни, що можуть бути як прогресивні, так і регресивні. Політична трансформація постає як єдність трансформації політичної системи, «політичної людини» та політичної культури суспільства. Політична трансформація – це саморегульований процес, вільний від більш жорсткої концептуальної скерованості, характерної для проектів політичної модернізації [24, с.667].

Політична модернізація – процес трансформації суспільства, який одні вчені пов'язують із політичним плюралізмом та раціональною бюрократією, інші – з національною інтеграцією суспільства і формуванням національних держав, стабільністю політичних інститутів, ще інші – з психологічним комплексом поширення сучасних цінностей та ідей [17, с. 365]. Основними суб'єктами теорії модернізації є розвинені суспільства (сучасні, модернізовані, в яких функціонують держави консолідованої демократії) та менш розвинені (традиційні, де втілені неповнодемократичні політичні режими), причому другі іноді запозичують і поширюють демократичні цінності і норми, іманентно властиві першим.

На думку Д. Растоу, ключовими цілями політичної модернізації є національна єдність, стабільна влада, рівність. М. Шаповаленко стверджує, що об'єктивними завданнями політичної модернізації в перехідних суспільствах є мобілізація мас для здійснення економіко-політичних перетворень, досягнення згоди владних і «операційних» сил, концентроване ідеологічне відображення соціальних завдань [17, с. 365]. Саме для концентрованого відображення актуальних програм розвитку суспільства часто використовуються політичні міфи. Одні з них складаються з позитивних, об'єднавчих міфологем, інші – використовуються технологічно – для легітимації недостатньо ефективної влади, досягнення бажаного

результату в електоральних процесах. Але, безсумніву, в трансформаційному, а саме в перехідному суспільстві, великим попитом користуються найбільш спрощені, зручні і привабливо емоційно забарвлені сценарії ідеологічних відображень цілей політичного розвитку у вигляді міфів. Одним з таких політичних міфів сучасного Китаю є ідея «лідерства у третьому світі».

В узагальненому розумінні, політичну модернізацію можна вважати явищем більш конкретним, ніж політичні трансформації. Політична модернізація включає процеси самовдосконалення політики, формування нового світопорядку, оновлення механізмів взаємовідносин влади і держави, тобто різного складу успішні політичні зміни. Політична трансформація, нагадаємо, включає весь горизонт політичних змін (і успішних, і неуспішних) без окреслення чіткого вектору, простору чи термінів здійснення таких.

Процесом вужчим політичної модернізації є демократичний транзит, що пояснює перехід від недемократичних (режимів) до демократичних засобів і способів управління, на відміну від політичної модернізації, що в одному із різновидів трактує політичну модернізацію як перехід від традиційних суспільств до сучасних [23, с. 667].

У детермінації польського теоретика соціальних змін П. Штомпки, зміст категорії «модернізація» полягає у описі процесу перетворення традиційного або дотехнологічного суспільства, ступенем його трансформації в суспільство, для якого характерні сучасні технології, раціональні та секулярні відносини та високодиференційовані соціальні структури [26, с. 116].

Як стверджує Г. Мерніков, досвід Комуністичної партії Китаю (КПК) у 1980-х рр. як стратегія оновлення національної економічної системи дозволила КНР вийти на друге місце за обсягом ВВП у сучасному світі, тому є дуже прогресивною. Згідно з емпіричними даними Світового банку, економіка Китаю зростає з 1978 року в середньому на 9,8 % за рік, випереджаючи світову економіку в цілому (3 %) [15, с. 137]. Як стверджує Г.

Мерніков, це підштовхнуло США визнати те, що політика Китаю визначально впливатиме та світовий порядок денний у XXI столітті [15, с. 138].

Прагматизм економічної політики, деідеологізація господарської діяльності дозволила Китаю забезпечити сталий характер, стійкість та прогнозованість соціально-економічних перетворень. Управління соціальними змінами в Китаї виявилось дуже продуманим, з професійним врахуванням усіх процедурних аспектів підготовки контексту, забезпеченості ресурсами та подолання можливого супротиву перетворенням. Це забезпечило постійне зростання, зокрема і економічних, показників розвитку китайського суспільства навіть в роки глобального економічного спаду. Причому домінуюча роль держави у системі народного господарства, централізована система управління державою, що високо корелювала традиційному характеру китайського суспільства, була одним із домінуючих сприяючих факторів у цьому процесі. Завдяки їй процес перетворень виявився стратегічно обґрунтованим, чітким, поетапним, із ясними поставленими і досяжними цілями, максимально зрозумілий. Хоча, є і негативні сторони у такого планово-центрального підходу. Цілі реформ виявилися максимально легітимізовані у широкому загальному населенні країни, що забезпечило високу успішність окреслених владою змін та, у багатьох випадках, навіть дострокову досяжність очікуваних результатів. Успішність перетворень в Китаї засвідчило, зокрема, і те, що у 2001 р. Китай вступив у Світову організацію торгівлі (за широкої підтримки країн Африки також) та, фактично, інституціоналізувало Китай одним із основних суб'єктів економічних відносин сучасного глобального світу.

Вітчизняний теоретик Г. Мерніков, на нашу думку, досить вдало визначив два ключових принципи модернізації «по-китайськи»: 1) «опора на власні сили» та «іноземне – на службу сучасному Китаю» [15, с. 138].

На рубежі XXI ст., Китай взяв курс на багаторівневу стратегію взаємодії з рядом африканських держав на трьох одночасних фронтах – економічних,

політичних і військових. Це було зумовлено необхідністю Пекіна забезпечити енергію та природні ресурси, щоб підживлювати свою бурхливу економіку і зміцнювати свої позиції світового виробничого центру. Глибина залучення Китаю не може бути занижена, і її зростаючі частки в аспекті безпеки Африки безліч конфліктів впливають на геополітичний ландшафт континенту, який був у минулому ексклюзивним доменом Заходу. Залучення Китаю до африканського континенту має багато можливостей, але і низку ризиків. На початку XXI ст. Китай швидко наростив свою присутність у Африці і це стало важливою темою для обговорень не лише у контексті міркувань про перспективи міжнародних відносин, а й проблемою для аналізу глобальної політики.

Феноменальний темп економічного зростання в Китаї проілюстрував те, що країна піднялася до світового лідерського статусу, внаслідок чого регіональні та міжнародні наміри та цілі Китаю стали предметом багатьох сучасних наукових досліджень. Унікальна позиція Китаю в спільноті націй наразі означає, що КНР має вплив і на розвинені (як член Ради Безпеки ООН) країни, так і на країни, що розвиваються.

Протягом багатьох років Китай змінив свою зовнішню політику від конфронтації до співпраці, від революції до економічного розвитку, від ізоляції до міжнародного співробітництва. На думку сучасних теоретиків, Китай сприймає Африку як надважливого партнера у виконанні своїх стратегічних цілей: енергетичних, торговельних та геополітичних інтересів [95, с. 6].

У політологічному дискурсі можна простежити три точки зору з приводу сучасних китайсько-африканських відносин:

1) політика Китаю фінансування та підтримки інфраструктурних проектів у Африці критикується і оцінюється як забезпечення національних інтересів Китаю за рахунок природних ресурсів Африки;

2) підтримка африканських країн оцінюється як стратегічна інвестиція у сталий розвиток цього регіону, що є взаємовигідною для обох сторін та

сприяючою міжнародній стабільності, побудові фундаменту для довгострокового економічного розвитку;

3) китайсько-африканські відносини – складні та багатогранні; як нове явище сучасних міжнародних відносин вони потребують подальшого наукового вивчення, тому для їх позначення не варто застосувати однобічних підхід.

Наприклад, аргументами для прибічників першого варіанту є те, що китайські кредити, які підтримуються природними ресурсами, викликають питання про майбутнє континенту та його потенціал для сталого розвитку. Китаю за різними підрахунками належить близько 14% сумарної заборгованості африканських країн [101].

Прихильники другого підходу оперують доповідями Світового банку, у яких емпіричними даними проілюстрована теза про те, що капіталовкладення Китаю надають позитивний вплив на розвиток африканської економіки. [101]. В останні роки Африка демонструє середнє зростання в 5%, і аналітики пов'язують економічне зростання континенту («запізнілий ренесанс Африки») саме з китайськими інвестиціями. Згідно із опитуваннями у Нігерії та Кенії, Китай тут має стабільно високий рейтинг – 75-86%.

Апологети третього підходу наголошують на певній амбівалентності наслідків китайсько-африканських відносин, проте з наголосом, що китайський інтерес більше слугує для розвитку потенціалу Африки. Однак досі залишається відкритим питання, як зробити китайсько-африканські відносини більш «правильними» та справедливими. [104, с. 5]. Сучасні дослідники вважають, що співробітництво Китаю та Африки корисне для Африки у короткостроковій перспективі [44, с. 167]. У ефективності китайських інвестицій для африканських країн потрібне, з одного боку, вирішення окремих внутрішніх проблем Африки через об'єднання зусиль національних еліт та населення країн континенту, а також реалізації певних заходів, які африканські уряди повинні вжити для того, щоб вести переговори з Китаєм з більш сильної та поінформованої платформи.

Дослідження стратегії Китаю в Африці були в основному зосереджені на економічних інтересах в Африці, економічних та соціальних наслідках діяльності китайського уряду. Проте ці дослідження не охоплюють увесь масштаб модернізаційних процесів, що характерні для сучасного Китаю через призму китайсько-африканської співпраці. Багато питань досі залишаються маловивченими або проаналізованими однобічно. Тому означена тема аналізу динаміки та характеру модернізації Китаю та ролі посилення китайсько-африканського співробітництва у цьому контексті, її значення для глобальних геополітичних процесів залишається актуальною.

Китайсько-африканські відносини завжди були відносинами «Китаю, Африки і Заходу». Наразі африканські держави на південь від Сахари стають одними з перших важливих регіональних просторів для тестування нового багатополярного світу, де стикаються економічні сили двох мегацивілізаційних просторів – Заходу та Сходу. Рання динаміка такого зіткнення є основою для визначення – наскільки партнерським або конкурентним буде цей світ майбутнього. Тут сили Азії та Заходу можуть перевірити наміри один одного та встановити межі співпраці у глобальних країнах. Причому, Африка і Китай залишаються далеко не монолітними. Африка – це 53 країни і понад 2000 культур. Китай залишається теж складним об'єктом. Подвійна ідентичність Китаю полягає у тому, що це наразі один із світових лідерів у сфері торгівлі, з іншого боку – дохід на душу населення в Китаї у 18 разів менший за аналогічний показник у США.

Китайський бізнес фокусується на секторах економіки, у розвитку яких Африка особливо зацікавлена, зокрема, стає головним гравцем в сфері африканської інфраструктури. Китай діє в країнах, які є мішенню західних санкцій (Судан, Зімбабве), позиціонуючи себе як альтернативного партнера цих держав, що приносить йому вагомі дивіденди. Китайські компанії виявляють готовність йти на ризики, діючи в зруйнованих війнами і конфліктами країнах, таких як Ліберія, Демократична Республіка Конго, Сьєрра-Леоне. І зарубіжні політологи наголошують на дефіциті офіційних

даних щодо сутності та напрямків конкретних інвестиційних проектів Китаю у різних африканських країнах. Доступною є загальна статистика, що стосується більше періодів, а не конкретних років.

Китайська влада ретельно охороняє діяльність Китаю не лише у дипломатично особливих країнах (наприклад, Судан), а й приховує інформацію про звичайні операції у африканських країнах, пояснюючи це чутливістю інших африканських держав щодо виконання у повних межах китайських зобов'язань щодо них самих. Наприклад, станом на 2009 р. відомо, що близько 800 державних китайських компаній займалися бізнесом на африканському континенті. Точні цифри – неясні [104, с. 28]. Це викликає певну стурбованість на Заході стосовно сутності китайських зобов'язань, намірів та наслідків, що виникатимуть внаслідок їх реалізації.

Можна сказати, що країни світу дуже зацікавлені в орієнтованому на реформи Китаї. Важливо розуміти, що Китай все ще знаходить свій власний шлях трансформаційних перетворень і досить часто намагається знайти шлях найменшого опору». З огляду на вихідну позицію, Китай рухається по шляху «навздогінної модернізації», поступово та поетапно розробляючи складові процесів суспільно-політичних оновлень та інструментів їх впровадження на основі підходу «первинної» (органічної, на основі власних зразків) модернізації.

Наша точка зору кореспондує з позицією Г. Мернікова про те, що стратегія модернізації Китаю є органічним синтезом національних соціокультурних традицій та сучасного досвіду організації виробництва [15, с. 139]. Як стверджує вчений, фундаментальною ознакою «китайського економічного дива» є «наздоганяючий» характер модернізації – від аграрно-індустріальної до індустріально-аграрної з кластерами п'ятого та шостого технологічних укладів.

Цікаво, що Китай, який раніше заперечував ідеологію традицій та привілеїв, зараз має намір ремобілізувати традиційні культурні ресурси на

службі поточній стратегії мобілізації, що охоплює економічну глобалізацію [66, с. 77.].

Китайська нація є відносно молодою, комуністична партія Китаю продемонструвала вражаючі навички пристосування до змін в міжнародному середовищі. Наразі більшою мірою китайський уряд зосереджений на середньотерміновій перспективі взаємовідносин з Африкою. Залишається відкритим питання: чи зможе Китай у довготерміновій перспективі зберегти та примножити більшість своїх інвестицій у Африці, не вимагаючи високих стандартів забезпечення прав людини та відкритості управління режимів у африканських країнах. В обмін на фінансові інвестиції, чи не ставить Китай під загрозу безпеку своїх інвестицій, активно не протидіючи розростанню корупції і непотизму на африканському континенті? З іншого боку, Китайська держава систематично наголошує на рівноправності стосунків з африканськими країнами, невтручання у їхні внутрішні справи. Для підкріплення цього послуху, китайський уряд неодноразово демонстрував готовність вкладати кошти у ризиковані економічні проекти, на відміну від Європи та США.

У будь-якому разі, китайсько-африканські відносини можуть створити основу, щоб з великою вірогідністю зробити прогнози про майбутнє міжнародної системи та роль оновленого Китаю у формуванні перспективного образу світу.

Тому важливою науковою проблемою залишається аналіз проблем, з якими стикається Китай, виконуючи свої зобов'язання щодо інвестуванню розвитку потенціалу країн Африки. Сучасний африканський континент став своєрідним тренувальним майданчиком для китайських підприємств, які глобалізують свої операції; це також тренувальний майданчик для китайського уряду, який швидко рухається у напрямку глобального світу; це також лабораторія майбутнього і для західних держав, які зацікавлені у сталому розвитку людства, успішній модернізації, де б вона не відбулася, а,

відтак, у розвитку дієвого та справедливого співробітництва, партнерства між країнами світу, в тому числі між Китаєм та країнами Африки.

1.2 Визначення застосованих еволюційних теорій стратегії Китаю в Африці

Як стверджують міжнародні оглядачі, зовнішня політика Китаю стосовно Африки стала предметом досліджень і міжнародних зустрічей у всьому світі [80]. Конференція в Кембриджі ще 2007 р. підкреслила необхідність створення емпіричної бази, на якій можна було б базувати політичні міркування та аналізи різних аспектів (торгівля, допомога, управління) цієї нової галузі досліджень.

Для сучасного Китаю стало важливо довести своє інтелектуальне лідерство в регіоні і незахідному світі в цілому. Як ми з'ясували вище, не дивно, що більшість китайських прямих іноземних інвестицій в Африці орієнтована на ресурси, адже китайська економіка швидко розвивається і потребує ресурсного забезпечення. Країна імпортує 40% своєї нафти [29, pp. 415–419.] Швидко зростаюче населення Африки є вітальним ринком для промислових товарів Китаю. Представляючи «інший» підхід до розвитку, Китай формує себе як лідера глобального Півдня і виступає за прогресивний міжнародний порядок. Проте окремі дослідження показують, що участь Китаю в Африці повинна дати паузу для належних роздумів, оцінки, наукової аналітики [80].

На думку Д. Дегтярьова, використовуючи аналогічні механізми співпраці (споруда великих об'єктів інфраструктури, розвиток всебічного співробітництва по державній лінії, частий обмін делегаціями на високому рівні), КНР зайняла нішу, що звільнилася після відходу з Африки СРСР. [10,с. 85]. Дослідник наголошує, що, позитивно відрізняючись від більшості західних кредиторів, КНР не висуває вимог про демократичне суспільство в

обмін на свою допомогу. Як сказав один китайський чиновник в ході виступу в Університеті Намібії в 1992 р.: «Тільки африканці знають реалії своєї країни. Лише вони мають право і здатні вибрати шлях свого розвитку. Китай ставиться з абсолютним повагою до вибору їх соціальної системи і моделі розвитку, яка відповідає ситуації, що склалася в їхній країні» [68]. Єдина вимога до африканських країн, що висувається КНР в обмін на свою допомогу, – визнати принцип «одного Китаю». Однак довгі роки Тайваню вдавалося завдяки більш ефективній «дипломатії кредитів» утримувати цілу низку африканських країн в орбіті свого впливу. Згодом, завдяки розвитку економіки КНР, її допомога стала більш привабливою і багато країн континенту відмовилися від співпраці з Тайванем. Велику роль тут зіграв і той факт, що КНР стала постійним членом РБ ООН.

Голова КНР Ху Цзіньтао на початку 2004 р. в ході візиту в Африку заявив: «Китай найбільша країна, що розвивається в світі, в той час як Африка – континент, на якому найбільше країн, що розвиваються. Китай працює спільно з африканськими країнами, щоб не упустити історичний шанс сприяти взаємному розвитку» [130]. Ху Цзіньтао додав, що у Африки багато ресурсів, а Китай володіє технологіями, тому два регіони можуть стати чудовими взаємодоповнюючими економіками. Самі громадяни КНР, характеризуючи відносини з Африкою, вважають за краще говорити про взаємність, взаємну вигоду.

Виходячи з теорії економіста Ж. Террье, висловлену ним у 2000 р., темп зростання африканських економік (а відповідно, і споживчого попиту) буде як мінімум не менше демографічного зростання в цих країнах. Це свідчитиме про значну перспективність африканського континенту як ринку товарів. Те, що Африка – це «континент майбутнього», «ресурсний клондайк», не викликає заперечень. Так званий раніше «забутий континент», за різними оцінками, наразі вміщує від 30 до 40% всіх світових запасів природніх ресурсів. Це обумовлює його привабливий суб'єкт-об'єктний статус на глобальній геополітичній карті світу майбутнього.

У сучасній міжнародній ситуації, Африка має підтримку своєї позиції зі сторони Китаю в ООН у прагненні зробити більш справедливими умови світової торгівлі (наприклад, розширення представництва африканських країн у Раді Безпеки ООН). Зі своєї сторони африканські країни (за правилом «одна країна – один голос») також підтримують Китай у важливих для нього міжнародних питаннях.

Як ми з'ясували в 1.1., Китай обрав модель навздогінного переходу з елементами органічної модернізації, що досі знаходяться у процесі конструювання. Одним із цікавих підходів в руслі такої моделі модернізації є так звана стратегія «м'якої сили». Вона проявляється в тому, що за останні роки суттєво змінилися основні припущення та практика китайської зовнішньої політики щодо Африки. Протягом етапу холодної війни Китай намагався наголосити на відмінностях своєї дипломатичної та технічної допомоги країнам Африки, наголошуючи на солідарності та взаємній повазі. Як стверджують сучасні вчені, зовнішня культурна політика Китаю полягала в тому, щоб «спочатку подружитися, потім посилити розуміння і, нарешті, встановити офіційні відносини» [66, р. 70].

Більшість форм культурних ініціатив, прийнятих Китаєм з 1950-х рр. залишаються досі, з'являються нові. Китайський уряд щорічно виділяє більше 5-6 мільйонів китайських юанів для ініціатив культурної дипломатії з африканськими країнами. Ця сума, як правило, розділена на дві частини: 1) для програм обміну інтелігенції, наукових та культурних діячів, молодих політиків; 2) для придбання матеріалів та обладнання, книг. Культурна дипломатія Китаю – своєрідна «наступальна привабливість» або «м'яка сила» з сильним традиційним культурним фоном. Тут переважає риторика не так «скорочення бідності» чи вузьких економічних інтересів, як позиціонування Китаю другом та партнером країн, що розвиваються, через тонку мобілізацію культурних норм та висловлювань.

З кінця 1990-х рр. культурний ринок став новим, але всеохоплюючим елементом глобалізації політики Китаю. Найперше завдання такого руху –

представити позитивний імідж Китаю. Відповідно, великі культурні заходи, наприклад Олімпійські ігри 2008 р. та китайські культурні фестивалі стали важливими напрямками демонстрації Китаю в світі.

З 2004 р. велика кількість китайських артистів відвідує Африку, було розпочато спеціальні культурні фестивалі «Подорож китайської культури до Африки» та Молодіжний фестиваль Китай-Африка [66, р. 75].

Друга офіційна мета китайської культурної дипломатії – це закріпити *«мирний підйом» Китаю та ідеал «гармонійного світу» у свідомості зовнішнього світу*. Культурна дипломатія стає своєрідним інструментом для продажу світові ідеї про те, що економічне зростання Китаю не є загрозою для Заходу або для країн третього світу. Водночас, китайська культура стала експортним сектором, товаром в системі культурної індустрії, що є не лише інструментом зовнішньої політики.

З 2003 по 2006 рр. Китай підготував понад 10 тисяч спеціалістів з Африки у різних сферах (станом на 2010 р. – 15 тисяч), включаючи 3700 державних службовців [66, р. 75]. Лише з 2004 по 2010 р. Китай відкрив біля 500 інститутів Конфуція по всьому світу, які сприяють у викладанні китайської мови як іноземної та культурному обміну, співпраці у сфері освіти, культури та економіки. Інститути Конфуція символізують початок мирного звернення Китаю до свого минулого та сходження до майбутнього.

У Пекінському університеті та Університеті Чжецзян спеціально створені африканські інститути. Також зростає кількість професійних шкіл, які спеціалізуються на підготовці африканців, їхня діяльність ініційована різними міністерствами, може також фінансуватися місцевими органами влади або великими компаніями. Ху Цзіньтао з 2006 р. почав активно заохочувати молодь з Китаю для участі у будівництві, медичній, сільськогосподарській та викладацькій кар'єрі в Африці. Китайський уряд відправляє до Африки багато китайців-волонтерів (китайська версія Корпусу миру). Цікавою також є практика міст-побратимів. На початку XXI ст. 73

міста з 23 африканських країн уклали угоди про співпрацю з китайськими містами-побратимами.

Китай має розгалужену систему дипломатичних представництв та культурних центрів на африканському континенті, що добре фінансуються. Серед популярних каналів культурної кооперації, що сприяють культурному обміну та політичному діалогу, в яких беруть участь африканські вчені, художники, службовці та їхні китайські колеги, можна назвати китайсько-африканський симпозіум з прав людини (Пекін, жовтень, 2004 р.), конференцію китайсько-африканського співробітництва з питань охорони навколишнього середовища (Найробі, лютий 2005 р.), Міжнародний симпозіум африканської та китайської музики (Пекін, 2005 р.), симпозіум з питань спільного розвитку Китаю та Африки (Пекін, 2006 р.) та ін. У порівнянні із попереднім періодом, коли у будь-яких публічних дискурсах на міжнародному рівні китайський уряд апелював до ідеології, ці заходи з фокусами на науці, музиці, журналістиці, екології, правах людини та освіті сприяли встановленню партнерських відносин більш «м'якими» засобами. Це потребувало більше часу, але, в результаті, забезпечило більш сталий результат співпраці.

З 2006 р. між Китаєм та Африкою діє програма культурного обміну, покликана поглибити взаємне культурне розуміння, під час якої африканські культурні діячі відвідують Китай, а китайські – Африку. Ця програма була спеціально розроблена для 10 африканських країн – Сенегалу, Беніну, Малі, Республіки Конго, Мадагаскару, Танзанії, Замбії, Ефіопії, Ботсвани, Уганди [66, р. 79]. На відміну від односторонньої індоктринізації африканських відвідувачів, що має місце у США, умовою взяти участь у культурній програмі Китаю є доповідь та виступ на конференції на тему культурного розвитку саме своєї країни, її державної культурної політики, конкретних випадків реалізації такої, відносин між місцевою культурною політикою і зовнішніми культурними обмінами. Тобто, Китай ставить акцент на проблеми внутрішнього культурного розвитку африканських країн. Китай

завжди хоче представити себе як дружню країну, що розвивається, намагаючись сприяти зміцненню можливостей самостійності іншої сторони партнерства.

Заслуговує на увагу державна стратегія Китаю на підвищення рівня освіти власних громадян, поступальний розвиток систем національної освіти та науки, величезні інвестиції у перетворення у цих ключових галузях соціальних змін, де і продукуються основні інновації.

Для всього світу неочікуваним була можливість сильного впливу Китаю на африканські країни. Причому цей вплив, наче за логікою конфуціанства, базується на дружбі та щедрості. На відміну від європейських країн та США, Китай не ставить інституційні вимоги, проголошує політику невтручання у національні справи та питання місцевої влади для реалізації інвестицій. Цю позицію певним чином критикують країни консолідованої демократії, але те, що Китай ставиться до Африки як рівноправного партнера виявилось виграшним у стратегічному плані і стало запланованою ще у середині ХХ ст. невід'ємною компонентою модернізаційного курсу Китаю. Цілі розвитку для Китаю, визначені ще Ден Сяопіном, вдалося досягнути на роки наперед.

Отже, вплив Китаю у африканському регіоні не обмежується фінансовими чи інвестиційними вливаннями. Особливою є політика Китаю щодо розвитку людського потенціалу в Африці. Китайська держава фінансує підготовку для Африки десятки тисяч фахівців вузького профілю, надає гранти на культурні проекти, фінансує навчання студентів та підтримує молодих вчених із Африки. З іншого боку, підвищення рівня освіченості населення, постійні культурні комунікації, тісні консультації з урядами-реципієнтами та їхніми виборцями є одним із способів забезпечення сталості проектів, що фінансуються Китаєм в Африці.

Центральна оперативна логіка китайської допомоги полягає в тому, що країни-реципієнти повинні керуватися власним розвитком і роль Китаю має обмежуватися передачею технологій (а, отже, Китай все більш модернізуватиметься в напрямку центру таких технологій) та матеріальних

ресурсів. Китайський уряд демонструє розуміння, що розбудова потенціалу повинна переводитися як реальна передача знань і навичок в тих проектах, які фінансуються Китаєм.

Китайська влада реагує на критичні зауваження до своєї діяльності і наразі ставить чіткі вимоги від китайських фірм, які працюють в Африці, дотримуватися міжнародних норм щодо трудових прав, умов праці та екологічної безпеки та стандартів, проявляти корпоративну соціальну відповідальність.

У період з 2000 р. до 2018 р. торговий оборот Китаю з Африкою виріс у 17 раз, а об'єм китайських інвестицій в африканські країни – виріс більше, ніж у 100 раз. За результатами саміту FOCAC, Китай зобов'язується протягом наступних трьох років виділити африканським країнам близько 60 млрд доларів допомоги у різній формі. Деякі аналітики зазначили, що такі великі інвестиції релевантні лише традиційній китайській філософії – філософії щедрості. Ця філософія доповнюється ще трьома ціннісними принципами китайсько-африканського співробітництва: 1) не заважати африканським країнам у пошуку власного шляху розвитку; 2) не нав'язувати своєї думки; 3) не супроводжувати інвестиції політичними умовами; 4) не прагнути отримати політичні вигоди; 5) не втручатися у справи африканських країн.

У вересні 2016 р. у Китаї відбувся 11 економічний саміт G-20. Ретельна підготовка до нього засвідчила безумовний авторитет президента Сі Цзіньпіна в китайській системі влади. G-20 – це той випадок, коли Китай демонструє свою дипломатичну мудрість – побудувати відкриту, взаємопов'язану світову економіку. Ця грандіозна подія, яка відбулася в Китаї, засвідчила, що сучасний Китай має багато нової енергії у суспільно-політичній сфері для активної участі у формуванні нового порядку світової економіки і інституціоналізації стійкої позиції Китаю серед супердержав, в тому числі і через підхід «м'якої сили».

1.3 Історичний огляд відносин між Африкою та Китаєм

Дослідниця Xu Jiming виділяє чотири етапи у відносинах Китаю з Африкою:

- 1) на початку 1950-х років, в яких пріоритет було поставлено на питання національної безпеки;
- 2) з середини 1950-х – до кінця 1970-х років, протягом якого політичні інтереси були визнані пріоритетними;
- 3) 1980-ті роки, які характеризувалися домінуванням економічних інтересів;
- 4) і період з 1990-х років, який мав колосальний розвиток у китайсько-африканських політичних і економічних зв'язках [141, р. 35].

Однак, китайсько-африканські взаємин мають давні традиції і беруть свій початок ще з X ст. Причому Китай завжди проявляв неколоніальне ставлення до Африки. На відміну від імперіалістичної та негуманної щодо місцевого населення історії Заходу на африканському континенті, Китай сприймав африканські спільноти як рівноправних партнерів.

Вивчаючи історію китайсько-африканських зв'язків, вчені звертають увагу на відкриття стародавньої китайської кераміки на східному узбережжі Африки або на торгові зв'язки, розпочаті ще під час правління династії Сун (960–1279 рр.) [104, рр. 13–14]. Майже за століття до відкриття Х. Колумба, морські експедиції адмірала Чжен при імператорі Чжу Ді тимчасово відновили Китай як провідну морську державу світу. Китайські чиновники наголошують, що під час подорожей Чжен до східного узбережжя Африки, його команда не скористалась ситуацією асиметрії влади, не захоплювала рабів, не залишила колонізаторів, а лише інституціалізувала окремі торговельні зв'язки.

Китайський уряд прихильний до посилення на історичний контекст для пояснення сучасної політико-культурної динаміки. Мета такого підходу – не

лише наголосити на зв'язку Китаю та Африки, але і пояснити, що Китай був великою державою і просто мав міцні торгівельні зв'язки у Африці. І ці зв'язки аж ніяк не завдавали школи ні Африці, ні навіть Заходу. Хоча Китай в той час, як першовідкривач, міг більш інтенсивно використати свої переваги.

Західний колоніалізм контроверсійно сприяв розвитку китайсько-африканських відносин у ХІХ ст., але на рівні одиничних ситуацій. Після скасування рабства у більшості Британської імперії у 1833 р., а також Французькій імперії у 1848 р. поширеною стала практика прийняття китайських та індійських робітників до Африки з метою допомогти задовольнити зростаючий попит на працю. Умови працевлаштування китайських працівників були суворими.

Вперше безпосередній контакт Китаю та африканських країн дослідники тяжіють визнавати у 1904 р., коли китайські робітники вперше організовано були завезені в Африку. У британську колонію Трансвааль було ввезено 63 тисячі китайських робітників через дефіцит робочої сили серед місцевого населення. Хоча в той час ця подія додала расової напруженості на рівні конкретного суспільства, не можна не врахувати того, що перші офіційні взаємини двох регіонів датуються саме початком ХХ ст. У 1929 р. Франція залучила 786 китайських робітників, щоб побудувати залізницю на території сучасної Республіки Конго. Китайські робітники протестували проти складних умов, в яких повинні були працювати [104, р. 15].

До 1949 р. та створення КНР не було спеціального африканського елементу китайської зовнішньої політики. Перший контакт прийшов в основному в результаті торгівлі. Станом на 1949 р. в Африці було близько 27 тисяч китайських торговців, у 1999 р. – їх кількість було збільшено до 130 тисяч [46].

У 1954 р. було офіційно визначено перший набір ключових принципів здійснення зовнішніх відносин КНР – так звані «п'ять принципів мирного співіснування», що закликали до взаємної поваги до суверенітету, ненападу, невтручання, рівності, взаємної вигоди, мирного співіснування. Ці принципи

були спочатку розроблені як керівні принципи для відносин Китаю з Індією через Тибет. Спочатку Китай застосовував ці принципи дуже прагматично, виникали розриви між риторикою і реальністю (де-юре і де-факто). У середині 1950-х рр. Китай почав поступово виходити з тіні СРСР, і до виконання проголошених принципів зовнішньої політики китайський уряд почав ставитися більш серйозно.

У 1956 р. Мао Цзедун підкреслив, що Китай повинен активно підтримувати рухи за національну незалежність у Африці та Азії. Тим часом у 1957 р. відбулася перша конференція Асоціації єдності афро-азіатських народів, а 1960 р. Китай заснував Асоціацію дружби китайсько-африканського народу. Китай став однією з перших держав світу, що визнавав незалежність нових африканських країн. Однак станом 1949 р. жодна з трьох незалежних країн Африки не визнавала новий уряд Китаю.

Після зустрічі з гостями з Азії, Африки, Латиської Америки 1960 р. на святкування Міжнародного дня праці лідер Китаю Мао Цзедун спочатку мав на меті зібрати «дрібні і слабкі нації» навколо КНР. Мао Цзедун вважав, що більш віддана до країн третього світу зовнішня політика може стати найкращою противагою супердержавам ХХ ст.

Початком розвитку сучасних відносин між Китаєм та африканськими країнами можна вважати квітень 1955 р., коли пройшла Конференція 29 країн Азії та Африки в м. Бандунг (Індонезія). В ході конференції прем'єр-міністр Китаю Чжоу Енлай вперше зустрівся з керівництвом африканських держав (Єгипту, Ефіопії, Лівії, Судану, Ліберії та Гани) і зазначив, що країнам Африки та Азії необхідно розвивати економічне та культурне співробітництво між собою, щоб подолати історичну спадщину імперіалізму та колоніалізму [66, р. 72]. Фактично після цієї конференції Китай почав надавати систематичну допомогу країнам Африки, не дивлячись на те, що ріст ВВП у Китаю був не такий і великий на той період.

Після Конференції КНР також активізувала контакти з країнами континенту, і 30 травня 1956 р. було підписано спільне комюніке з Єгиптом

про встановлення дипломатичних відносин. Таким чином, Єгипет став першою африканською країною, з якою Китай встановив дипломатичні відносини.

З того часу число африканських держав, з якими КНР офіційно встановила дипломатичні зв'язки продовжувало зростати. Після Єгипту, дипломатичні відносини були встановлені з Алжиром (у 1958 р., тобто ще за 4 роки до проголошення незалежності цієї країни), з Марокко і Суданом.

На початку 60-х відбулися дві важливі події, які сприяли активізації китайсько-африканських відносин. Чжоу Енлай, прем'єр-міністр Китаю започаткував традицію зарубіжних турів для просування (державного піару) КНР за кордоном. З грудня 1963 р. по лютий 1964 р. відбувся історичний візит прем'єр-міністра Чжоу Енлая до 10 африканських країн. Протягом цього візиту були сформовані 5 принципів розвитку політичних відносин Китаю з країнами африканського континенту:

1) підтримувати народи всіх африканських країн в їх боротьбі проти імперіалістів, колоніалістів і неокolonіалістів для завоювання і збереження національної незалежності;

2) підтримувати політику нейтралітету і неприєднання африканських країн;

3) підтримувати прагнення африканських країн до солідарності і єдності засобами, обраними самими країнами континенту, а також підтримувати їх зусилля щодо врегулювання розбіжностей шляхом мирних переговорів;

4) вимагати від інших країн дотримання суверенітету африканських держав;

5) боротися проти агресій і інших форм іноземного втручання.

У ході туру африканським континентом Чжоу Енлая сформулював також «Вісім принципів для врегулювання економічної та технологічної допомоги Китаю іноземним країнам» (поряд з наданням іноземної допомоги Китаю і потрібно дотримуватися суверенітету країни-реципієнта, пропонувати безвідсоткові або низькі відсоткові ставки кредитів з тривалими

періодами виплат, забезпечувати сприяння у підготовці місцевого персоналу та підтримувати трансфер нових технологій). Ці принципи, разом із «5 принципами мирного співіснування» Мао Цзедуна належать до тих виняткових політичних орієнтирів, які продовжують формувати ідеологічний фон Китаю і сьогодні.

У 1965 р. міністр оборони КНР Лін Бяо заявив, що новий світовий порядок буде створено на чолі з Китаєм [104, р. 18]. У той час він вважав Африку континентом, що перебуває у тій проміжній зоні, що знаходиться між капіталізмом та комунізмом, де поки що дві системи конкурують. Наприкінці 1960-х рр. боротьба проти впливу СРСР стала головним стратегічним акцентом інтересів Китаю в Африці. З погіршенням стосунків з СРСР зростає прагматичне намагання порозумітися із США. Уже у середині 1970-х рр. на полях Анголи з метою боротьби з радянською загрозою, КПК підтримувала ту ж сторону, що і США.

Другою важливою подією стало визнання КНР Францією в 1964 р, що дозволило встановити відносини з низкою франкомовних країн континенту. Таким чином, в 60-ті рр. Китай встановив дипломатичні відносини з ще 14-ма африканськими країнами, а загальна їх кількість досягла 19.

Наприкінці 1950-х-на початку 1960-х рр., у контексті холодної війни Захід знову обмірковував стан взаємовідносин Китаю з Африкою. Демократичний Захід хвилювало те, чи зможе революційна увага Китаю до Африки зменшити традиційну сферу впливу Заходу на цей континент.

Китайська допомога Африці зросла з 428 мільйонів доларів США у 1966 р. до майже 1,9 млрд доларів у 1977 р. [66, р. 73].

Культурна революція зашкодила розвитку зовнішньополітичних відносин Китаю. У пікові роки культурної революції багато світових дипломатів не хотіли відвідувати Китай. Але відносини із країнами Африки виявилися досить стійкими і дружніми. У період 1967–1970 рр. Танзанія направила у Китай 15 делегацій, Республіка Конго – 14, Малі – 11, Замбія – 9. Але, наприклад, Гана припинила дипломатичні зв'язки з Китаєм,

поставившись з пересторогою до внутрішньої політики тогочасного китайського уряду.

Цілеспрямована дипломатична стратегія Китаю у 1970-х рр. призвела до великих політичних здобутків. У 1970-х рр. КНР, що заявила, що не є і не буде супердержавою, фактично уже була «першою серед рівних» у цьому третьому світі, який склали Африка, Латинська Америка та Азія (окрім Японії). У 1971 р. нарешті на 26-ій Генеральній Асамблеї ООН щорічна заявка на зайняття постійного місця Китаю в Раді безпеки ООН стала успішною – і 26 африканських держав підтримали це прагнення Китаю [66, р. 73]. Здобутком для Китаю було також те, що зменшувалась кількість африканських держав, які визнали Тайвань.

У 70-ті рр. Китай, з одного боку, пішов на зближення з країнами Заходу, з іншого – продовжував залишатися переконаним прихильником антиколоніалізму. Це дозволило йому заручитися підтримкою режимів, лояльних США, а з іншого боку, з огляду на антиколоніальну спрямованість, завоювати симпатії тих африканських держав, які перебували в сфері інтересів СРСР. У 1973 р. Мао Цзедун зустрівся із Генрі Кіссінджером і виправдав потепління своїх відносин із США потребою формування так званої «стратегії формування союзу проти опонента», тобто СРСР. Уже через 6 років, 1979 р. США запропонували КНР повне дипломатичне визнання.

Після смерті Мао Цзедуна у 1976 р. і подальшим переходом до економічної модернізації під керівництвом Ден Сяопін, Китай увійшов до нової ери у світовій політиці. Політика модернізації та економічних реформ стала центральною частиною діяльності комуністичної партії Китаю під керівництвом Ден Сяопіна, а довготривала ідеологія збереження командної економіки стала менш пріоритетною.

Між 1973 та 1979 рр. допомога Китаю Африці складала 6,92% ВВП щорічно [66, р. 73]. Китай спеціально уникав терміну «допомога» у співпраці з Африкою, замість того, у дипломатичному лексиконі постійно звучали

слова дружби та солідарності. Це суттєво відрізняло патерналістську мову країн Заходу, що оперувала поняттями зменшення бідності та демократизації.

Таким чином, у 1960-х і 1970-х рр. інтерес Пекіна зосереджувався на побудові певної ідеологічної солідарності з націями, що розвиваються, для просування комунізму в китайському стилі і деякого протистояння західній гегемонії. Наприкінці 1970-х – на початку 1980-х рр. китайські чиновники продовжували відвідувати Африку з візитами, зокрема такі країни, як Танзанію, Мозамбік, Замбію, Заїр, Кенію, Мадагаскар, Маврикій, Джибуті, Сейшели.

Деякі аналітики наголошували на малій спроможності Китаю в Африці, наводячи приклад поразки Національного фронту (якого активно підтримував Китай) у боротьбі за визволення Анголи. На популізм у заявах Китаю аналітики вказували і наголошуючи на нездатності Китаю допомогти Мозамбіку та Зімбабве, які тільки проголосили незалежність [104, р. 21]. Звісно, Китай в той час міг оперувати явно в рази меншими економічними можливостями, ніж тодішні наддержави, і був змушений відштовхуватися від рамок політичних та військових обмежень. Хоча з 1970 по 1976 рр. Китай навіть запропонував більше допомоги Африці, ніж СРСР, що на цей період була зайнята внутрішніми економічними проблемами. Загалом, у період з 1950 по 1980 рр. Китай надав допомогу для більш, ніж 800 різноманітних проектів в Африці (інфраструктурні, розвиток рибальства та сільського господарства).

Дискусія про те, державна політика Китаю має сприяти політико-ідеологічним критеріям чи бути спрямована на підтримку економічних інтересів Китаю, завершилася новими 4-ма принципами щодо китайсько-африканського економічного і технічного співробітництва, проголошені у 1983 р. і прем'єр-міністром Чжао Цзяном: 1) рівність; 2) взаємна вигода; 3) відповідно до різних цілей акцент на дієвості та отримання практичних результатів; 4) прагнення до спільного розвитку. До попередніх керівних принципів додали наступні: китайська технічна допомога повинна

розбудувати місцевий потенціал; китайські експерти, які працюють в Африці, повинні мати такий же рівень життя. Як і місцеві експерти; економічна співпраця повинна сприяти самостійності, а не залежності; повага до суверенітету одержувача повинна означати накладення урядів-реципієнтів на «політична та економічні умови» [66, р. 72]. Ці нові корективи були спричинені послабленням ідеологічних умов та посиленням уваги економічним відносинам і збільшенню гуманітарної допомоги.

У 80-х рр. у китайсько-африканських відносинах був здійснений певний відкат. Зокрема, на шостій Національній робочій конференції з питань зовнішньої допомоги, яка була проведена у 1983 р., було наголошено, що допомога Китаю іншим країнам, що розвиваються, повинна залежати від його власних можливостей, в той же час Китай намагатиметься робити все можливе [66, р. 74; 102]. Грантова допомога має надаватися лише найменш розвиненим країнам, в той час, як частка спільних підприємств має бути розширена. У наступні роки частка проектів з інфраструктури та технічної допомоги значно зросла, оскільки вони вважалися важливими для соціального та економічного розвитку країн-реципієнтів.

1980-ті рр. британський дослідник І. Тейлор назвав «десятиліттям безоглядності», оскільки цей період характеризувався зосередженням Китаю на своїх внутрішніх проблемах [104, р. 23]. Перспектива власного розвитку Китаю на цей період витіснила стратегії розвитку зовнішньої політики. Навіть африканські студенти в Китаї в цей час набагато частіше зустрічалися із випадками расизму. У 1988–1989 рр. у великих містах Китаю навіть відбулися антиафриканські демонстрації. Однак і протягом цього етапу слід відзначити окремі позитивні взаємодії між Китаєм та Африкою – за цей час африканські президенти мали 55 візитів до Китаю. Багато проектів, розпочаті у минулі роки продовжувалися.

Станом на 1984 р. оголошені інвестиційні зобов'язання Китаю перевищили зобов'язання, зроблені Японією, Норвегією та Великобританією разом взяті. Але суттєве співробітництво Китаю з Африкою поступилося

більш критичному і менш щедру підходу до допомоги у вирішенні проблем африканських країн. Китай почав наголошувати на новій так званій, як її називає дослідниця Sarah Raine, парадигмі залучення – Пекін почав запрошувати африканські країни до комерційного співробітництва з Китаєм в ім'я спільного розвитку [104, р. 23].

У 1980-х рр. мали місце в основному низькопрофільні спільні китайсько-африканські проекти, що потребували менших інвестицій і короткотермінового повернення. У випадку кожного з них наголошувалося на важливості прагнення рівності та взаємних зобов'язань. Прем'єр-міністр КНР запропонував відійти від дорогих інвестиційних програм. Якщо раніше допомога розглядалася як спосіб заохочення ідеологічного підходу з революційними цілями, то тепер визнавалася як прагматичний засіб стимулювання торгівлі. І це більш практичне залучення насправді було виграшним для африканських країн. Тепер африканським лідерам не потрібно було обирати між ідеологічним впливом Китаю та СРСР чи Китаєм і США. Протягом 1980-х рр. китайський уряд також наголошував на потребі співпраці з іншими країнами, які допомагають країнам Африки, що більшою мірою могло б дозволило забезпечити швидкі і практичні результати, створивши синергетичний ефект.

Загалом залучення Китаю до холодної війни в Африці було другорядним, порівняно з СРСР і США. Але важливіше було інше. Китай зміг створити значні дипломатичні кредити в обмін на свої відносно мінімальні інвестиції, підкресливши африканським країнам статус іншої країни, що розвивається. КНР також вдалося встановити відносини з найбільшим числом африканських держав станом на кінець 80-х рр. ХХ ст. – з 47 до 51 незалежної країни. При цьому покращилися відносини з Ефіопією, Сомалі, Анголою, Мозамбіком і Мадагаскаром, а співпраця з Танзанією, Замбією, Заїр, Габон, Беніном, Малі, Ганою і Гвінеї значно активізувалося.

Після холодної війни китайські інтереси перетворилися на більш прагматичні заходи, такі як торгівля, інвестиції та енергетика. В останні роки

XX ст. Пекін визначив африканський континент як сферу значних економічних і стратегічних інтересів.

У 1990-х рр. Китай почав знову приділяти більшу увагу до розвитку співробітництва з африканськими країнами, ініціюючи ту динаміку партнерства, яка просто вибухне на початку XXI ст. Окрім того, самі 90-і рр. XX ст. характеризувалися значними геополітичними змінами у світі, з урахуванням яких КНР різко активізувала африканський напрям своєї зовнішньої політики. Візити на найвищому та високому рівні в Африку стали відбуватися набагато частіше, а в ході візиту президента Китаю Ян Шанкунь в Африку в липні 1992 р. було сформульовано 6 нових принципів, що визначили відносини КНР з країнами континенту:

1) Китай підтримує африканські країни в їх прагненні зберегти державний суверенітет і незалежність, в боротьбі проти зовнішнього втручання і за економічне зростання;

2) Китай поважає обрану африканськими країнами політичну систему і шлях розвитку відповідно до їх національних умов;

3) Китай підтримує африканські країни в їх прагненні активізувати африканське співробітництво і вирішувати конфлікти шляхом мирних переговорів;

4) Китай високо оцінює зусилля, зроблені ОАЕ для підтримки стабільності на африканському континенті і досягнення економічної інтеграції;

5) Китай підтримує всі зусилля африканських країн, спрямовані на участь в якості повноправних членів міжнародного співтовариства в міжнародних справах і встановленні нового світового економічного і політичного порядку;

6) Китай готовий розвивати дружні зв'язки і економічне співробітництво з африканськими країнами. Для перегляду пріоритетів економічного співробітництва КНР з країнами континенту в 1995 р. проводиться спеціальна нарада послів КНР в країнах Африки.

У цей період відразу ж після проголошення незалежності дипломатичні відносини з Китаєм встановили Намібія і Еритрея. Станом на кінець 90-х рр. КНР підтримувала дипломатичні відносини з 45 африканськими країнами з 53.

У 90-х рр. XX ст. віце прем'єр-міністр Чжу Жунцзі офіційно проголосив про активізацію відносин з Африкою. Політик здійснив поїздку в Ефіопію, де здійснив візит у Організацію африканської єдності, запропонувавши нові «5 пунктів про розвиток стійких і партнерських відносин між Китаєм і африканськими країнами у XXI столітті». Цей візит Чжу Жунцзі, в результаті, створив основу для проведення у 2000 р. першого саміту (форуму) Китай-Африка у Пекіні. З часу проведення першого китайсько-африканського форуму у 2000 р. за участі понад 40 африканських держав, тема нарощення китайсько-африканського партнерства стала однією з найбільш популярних в контексті глобального балансу сил.

У січні 1999 р. Ху Цзіньтао, будучи віце-президентом, під час візиту у Африку підтвердив пріоритетність керівництва партії щодо розвитку відносин на континенті. Ху Цзіньтао наголошував за закликах міжнародного товариства приділяти більше уваги Африці та підтримувати більш справедливий контекст для сприяння її розвитку.

У 2006 р. китайський уряд опублікував першу Білу книгу про китайсько-африканські відносини, в якій наголошувалось на потребі створення нового типу стратегічного партнерства Китаю з Африкою. Протягом 2000-2006 рр. щорічний темп зростання в Африці становив 4,7%, на відміну від 2,5% у період між 1990 і 2000 рр. І у цьому була значна роль китайських інвестицій.

У 1998 р. допомога Китаю Африці склала 107 мільйонів доларів. До 2004 р. вона досягнула 2,7 млрд. дол. США. У 2005 р. обсяг торгівлі Африки та Китаю сягнув 40 мільярдів доларів, що на 35% більше, ніж у попередньому році [78, с. 67]. Як стверджує американський теоретик Marcel Kitissou, Китай зацікавлений в основному в чотирьох секторах:

інфраструктурні проекти, регіональні банки, такі як Африканський банк розвитку, підготовка африканських фахівців, зокрема в управлінні економікою, і підтримка закладів вищої освіти з метою створення програм китайської мови [78, с. 85]. Людський фактор також важливий. Китайська діаспора швидко зростає. Наприклад, у Замбії за десять років вона зросла з 3000 до 30000, а в Південній Африці – з практично жодної до 300 тисяч. Африканські країни складають новий ринок для китайської продукції, а також є важливим джерелом сировини. Станом на кінець 00-х рр. XXI ст. з африканського континенту поставляється 30% імпорту Китаю нафти і газу [78, с. 90]. Зовнішньополітична стратегія Китаю полягає насамперед у вирішенні власних внутрішніх проблем і захисті своїх інтересів на світовій арені, а не інтересів до питань нафти і газу.

Новим етапом відносин Китаю з африканськими країнами стало започаткування практики проведення Форумів китайсько-африканської співпраці як міністерських конференцій нового формату співпраці [92]. Вперше він пройшов з 10 по 12 жовтня 2000 р. в Пекіні. В ході форуму була прийнята Пекінська декларація і Програма китайсько-африканської співпраці з питань соціального і економічного розвитку. Останній документ передбачив збільшення допомоги КНР країнам Африки, скорочення боргового тягаря 31 африканської країни на 1,27 млрд. доларів США. За запланований період трьох років практично всі зобов'язання китайської сторони, прийняті в ході Форуму, були виконані. Протягом 2000-2003 рр. було підписано 245 угод про економічну допомогу (44% китайської допомоги в цей період). Створено Фонд розвитку людських ресурсів Африки, за програмами якого понад 7 тис. африканців пройшли стажування в КНР. У липні 2001 року в Замбії була вироблена Процедура механізму контролю за виконанням рішень Форуму. Даний документ був ратифікований африканськими країнами, і у квітні 2002 р. він вступив в силу. Він передбачає скликання Форуму кожні три роки в КНР і Африці [118].

Другий Форум китайсько-африканської співпраці пройшов з 15 до 16 грудня 2003 р. Він виявився більш конкретизованим та плідним. В його рамках пройшла конференція понад 400 африканських і китайських підприємців. За підсумками Форуму КНР і 45 африканських країн підписали «План дій», що визначають основні напрямки співпраці, конкретні завдання на період 2004–2006 рр. Планувалося активізувати співпрацю в питаннях збереження миру і безпеки. КНР взяла зобов'язання брати активнішу участь у миротворчих операціях в Африці, а також надати фінансову, матеріальну і освітню підтримку Раді миру та безпеки Африканського Союзу. Підтримуючи боротьбу з тероризмом, КНР зобов'язувалася надати допомогу створюваному в Алжирі центру досліджень з проблем тероризму. Також Африка заручилася підтримкою Китаю в питаннях вступу до Світової організації торгівлі, розвитку сільського господарства континенту [92].

Загалом, використовуючи різні механізми, на межі ХХІ ст. Китай став одним з найбільш активних гравців на африканському континенті, по суті, зайнявши місце колишнього СРСР.

Потужний Форум з китайсько-африканського співробітництва (FOCAS) у Пекіні 4–5 листопада 2006 р. став знаковою подією у сучасних відносинах Китаю з Африкою. Серед 1700 делегатів були керівники 48 з 53 країн Африки. Саміт, з його гаслом «Дружба, мир, співпраця та розвиток», прийняв декларацію про проголошення «нового типу стратегічного партнерства». Китай запропонував пакет допомоги та допомоги для Африки.

У кінцевому документі чергового Форуму китайсько-африканської співпраці 2006 р. значилися такі зобов'язання Китаю у китайсько-африканських відносинах на наступні три роки [118]:

- 1) подвоїти допомогу Африці до 2009 р.;
- 2) надати 3 млрд. доларів пільгових кредитів і 2 млрд. купівельних кредитів африканським країнам протягом наступних трьох років;

- 3) створити Фонд розвитку Китаю та Африки на суму 5 млрд. доларів для заохочення китайських компаній до інвестицій в Африці та підтримки тих фірм, які вже тут провадять інвестиційну діяльність;
- 4) побудувати конференц-центр для Африканського Союзу;
- 5) для розвитку дипломатичних відносин Китаю та африканських країн, відмінити всі боргові зобов'язання африканських країн, що стосуються безвідсоткових державних позик, які виникли на кінець 2005 р.;
- 6) з 190 до 440 категорій збільшити експорт товарів, що звільняються від вхідного тарифу в Китаї;
- 7) створити 3–5 зон розвитку торгівельно-економічного співробітництва у Африці;
- 8) протягом наступних трьох років підготувати для Африки 15 000 спеціалістів, прислати 100 експертів з питань с/г до Африки, запустити 10 сільськогосподарських технологічних демонстраційних центрів у Африці, побудувати 30 лікарень, 100 сільських шкіл, збільшити кількість китайських урядових стипендій з 2000 тисяч до 4000 тисяч.

Аналізуючи результати проведення Форуму 2006 р., можна припустити, що багато африканських лідерів розглядають нові відносини Південь-Південь, що формуються, як історичну можливість уникнути своїх неоколоніальних зв'язків із Заходом. Приклад Китаю, як 400 мільйонів людей були виведені з бідності за два десятиліття, без запроваджених ззовні програм структурної перебудови – суттєво посилює оптимізм африканських країн, що вони також можуть розробити свій власний шлях розвитку, і що західна модель не є універсальною.

У 2007 р. державне інформаційне агентство Китаю «Сінхуа» повідомило, що, за його оцінками, 750 тисяч китайських громадян працюють або тривалий час живуть у Африці. Аналітики стверджують, що реальна цифра є набагато вищою, причому складно зрозуміти, яка кількість громадян Китаю обрала Африку місцем постійного проживання [104, р. 28].

У 2008 р. навіть план двостороннього торгового обороту між Африкою та Китаєм був на два роки наперед достроково перевищений. У сучасних умовах тісному співробітництву Африки та Китаю сприяє розвиток авіаційних сполучень. Китайське міністерство торгівлі відзначило, що вартість такої торгівлі досягла історичного піку у 106,8 млрд доларів станом на 2008 р. [104, р. 29]. На той час Китай поступався за цим показником лише США [104, р. 30].

У 2008 р. Ангола – найбільший китайський постачальник нафти в Африці. На думку експертів, присутність китайських державних нафтових компаній в Африці має зростати, оскільки велика частина їхньої діяльності стосується саме розвідування нових родовищ [104, р. 30], а це зумовлює збільшення виробництва, зокрема не лише у прибуткових країнах (таких як Нігерія), а й у віддалених районах. Наразі державні нафтові компанії Китаю почуваються впевнено, продовжуючи здійснювати великі інвестиції у видобуток нафти у Африці, вважаючи це «вікном у майбутнє».

З 2008 р. китайський уряд почав Африці активніше укладати угоди з видобутку міді та кобальту. Такі угоди супроводжуються інфраструктурними інвестиціями в ремонт транспортних сполучень, будівництво лікарень, електростанцій, залізничних та автобусних станцій, аеропортів. Проте мають місце комплексні і непрозорі пакети угод, що включають інвестиції, підтримку, інфраструктуру, навчання, надання озброєння. Такі підходи іноді також використовуються урядом Китаю, щоб заохочувати до співпраці уряди африканських країн, багатих на ресурси [104, р. 30].

На сьогодні оцінка китайсько-африканських відносин просто як гігантське захоплення ресурсів на «континенті майбутнього» є застарілою. Принаймні з 2008 р., коли план двостороннього торгового обороту між Африкою та Китаєм був на два роки наперед достроково перевищений, стало зрозумілим, що китайсько-африканські відносини *є дуже багатограними*. Це взаємодія у нових економічних сферах – від сільського господарства до розвитку інформаційно-комунікативних технологій, а також широкий перелік

різних фінансових послуг, хоча тема експлуатації ресурсів таки залишає займати одне із основних місць. І різноманітність та складність африкансько-китайської взаємодії лише зростає. Поряд з тим, до них також все частіше певні кола схильні необґрунтовано використовувати ярлики неомеркантилізму чи колоніалізму.

На думку S. Raine, слід більш об'єктивно подивитися на ситуацію китайсько-африканських відносин. Китайські будівельні компанії сьогодні допомагають будувати цілі столичні міста в Анголі, Екваторіальній Гвінеї, Кот-д'Івуарі, а також школи, лікарні, протималарійні центри, аеропорти, залізниці, готелі, стадіони, житло для поліції, греблі, молодіжні культурні центри, офіси для органів державної влади. «Дипломатія стадіонів» – так навіть називають стратегію інвестиційної діяльності Китаю у Африці, маючи на увазі активність китайського уряду у розбудові соціальної інфраструктури на континенті. Таким підходом Китай засвідчує свою соціально відповідальну позицію. Наприклад, Нігерія за допомогою підтримки Китаю навіть придбала геостаціонарний супутник зв'язку і його службу запуску [104, р. 30].

Показовий приклад у цьому контексті можна навести наступний. У 2005 р. Китай надав Анголі 2 млрд. доларів для відновлення інфраструктури в країні, зруйнованої протягом 30-річної громадянської війни. За домовленістю з місцевою владою, Китай отримуватиме 10 тисяч барелів нафти на день. Кредитна лінія відкрита на рівні 1,5% протягом 17 років. Це може виглядати не вигідно для Китаю в короткостроковій перспективі, однак вигідно – у довготерміновій, що свідчить про серйозність і щирість намірів Китаю співпрацювати з країнами Африки та інвестувати у трудомісткі і некомерційні проекти цього континенту, що у 1970-х рр. і почало суттєво відрізняти допомогу Китаю від могутніх і престижних проектів СРСР [107].

У жовтні 2008 р. китайська національна нафтова корпорація розпочала будівництво перших нафтопереробних заводів Чаду та Нігерії. Наприклад, у період з вересня 1994 р. по червень 2007 р. 283 китайські підприємства у Гані

зосереджувались, в основному, на інфраструктурі та секторах охорони здоров'я та безпеки (Китай – один з найбільших іноземних інвесторів в Гані). Китай у 2008 р. інвестував 3,3 млрд доларів на збільшення потужності гідроенергетики на південь від Сахари.

Зростання капіталовкладень Китаю у банківський сектор у Африці також вказує на довготермінові прагнення Китаю до своїх африканських зобов'язань. Китайські чиновники залишаються чутливими до обвинувачень, що інтереси Китаю у Африці надмірно спрямовані на ресурси, тому працюють над популяризацією якісно нового погляду на активність Китаю у Африці. А це, в свою чергу, є одним із опосередкованих інструментів модернізації сучасного Китаю.

Наприклад, коли президент Ху Цзіньтао у 2009 р. обирав країни для свого візиту для дружби і співпраці на африканський континент, він робив вибір між Сенегалом, Малі, Танзанією та Маврикієм, хоча жодна із цих чотирьох країн не вважається одним із основних гравців на ринку ресурсів. Під час візиту до Танзанії у 2009 р. президент Китаю навіть зауважив, що кожен раз, коли він приїздить у Африку, він наче повертається додому.

Візит Ху Цзіньтао був ще одним прикладом широкого використання Китаєм інструментів особистих візитів високого рівня, дипломатії між державами для розвитку двосторонніх відносин і наголошення на рівності своїх зобов'язань. Якщо спочатку візити на високому і найвищому рівні носили найчастіше декларативний характер, що свідчило про підтримку, наприклад, КНР антиколоніальної боротьби, то останнім часом візити стають все більш конкретизованими.

Китай постійно супроводжує свою комерційну діяльність а Африці заявами про колегіальність та партнерство. Окрім того, Китай займає місце одного з 5 постійних членів Ради Безпеки ООН, і виконує самопроголошену роль адвоката інтересів країн, що розвиваються. Проте, на думку деяких експертів, активний захист Китаєм африканських країн веде до дедалі

меншого звучання національних інтересів власне Китаю, що може вплинути на перспективу його сталого розвитку [104, р. 34].

У 2009 р. під час свого візиту у Танзанію президент Ху Цзіньтао запропонував посилити китайсько-африканські зв'язки через оновлення теорії Комуністичної партії Китаю та визначення пріоритетності взаємної допомоги Китаю та Африки в контексті світової фінансової кризи.

З січня 2013 р. по липень 2016 р. число китайських проектів в Африці зросло на 112%; кількість створених китайцями робочих місць – на 413%, число компаній, що інвестують в країни континенту, більш ніж подвоїлася (зростання на 108%). Збільшуючи фінансову присутність у Африканському регіоні, з метою захисту своїх інвестицій, Китай нарощує і військову присутність. Наприклад, у 2015 р. Китай досяг домовленості щодо спорудження першої військово-морської бази на території цієї країни [101].

Надаючи масштабні інвестиції, Пекін не може розраховувати на швидку віддачу і йде на певні фінансові ризики. Однак африканські країни отримують конкретну вигоду від реалізованих з китайською допомогою проектів. Таким чином, всупереч прогнозам експертів, які вважають, що деякий спад в економіці Китаю станом на 2018 р. надасть різко негативний вплив на його економічну співпрацю з країнами Африки, африканські держави наразі, як і раніше займають важливе місце у зовнішньоекономічній політиці Китаю.

Якщо раніше китайські лідери прагнули мінімізувати іноземні вкладення, то наразі правляча партія Китаю потребує, як ніколи, вражаючих і політично необхідних темпів зростання. Китайська дипломатія все частіше переходить на активну позицію, відмовляючись від заклику Ден Сяопіна про те, що Китай «ніколи не буде лідером». Актуальне питання, чи буде Китай спроможний забезпечувати все зростаючі свої африканські зобов'язання, наповнені політичною чутливістю. Африканські лідери, як правило, відмовляються від покровительської точки зору Заходу .

Тим часом китайські лідери погоджуються на західноєвропейські пропозиції щодо тристоронньої співпраці, але залишаються не надто щирими та відкритими, тому часто експерти пишуть про так звані подвійні стандарти у цьому питанні [104, р. 11–12]. Колоніальний вплив Заходу на Африку був трагічним. Тому Захід все ще не може бути настільки продуктивним другом для Африки, як би він міг уявити. У будь-якому разі Захід зацікавлений у мирній і позитивній співпраці у більш багатопольярному світі майбутнього. Китай, як найбільша країна в світі, що розвивається, довів, що є природним союзником Африки, найбільшого континенту, що розвивається.

У 2–4 вересня 2018 р. відбувся 7-ий Форум китайсько-африканського співробітництва під назвою «Співробітництво та взаємний вииграш, спільне будівництво тіснішої китайсько-африканської спільноти». У цьому Форумі прийняло участь більше 3,2 тисяч осіб, найбільше від 2000 р. Згідно із перспективними програмами китайсько-африканського співробітництва, в цілому найближчим часом у економіку Африки планується вкласти до 60 млрд дол. США із державних та окремих приватних фондів [9]. Загалом, 80% всіх інвестицій здійснені в Африку китайськими державними компаніями (Ernst&Young).

За неповні два десятиліття, з часу першого китайсько-африканського форуму співробітництва, можемо констатувати перетворення Китаю із недосвіченого гравця на африканському континенті у сильного ділового партнера. Тільки об'єм торгівлі між двома регіонами виріс за цей час з 10 до 170 млрд. доларів [101].

Наразі мережа китайських інвестицій охоплює весь африканський континент, хоча 75% таких зосереджені у 10 країнах (Нігерія, Алжир, ПАР, Ефіопія, Демократична республіка Конго, Чад, Ангола, Нігер, Сьєра-Леоне, Камерун) і стосується найбільше секторів енергетичної та гірничодобувної промисловості [101].

Поряд з тим подальше посилення китайської присутності в Африці впливатиме і на подальше загострення конкуренції між Європою, Індією,

Японією та Китаєм за вплив в регіоні, доступ до його ринків. У будь-якому разі, стратегія підтримки Африки розглядається Китаєм як *можливість заявити про себе як про миролюбну країну, яка піклується сталий розвиток світу загалом і стійке економічне та соціальне зростання африканських країн.*

Стратегія зміцнення лідерства у «третьому світі» Китаю полягає у як конструювання єдиного справедливого світу із спільною долею для всього людства. Цей підхід, у свою чергу є важливим компонентом загального модернізаційного курсу Китаю.

1.4 Огляд літератури

Аналіз проблеми китайсько-африканських відносин є порівняно новою для зарубіжного наукового дискурсу темою, яка, між іншим, стала однією з найбільш популярних станом на 10-ті роки XXI ст. До етапу закінчення холодної війни і початку 1990-х рр., науковці не надавали великого значення китайсько-африканському співробітництву. Станом на початок XX ст. стало зрозуміло, що це співробітництво є одним із визначальних факторів формування нового глобального світопорядку.

Сучасні наукові дослідження на тему китайсько-африканських відносин можна поділити на кілька груп:

1) сучасні та компаративні політологічні (наприклад, систематично з'являються наукові статті на тему співпраці Китаю та Африки у популярному журналі «Contemporary Politics», «African affairs» та ін.);

2) порівняльні міжнародні студії (наукові журнали «International Relations», «International Affairs» та ін.);

3) політика розвитку, модернізація окремих країн в контексті глобального розвитку (наукові журнали «Reinventing Foreign Aid», «World

Development», «Development Policy Review», «The Journal of Modern African Studies», «International Herald Tribune» та ін.);

4) політична економіка (науковий журнал «Review of African Political Economy»);

5) міждисциплінарні субрегіональні студії (науковий журнал «African Affairs», «African Security Review», «The Impact of China on SubSahara Africa», «African Renewal» та ін.).

Унікальним дослідницьким виданням з означеної в дисертації проблематики є Africa Research Bulletin (доступний он-лайн за посиланням <https://onlinelibrary.wiley.com/journal/14676346>), що виходить друком у двох окремих підписках: Political, Social and Cultural і Economic, Financial and Technical. З 1964 р., спираючись на сотні доповідей місцевої преси, веб-сайтів та радіо, а також міжнародних організацій та інформаційних агентств, Бюлетень сприяє у формуванні системного розуміння різних аспектів розвитку Африки. Наприклад, соціокультурні питання включають замітки про особливості соціальної політики у кейсах окремих африканських країн, проблематику розвитку у Африці громадського дискурсу, ЗМІ, охорони здоров'я, освіти, спорту тощо. Іншим вартим уваги унікальним джерелом про автентичність розвитку Африки є видання Africa Confidential (доступне он-лайн <https://www.africa-confidential.com/news>). З 1960 р. видання публікує новини та аналіз значних політичних, економічних та безпекових подій на африканському континенті. Значну репутацію цьому віснику забезпечило і те, що всі його автори (місцеві кореспонденти) є newsmakers на основі суворої анонімності. Цей принцип сприяє безпеці журналістів в умовах різних бурхливих військово-політичних подій у країнах Африки.

Про важливість і глобальний характер теми свідчать низка міжнародних наукових інституцій, які працюють на емпіричними та концептуальними дослідженнями міжнародних відносин і готують періодичні звіти про різні аспекти розвитку Африки, зокрема: Center for Strategic and International Studies (США, <https://www.csis.org/>), Chatham House (Великобританія,

<https://www.chathamhouse.org/>), діяльність яких полягає у сприянні урядам і суспільствам побудувати безпечний, процвітаючий і справедливий світ.

Важливою систематичною міжнародною науковою конференцією на тему розбудови китайсько-африканських відносин є Chatham House Africa Conference, завданням якої є незалежний і ретельний аналіз критичних глобальних, регіональних і конкретних проблем і можливостей, пропозиції нових ідей для розвитку африканських спільнот від оперативного – до довготермінового часового періоду).

Серед українських вчених, які досліджували поставлену у роботі проблему, варто виділити А. Бузарова (Бузаров, А. (2017). Деякі зовнішньополітичні орієнтири Китаю після 19-го Всекитайського з'їзду КПК, *Журнал "Україна-Китай"*, 4(10), available at: <http://sinologist.com.ua/buzarov-deyaki-zovnishnopolitychni-oriyentyry-kytayu-pislya-19-go-vsekytajskogo-z-yizdu-kpk/>). Вчений аналізує фактори системності, професіоналізму, стабільності у інвестиційній діяльності Китаю в африканських країнах. Інші вітчизняні теоретики - О. Пархомчук та М. Кононенко - аналізували зовнішньополітичну стратегію Китаю як глобальної держави (Пархомчук, О., Кононенко, М. (2015). Зовнішньополітична стратегія КНР як відповідальної глобальної держави в регіоні Перської затоки, *Міжнародні відносини, серія Політичні науки*, 5). Доктор філософських наук В. Мандрагеля вивчав розвиток сучасного Китаю крізь призму нових вимірів національної безпеки (Мандрагеля, В. (2011). Китай: нові виміри національної безпеки, *Механізми державного управління*, 1, 87-94). Однак, праці вітчизняних вчених з дослідження стратегії Китаю у Африці залишаються поодинокими і не носять системного характеру.

Концептуальною у багатьох аспектах вивчення китайсько-африканських відносин є робота російської дослідниці Т. Дейч (Дейч, Т. (2008) *Африка в стратегії Китаю*, Москва: Інститут Африки РАН). Дослідниця визначає зовнішню політику сучасного Китаю як динамічну, гнучку і конструктивну (Дейч, Т. (2008) *Африка в стратегії Китаю*, Москва: Інститут Африки

РАН, с. 297), а значний інтерес Китаю до країн Африки - як одну з найбільш значних для цього регіону і для світу в цілому подію останніх років (Дейч, Т. (2008) *Африка в стратегії Китаю*, Москва: Інститут Африки РАН, с. 298). На думку вченої, ставши ключовим фактором у політиці більшості країн Африки, Китай спростовує ідею про міжнародну маргіналізацію цього континенту (Дейч, Т. (2008) *Африка в стратегії Китаю*, Москва: Інститут Африки РАН, с. 298). Т. Дейч виокремлює і позитивно оцінює заходи, які здійснює КНР з метою усунути негативні моменти його економічних відносин з Африкою, надати китайсько-африканській торгівлі більш збалансований характер, сприяти боротьбі з корупцією, захисту довкілля у країнах-партнерах (Дейч, Т. (2008) *Африка в стратегії Китаю*, Москва: Інститут Африки РАН, с. 299).

Серед найбільш відомих вчених, які займаються проблематикою китайсько-африканських відносин є британський професор Ian Taylor. Він один із перших розпочав публікувати наукові розвідки на цю тему з 1995 р. Наразі Ian Taylor гостьовий професор в університетах країн Африки та Китаю і один із засновників The China-Africa Knowledge Project Resource Hub (<http://china-africa.ssrc.org>) як універсального ресурсного центру обміну знаннями та досвідом для дослідників і практиків, які працюють над вивченням відносин між Китаєм і Африкою. Будучи основною платформою для впровадження знаннєвих проєктів Китайської та Африканської Ради з досліджень соціальних наук, The China-Africa Knowledge Project Resource Hub активно будує генеративні зв'язки між науковцями з різних дисциплін і регіонів, організовуючи масив тематичних знань, що зростає все швидше, підтримуючи розбудову міжрегіональних спільнот знань.

Британський професор Ian Taylor у своїх монографічних дослідженнях вивчає різні аспекти китайсько-африканської співпраці. У трохи давніших роботах вчений дивувався тому, як зі зростанням Китаю до статусу світової держави торгівля та політичні зв'язки між Африкою та Китаєм динамізувалися з дивовижною швидкістю [111, р. 132]. Він вважав, що

китайсько-африканські відносини мають стати все більш важливою рисою світової політики, оскільки голод Китаю до енергетичних ресурсів зростає і багато африканських країн шукають партнера, який, на відміну від Заходу, не турбує демократію і прозорість, або нав'язує політичні умови економічним.

Намагаючись дати комплексну оцінку відносин між Китаєм і Африкою, Ian Taylor зосереджує свою увагу на обговоренні історичної еволюції китайсько-африканських відносин у період після революції 1949 року, розглядаючи детально відносини Китаю з Анголою, Мозамбіком, Зімбабве, Намібією, Замбією, Південною Африкою, Ботсваною, Лесото, Свазілендом і Малаві. Тейлор демонструє у історичній ретроспективі, як Китай використовував риторику анти-гегемоній для забезпечення і просування своєї позиції у третьому світі [111, р. 154].

Темпоральний аналіз китайсько-африканських відносин з наголосами на певних аспектах Ian Taylor здійснив у багатьох інших своїх дослідження. Наприклад, у роботі «China's relations with sub-Saharan Africa in the post-Maoist era» дослідник розглянув відносини Китаю з Африкою після 1976 р., під керівництвом Ден Сяопіна, коли просування економічної модернізації Китаю стало сутністю і змістом зовнішньої політики Китаю (у тому числі, й до Африки). Як визначає Ian Taylor, підтримуючи невторчання західних країн у африканські внутрішні справи, Китай зміг забезпечити тут сильну власну позицію і, водночас, залучити до партнерства африканських лідерів. Таким чином, у постмаоїстський період КНР зуміла зберегти вплив в Африці і до її широкої фізичної присутності на цьому континенті з точки зору комплексних програм допомоги та інвестицій [116, pp. 89].

У іншій роботі «China's foreign policy towards Africa in the 1990s» Ian Taylor аналізує тенденції зовнішньої політики КНР щодо Африки у 1990-х роках після кризи, що супроводжувалася репресіями на площі Тяньаньмень 4 червня 1989 р. [117, pp. 444]. Тоді розвинені держави світу розкритикували стан прав людини в Пекіні. Реакція Африки була набагато більш приглушеною як прагматичне розуміння того, що відкрита критика Пекіна

може означати кінець такої важливої для африканських держав китайської допомоги розвитку. Зі свого боку КНР різко збільшила свою допомогу африканським державам саме з 1989 р. (станом на 1990 р. з 52 країн, які отримували допомогу з Китаю, 24 були африканськими) [117, pp. 447].

Окремі аналітики часто наголошують на тому, як Китай не реагує на порушенні прав людини, наприклад, в Судані, сприяючи замороженню цієї ситуації у країні. Ian Taylor наголошує, що згадана проблемна ситуація ілюструє труднощі пристосування Китаєм своєї дипломатичної політики до місцевого контексту африканського континенту. Однак вчений зазначає, що системних наукових досліджень китайсько-африканських відносин, що висвітлювали б і означену вище проблему, досі не вистачає. Ian Taylor зазначає, що не потрібно звинувачувати Китай, що він виготовляє дешеві продукти як причина занепаду виробничого сектору Африки. На думку теоретика Ian Taylor, повільний розвиток промисловості Африки лежить у внутрішніх проблемах самої Африки та невдачах її державотворення [113, p, 173].

У своїх останніх працях Ian Taylor системно зображує Китай як позитивну модель розвитку для африканських країн, що знайшла багато симпатиків серед африканських еліт [115, p, 67].

Значну роль для розвитку поставленої наукової теми справили монографії сучасних авторів, які ми проаналізуємо нижче.

Британський вчений Chris Alden у своїх наукових дослідженнях досить вдало, на нашу думку, визначив 5 образів Китаю, що детермінують форму відносин КНР з Африкою, це:

- 1) Китай як нове обличчя глобалізації;
- 2) роль Китаю у забезпеченні успішного розвитку Африки;
- 3) Китай як дзеркало для Заходу;
- 4) Китай як партнер, який набирається сил;
- 5) Китай як відповідальний стейкхолдер [28, p. 128].

Теоретик Ali Zafar у своїх публікаціях наводить беззаперечні приклади того, як китайська допомога та інвестиції в інфраструктуру приносять необхідний капітал на африканський континент, що позитивно відображається на його розвитку. Вчений аналізує, як економічне зростання Китаю протягом останніх двох десятиліть зумовило пошук його урядом природних ресурсів для задоволення загальнокраїнових вимог індустріалізації, у відповідь на різке прискорення внутрішнього попиту на енергоносії. Інтереси китайського уряду зупинилися на країнах Африки південніше Сахари. Обсяг торгівлі між Китаєм і Африкою станом на 2006 р. склав понад 50 мільярдів доларів, причому китайські компанії імпортували нафту з Анголи та Судану, деревину з Центральної Африки та мідь із Замбії. Попит з боку Китаю сприяв зростанню цін, особливо нафти та металів з Африки, і сприяв зростанню реального ВВП в Африці на південь від Сахари. [140, р. 109].

Нідерландська дослідниця у своїх роботах намагається спростувати необ'єктивні думки експертів цих країн про наче «колоніалізм» та «імперіалізм» Китаю у Африці. Вона стверджує, що однією з основних причин популярності такої точки зору є певне занепокоєння через швидкий підйом Китаю до статусу наддержави, що, безумовно, вплине на поточну глобальну економічну систему та міжнародний режим влади (аналітики та експерти наголошують на швидкій індустріалізації Китаю та зростаючій частці його у світовій торгівлі та інвестиціях). Важливе місце має побоювання великих західних держав, що відтепер їм доведеться зіткнутися з новим і дуже потужним конкурентом у доступі та експлуатації багатих джерел корисних копалин Африки [75, р.38–39]. Варто наголосити, що станом на 2010-і рр., поряд з Китаєм, у розвиток африканських країн все більше інвестують Індія та Бразилія.

У своїх працях Dot Keet аналізує китайсько-африканську співпрацю і з точки зору так званих «реципієнтів», тобто африканських країн. Вчена стверджує, що нова система міжнародних відносин помалу кладе край спробі

«монополярної» системи влади, яку США намагаються нав'язати іншому світу [75, р. 51]. Відтак, на наших очах народжується набагато складніша багатополарна система економічної та політичної влади, яка забезпечить багато тактичних можливостей і стратегічних альтернатив для африканських і інших країн, що розвиваються. Це, звісно, вимагає, щоб уряди африканських держав зрозуміли життєву важливість об'єднання та формулювання спільних стратегій. З великою вірогідністю, можливість і політична воля африканських урядів оцінювати і діяти спільно і є найбільшою проблемою, що стоїть перед сучасною Африкою.

Однією з найбільш відомих досліджень нідерландського соціолога і економіста, який отримав докторську ступінь з політичної економії, Fantu Cheru є спільна монографія разом із індійською дослідницею Renu Modi на тему підтримки Китаєм продовольчої безпеки у Африці [93, р. 183]. Вчені розглядають перспективи розвитку Африки, аналізуючи можливості Китаю підтримувати стійкість тенденції розвитку сільського господарства у Африці та забезпечення населення продуктами харчування. На думку дослідників, аспект продовольчої безпеки визначально формуватиме як Африку, так і світ у найближчі десятиліття.

На стратегічності підходів екологічної та соціальної відповідальності китайських підприємств у Африці наголошує у своїх роботах американська дослідниця D. Brautigam (Brautigam, D. (2009). *The Dragon's Gift: the Real Story of China in Africa*, Oxford University Press). На думку вченої, такий підхід відповідальності є фактором однозначної успішності китайської інвестиційної діяльності в Африці (Brautigam, D. (2009). *The Dragon's Gift: the Real Story of China in Africa*, Oxford University Press).

Інші американські теоретики D. Shinn та J. Eisenman аналізують китайсько-африканські відносини, використовуючи методологію кейс-аналізу кожної із 54, унікальних за своїм історичним фоном, африканських країн. На думку вчених, Китай і Африка демонструють, що, хоча зв'язки та різного типу співпраця між ними відрізняється від відносин із західними

країнами, вони не менш складні Shinn, D. & Eisenman, J. (2012). *China and Africa: A Century of Engagement*, University of Pennsylvania Press). Вчені наголошують, що африканці та китайці продовжують розвивати свої уявлення один про одного. І ці мінливі погляди мають як позитивні, так і негативні виміри (Shinn, D. & Eisenman, J. (2012). *China and Africa: A Century of Engagement*, University of Pennsylvania Press).

Цікавою є сфера дослідницьких інтересів норвезького вченого Shubo Li, який акцентується на медіа-дискурсі китайсько-африканських відносин та робить цікаві узагальнення, як дискурсивна динаміка може свідчити про зміну глобального порядку. Теоретик аналізує роль ЗМІ у сфері китайсько-африканських відносин, зокрема, як Китай використовує африканський континент для тестування свого медіа та телекомунікаційного сектору, що прагне до подальшої інтернаціоналізації. Shubo Li наголошує, що Китай намагається зміцнити багатополарність в Африці, враховуючи вплив ЗМІ та сприяючи процесу цифровізації континенту. Теоретик визначає роль комунікацій у побудові соціальної та культурної реальності, в яких ідея «розвитку» та «зростання» африканських спільнот постійно обговорюється в публічному дискурсі. Shubo Li досліджує намагання китайської влади певним чином медіатизувати свою діяльність в Африці з тим, щоб сформувати позитивний імідж друзів та партнерів. Відтак, ЗМІ, з одного боку, формують громадську думку з її оповідями та власною логікою, а з іншого боку – одночасно стають невід'ємною частиною політики, бізнесу, соціального простору [87, p.118].

Південноафриканський дослідник Herman Wasserman теж вивчав медійний та комунікативний аспект китайсько-африканських відносин. Теоретик стверджує, що швидке зростання кількості китайсько-африканських контактів призвело до багатьох суперечок і дискусій у засобах масової інформації, які часто представлені в спрощених термінах і стереотипах, що вимагають більш глибокого наукового аналізу. На думку Herman Wasserman, ЗМІ наразі стають все більш визначальними у обміні капіталом та людськими

ресурсами між Китаєм та Африкою, оскільки зовнішня політика Китаю формується у формі «м'якої сили» і без медійної підтримки стає неможлива [132, р. 67]. Дослідник, як і згадані вище Kathryn Batchelor, Xiaoling Zhang, Dot Keet, Chris Alden, Shubo Li, відмовляється від спрощених висновків про те, що може означати активна взаємодія між Китаєм і Африкою, але обмірковуючи низку аргументів про наслідки для транснаціональних потоків медіа-капіталу, змісту журналістських підходів, свободи преси та як реагують африканські журналісти на ці зміни [132, р. 80].

Інші африканські вчені D. Kwesi та G. Vusi аналізують китайсько-африканські відносини у більш ширшому контексті, паралельно оцінюючи роль партнерства означених країн із євро-американськими державами (Kwesi, D. & Vusi, G. (2017). *Africa-China Partnerships and Relations: African Perspectives*, Africa World Press, Inc.; First edition). Мультидисциплінарний характер досліджень цих вчених робить їх актуальними завдяки розробці авторами матриці вивчення “афро-китайських” відносин з різних доступних перспектив (Kwesi, D. & Vusi, G. (2017). *Africa-China Partnerships and Relations: African Perspectives*, Africa World Press, Inc.; First edition).

Бельгійська дослідниця Anna Katharina Stahl досліджує комплекс факторів, що наразі здійснюють вплив на трансформацію світового порядку. Вчена наголошує, що новий багатополарний світовий порядок у 10-х роках XXI ст. все частіше асоціюється із скороченням американського та європейського економічного і політичного панування. Вивчаючи трьохсторонньому взаємодію ЄС-Китай-Африка, дослідниця дійшла висновку, що активна інвестиційна діяльність в Китаї є серйозним викликом для Європи, адже вона означає перехід до нової невідомої міжнародної системи. Проте якщо у 1980-х рр. звучали побоювання щодо такої позиції Китаю, то наразі навіть скептики погоджуються, що про Китай правильніше говорити як про партнера та відповідального учасника у розвитку та безпеці Африки [109, р. 28]. Anna Katharina Stahl обґрунтовує вплив безпрецедентного економічного зростання Китаю та його більш помітну

геополітичну роль у XXI ст. Вчена теж аргументує конструювання багатопольярного світового порядку, який впливає на більш традиційних міжнародних гравців, таких як ЄС. Китай у Африці пропонує новий тип партнерства Південь-Південь, а це зумовлює переорієнтацію (реактуалізацію) уваги Європи на африканський континент [109, р. 56].

Австралійський теоретик Edson Ziso пропонує нову альтернативу для розуміння відносин між Китаєм і Африкою у своїй монографії «A Post State-Centric Analysis of China-Africa Relations: Internationalisation of Chinese Capital and State-Society Relations in Ethiopia» [144, р. 162]. Акцентуючись на кейс-стаді Ефіопії, автор пропонує оригінальні висновки щодо відносини Китаю з Ефіопією зокрема, і з Африкою в цілому, засновані на спростуванні двох взаємовиключних точок зору про імперіалізм Китаю чи глибоку історичну дружбу Китаю та Африки.

Однією із останніх наукових робіт на китайсько-африканських відносин є монографія британського вченого Chris Alden і угорського теоретика Dan Large на тему «New Directions in Africa–China Studies» [30, р. 48]. Автори називають Африку важливою лабораторією для китайської публічної політики. І приходять висновку, що зрозуміти характер участі Китаю у Африці означає зрозуміти характер участі Китаю у світі. Chris Alden та Dan Large поставили перед собою завдання узагальнити напрямки досліджень, пов'язані з наукою (соціальні та гуманітарні науки), політикою, для яких метаорганізуючою темою стала зростання інтересу Китаю та Африки. На основі кейс-стаді досліджень (Кенія, Танзанія, Ангола, Мозамбік, Маврикій) автори досліджують альтернативні, майбутні можливості для складної і динамічної теми китайсько-африканських відносин.

Методологічно цінними є праці власне африканських дослідників на тему розвитку китайсько-африканських відносин. Наприклад, південноафриканські вчені Kobus Jonker та Bryan Robinson [73, р. 193]. Теоретики аналізують унікальний африканський підхід у використанні ініціатив Китаю у Африці для відродження африканських спільнот.

Використовуючи метафору дерева баобаба, вчені окреслюють фактори, необхідні для реалізації підходу органічного зростання країн Африки та пропонують можливі шляхи для подолання труднощів у культурному, науковому та економічному оновленні африканських спільнот.

На думку колективу британських вчених та дослідників із Університету Гонконгу, нещодавня активізація відносин Китаю з Африкою є одним з найбільш значущих подій на африканському континенті протягом десятиліть. Вивчаючи багатоаспектні соціальні взаємодії у різних державах африканського континенту, вчені приходять до висновку, що китайські інвестиції наділені великим потенціалом для того, щоб завершити історичний етап залежності країн Африки від наддержав глобального світу і вступити в складний етап нової співпраці Південь-Південь, що заохочує розвиток Африки на більш справедливій, партнерській основі [81, p.92].

Когнітивно значимими є також напрацювання китайських вчених. Цікавим є порівняльне дослідження теоретика Raj Verma щодо нових можливостей для розвитку Африки, які відкриваються через посилення взаємодії з «азіатськими гігантами» – Індією та Китаєм [129, p.127]. Дослідник переконаний, що наразі справедливо позиціонують себе як світові економічні сили, однак різниця у політико-економічному впливові Індії та Китаю в Африці пояснюється здатністю китайських нафтових компаній перекупити своїх індійських конкурентів та / або бути кращими як партнерами міжнародних нафтових компаній. На думку Raj Verma, з економічної точки зору Африці вигідно посилити взаємодію з цими країнами, які внаслідок зростаючої нестабільності на Близькому Сході все більше звертаються до Африки, щоб закуповувати нафту для забезпечення своїх внутрішніх потреб в умовах динамічної індустріалізації.

На думку іншої китайської дослідниці Yanzhuo Xu, зростаюча участь Китаю в Африці є спірним і гарячим питанням. З одного боку, Китай приніс континенту значні економічні та політичні можливості з великими обсягами інвестицій та інфраструктури. З іншого боку, інтереси Китаю в

Африці, включаючи міжнародну стратегію багатополарності, бум у китайсько-африканській торгівлі, виявились наче опосередковано певною формою неоколоніалізму, адже підтримка авторитарних урядів відбулося за рахунок недотримання прав людини, не належно екологічно відповідальної поведінки та закритості, фасадності державного управління африканських держав, їх квазідемократичності [139, р. 97]. Хоча, на думку іншого вченого Daniel Large, аргумент Пекіна про те, що основні соціально-економічні права більш важливі для бідних, ніж абстрактні політичні права, є потенційно проблематичним. Оскільки автократичні режими Африки мають труднощі із гарантіями забезпечення як соціально-економічних, так і громадянських та політичних прав людини. Звідси, існує небезпека, що участь Китаю в Африці може бути використана автократами на континенті для власних, добре зрозумілих причин [83, р. 48].

Одним із нещодавніх досліджень, у якому також спростовується точка зору про так званий «колоніалізм» Китаю у Африці є спільна робота французької дослідниці Kathryn Batchelor та вченої з Університету Гонконгу Xiaoling Zhang [35, р. 129]. Автори наголошують, що швидке зростання участі Китаю в Африці просувається як китайськими, так і африканськими лідерами взаємно, в дусі співпраці, дружби та рівності. Хоча, з певних причин, у ЗМІ та на рівні буденної політичної культури громадян африканських держав часто може виникати інша, менш гармонійна картина [35, р. 141]. Використовуючи приклади зі сфери дипломатії, науково-технічної та технологічно-інноваційної, мистецької, спортивної діяльності, Kathryn Batchelor та Xiaoling Zhang доводять, як Китай і Африка дійсно поважають один одного, як виробляються погоджені офіційні образи двох партнерів.

Дослідниця з Гонконгу Katy Ngan Ting Lam на основі етнографічних досліджень дослідила процеси глобалізації китайських державних підприємств у Західній Африці і її погляди щодо ролі Китаю як відповідального стейкхолдера у Африці є не такі оптимістичні, як Kathryn

Batchelor та Xiaoling Zhang. Katy Ngan Ting Lam визначає певні прорахунки та недоліки діяльності державних китайських підприємств на африканському континенті, наприклад, обмеженість китайської державної підтримки в нестабільному новому соціальному контексті, непостійність і невизначеність новоутворених африканських систем управління, складність адаптації китайських спеціалістів та потреба їм на місцях оперативно конструювати програми діяльності в нових умовах. Тому, на думку Ngan Ting Lam, сучасна Африка – поки приклад локалізації (правда, добре організованої), а не глобалізації державних підприємств [96, р.84].

Тему недоліків китайсько-африканських взаємин розвивають також британські вчені Zhangxi Cheng та Ian Taylor. Ian Taylor є відомим дослідником китайсько-африканських взаємин, який неодноразово наголошував на недоступності багатьох важливих статистичних даних щодо інвестиційної активності Китаю у Африці, що дали б змогу зробити більш об'єктивні висновки про результативність китайсько-африканської взаємодії.

У монографії «China's Aid to Africa: Does Friendship Really Matter?» Zhangxi Cheng та Ian Taylor стверджують, що хоча Китай швидко збільшив іноземну допомогу Африці і зараз є відносно важливим гравцем у режимі допомоги у розвитку, мало відомо про те, як Китай надає свою іноземну допомогу, а ще менше про те, яка результативність цієї допомоги для розвитку потенціалу у країнах-реципієнтах [43, р. 52]. Автори дослідження, завдяки детальному вивченню процедурних характеристик прийняття рішень щодо інвестиційної діяльності Китаю у Африці, що були зроблені на основі широких китайських джерел, багато з яких раніше не була доступна, аналізують стійкість допомоги Китаю. Важливу роль у процесі аналізу китайсько-африканських взаємин відіграють політичні, економічні та дипломатичні фактори, які впливають на політику надання китайської допомоги. Проте Zhangxi Cheng та Ian Taylor, так само як і Kathryn Batchelor, Xiaoling Zhang, Dot Keet, Chris Alden, Shubo Li наголошують, що все таки

поняття «дружби» є ключовим чинником китайської допомоги, і про це не мають забувати західні вчені [43, р. 57].

На схожі проблеми звертає увагу і американська дослідниця Deborah Brautigam. Ще наприкінці вона висловлювалася про загрози, які несе у собі непрозорість інвестиційної політики в Китаї та закритість багатьох даних [38]. Зосереджуючись на вивченні значення підтримки китайським урядом сільського господарства у африканських країнах, вчена зазначає, що з 1957 по 1998 рр. понад 45 африканських країн отримали допомогу від Китаю, але насправді мало відомо про ефективність або вплив цієї допомоги [38].

Методологічно містким для вивчення специфіки модернізаційних процесів у сучасному Китаї є робота нідерландської дослідниці Shanshan Lan, що вирішила підійти до означеної проблеми з точки зору соціальних і поведінкових наук. Вчена досліджує хвилю африканської міграції до Південного Китаю в контексті розширення китайсько-африканських торгових відносин. Вона дійшла до висновку, що афро-китайські щоденні взаємодії сприяють не лише порозумінню на рівні наративів буденної політичної культури представників двох рас – африканців та китайців, але й допомагають подолати гегемонічні дискурси. Проте, як наголошує нідерландська дослідниця, трансформаційна сила таких міжкультурних взаємодій сильно обмежена мовним бар'єром, культурними відмінностями та жорсткою політикою імміграційного контролю китайської держави [82, р58].

Американський дослідник Suisheng Zhao у своїх роботах розмірковує над різними суперечностями інтенсифікованих взаємодій між Китаєм та африканськими державами шляхом вивчення мотивів та практик залучення КНР до інвестицій у Африку. Наприклад, у книзі «China in Africa: Strategic Motives and Economic Interests», Suisheng Zhao стверджує, що, на його думку, зростаючий вплив Китаю у Африці є найбільш помітним результатом глобального політичного та економічного розвитку у XXI ст. Оперуючись спочатку бажанням отримати нові джерела сировини та енергії для свого економічного зростання, віднайти нові ринки для своїх промислових товарів,

китайський уряд трансформував свою зовнішню політику стосовно Африки в унікальні форми аполітичного партнерства та співпраці, що виявилось привабливим для багатьох африканських лідерів [143, р. 59].

Колектив вчених, серед яких китайський теоретик Х. Zhang, південноафриканський дослідник Н. Wasserman та британський вчений W. Mano здійснили спробу оцінити ефективність застосування культурного підходу «м'якої сили» Китаю в Африці. Учені наголошують на потребі доопрацювання щодо належної присутності образу дружньої китайської участі у ЗМІ африканських країн [142, р.37].

Над вивченням важливих проблем китайсько-африканських відносин об'єднуються дуже цікаві міжнародні колективи авторів, наприклад, британський вчений Chris Alden, нігерійський дослідник Abiodun Alao Zhang та китайський теоретик Chun Laura Barber [28, р. 205]. На нашу думку, популярність дослідження китайсько-африканських взаємин науковими колективами з різних країн, велика кількість таких досліджень за 2016-2018 рр., засвідчує своєчасність, актуальність і високу затребуваність об'єктивних політологічних, соціологічних, міждисциплінарних досліджень з досліджуваної проблеми ролі Африки у модернізації Китаю.

Американський теоретик Robert J. Griffiths у своїх роботах розмірковує над майбутнім Африки у сфері безпеки. Він наголошує, що важливим компонентом політики безпеки у сучасній Африці є акцент на перспективах безпеки людини, що виходить за рамки традиційної державної безпеки, включаючи захист людей від загроз голоду, епідемій, злочинів, деградації навколишнього середовища та політичних репресій, а також зосередження уваги на соціальній та економічній справедливості. Тривале геостратегічне значення Африки, вплив Китаю та інших ринків, що розвиваються в регіоні, а також інші глобальні зобов'язання Америки, особливо з урахуванням бюджетних реалій США, демонструють складність співробітництва США з Африкою в галузі безпеки [65, р. 28].

Британський професор Giles Mohan, стверджує, що тривалий час традиційною вважалася точка зору про моральну «досконалість» та «ефективність» західної допомоги в Африці [110, р. 858]. Однак наразі варто вести мову про те, що кожен із глобальних гравців на світовій арені прагне делегітимізувати іншого і таким чином виправдати власний підхід та власні інтереси у Африці. Між тим, на думку Giles Mohan, не виключено, що західні донори можуть приховувати власні інтереси та політичні дискурси в Африці. На прикладі різних ситуацій вчені доводять, що має місце ціла низка недоліків в логіці демонізації Китаю, як і в будь-якому іншому бінарнстському геополітичному дискурсі. Аргументи західних країн про те, що Китай повинен взаємодіяти з Африкою, керуючись західними цінностями, позбавлені сенсу.

Виходячи з огляду наукової літератури на тему китайсько-африканських відносин, у нас є всі підстави стверджувати, що КНР обрала модель органічної модернізації, хоча навздогінного характеру у певних сферах. В обох випадках характер допомоги, торговельні та інвестиційні зв'язки між двома регіонами залишаються продуктом ділового діалогу між державними елітами обох сторін в кожному конкретному випадку. Сферою, яка потребує певних доопрацювань в напрямку розвитку китайсько-африканської співпраці є ширше інформування місцевого населення про мету, завдання, напрями, умови та вигоди від цієї співпраці для громадян конкретної африканської країни. Оскільки «звичайні» африканці не мають чіткого визнання в природі такого партнерства, відтак на рівні їхньої буденної політичної культури поширеними є міфи про імперіалістичні інтереси Китаю. Низка зарубіжних теоретиків зазначає, що за останні 2-3 роки Китай переглянув свою медійну політику в Африці і готовий більше розвивати тут комунікаційні канали, оскільки це ще і відповідає державні політиці Китаю застосування «м'якої» сили – популяризації ролі КНР як відповідального гравця на міжнародному полі через впровадження освітніх, культурних і наукових проектів у країнах третього світу. З іншого боку, вирішення

багатьох внутрішніх проблем африканських країн лежить поза межами зовнішньої підтримки і полягає у прояві більш відповідальної державницької позиції лідерів та національної еліти африканських країн, об'єднання їх зусиль. Про це, наприклад, неодноразово наголошує британський професор Ian Taylor. Він переконує, що квазідемократичні умови управління на африканському континенті перешкоджають найбільш ефективному використанню зовнішньої допомоги для розвитку потенціалу Африки в інтересах звичайних африканців [113, р. 163].

У ході дослідження нами було з'ясовано, що найбільш актуальним питанням у зарубіжному науковому дискурсі на тему китайсько-африканських відносин є пошук відповіді на питання про сутність зростаючої китайсько-африканської співпраці та значення такої дружби для майбутнього глобального світу. Теоретики наголошують на складності цих відносин, труднощах у доступі до певних баз даних, що посприяли б в об'єктивній і більш комплексній їх оцінці. Проте абсолютна більшість вчених спростовують односторонній підхід про «нового колоніалізму» в Африці. Примітивність цих стверджень вчені доводять на багатьох прикладах: у дипломатичній практиці (застосування принципу неутручання у внутрішні справи африканських суспільств та аполітичність інвестицій), стратегічній спрямованості інвестицій (акцент на трудомістких та довгострокових проектах), соціально відповідальній поведінці китайського уряду як інвестора (широка підтримка Китаєм розбудови соціальної інфраструктури у африканських країнах – лікарень, стадіонів, закладів освіти та культури та ін.), акцент на політиці «м'якої» сили, рівноправності регіонів та реалізація програм поглиблення міжнаціонального діалогу для нівелювання наративів попереднього гегемоністського дискурсу. Це засвідчує появу нової реальності міжнародних відносин та конструювання нового багатопольярного світу майбутнього.

Окрім того, Світовий банк констатує скорочення бідності в Африці. І визначає вагомую роль китайських інвестицій у цьому процесі. Китайський

уряд оперативно реагує на появу критики певних напрямів діяльності КНР у Африці та, при можливості, намагається залагоджувати проблемні питання, виходячи із апологетики традиційної китайської філософії дружби та щедрості.

Таким чином, можемо стверджувати, що китайсько-африканські відносини на партнерських та діалогічних засадах є складовою зовнішньої політики сучасного Китаю, що стрімко модернізується. Їх розвиток на сьогодні допоміг Китаю стати відповідальним виразником інтересів країн третього світу, підтримувати справедливість, стандарти безпеки та зростання якості життя населення у регіонах, що розвиваються. Систематичність та ефективність співпраці Африки і Китаю, попри наявність певних проблем, що залишаються не вирішеними, опосередковано вплинуло на тенденційність конструювання лідерських позицій Китаю (як сучасної і прогресивної держави, що успішно і порівняно швидко здійснює модернізаційні процеси) у форматах майбутнього глобального світу.

Висновки до розділу 1

Сучасний Китай розробив проактивну глобальну політику і виступає як нова світова сила з особливим акцентом на країни, що розвиваються, в Центральній Азії, Південно-Східній Азії, Латинській Америці та Африці. Прикладі успішної модернізації Китаю засвідчив, як віддана і партнерська зовнішня політика до третього світу стала найкращою противагою супердержавам ХХ століття.

Зростання фінансових ставок на користь африканського континенту, що відбулося завдяки активним інвестиціям китайського уряду в розвиток Африки уже більше, ніж 50 років, з неймовірними темпами зростає, а з цим – і вага Китаю у міжнародних відносинах як де-факто виразника інтересів країн, що розвиваються.

Стратегія «м'якої сили», культура дружби і щедрості як конфуціанські істини визначили засадничі цінності модернізації Китаю. Принципи невтручання у зовнішній політиці виявилися вдалим підходом Китаю до підтримки органічних елементів у модернізаційних процесах Африки. Підтримка Китаєм пошуку африканськими державами власних національних проектів модернізації виявилась привабливою для місцевих спільнот в тому, коли тупикова модернізації цих країн за зразками вестернізації не вселяла країнам Заходу оптимізму щодо вірогідності успішного транзиту країн африканського континенту. «Зверхнє» ставлення Заходу до третього світу та агресивна пропаганда тут ідей західної демократії у безальтернативному світлі вторинної модернізації потерпіла поразку. Але зважаючи на унікальні характеристики китайської допомоги Африки, що сформувались у міру зростання суб'єктності Китаю у міжнародних відносинах (70-ті рр. ХХ ст.), Китай став лідером і виразником інтересів країн, що розвиваються. Практичність і ефективність – це відмінні риси співробітництва між Китаєм і Африкою.

Китай, обираючи власний шлях модернізації, хоча із навздогінним характером, по-новому переоцінив власні традиції та культуру, реактуалізувавши їх у проектах модернізації як могутній ресурс і основу китайської культурної дипломатії. Це дозволило закріпити «мирний підйом» Китаю та ідеал «гармонійного світу» у свідомості зовнішнього світу. Мирне звернення до свого минулого дало змогу Китаю поетапно, але успішно сходити до майбутнього, що хоча і більш часозатратно, але забезпечує сталість результатів модернізаційних процесів. Перенісши таку філософію на нестабільний контекст африканських суспільств, багато з яких знаходяться у стані невизначеності, Китай також опосередковано підтримав процес наповнення ідеологічного вакууму країн Африки через продукування африканськими суспільствами власних життєздатних ідей з місцевого контексту.

Співпраця між Китаєм і Африкою – це явище, яке набуває все більшого значення в сучасній міжнародній політиці (часто звучить як «африканське відродження» або «африканський ренесанс»). Пропонуючи допомогу без передумов, Китай представив привабливу альтернативу умовно-західній допомозі і отримав цінну дипломатичну підтримку для захисту своїх міжнародних інтересів. Різке зростання співробітництва з африканськими країнами Китаю вдалося досягнути за рахунок збільшення активності китайської дипломатії на континенті, опора на традиційних партнерів континенту та підхід так званої «культурної дипломатії», практики частих державних візитів, проведення на регулярній основі Форумів з питань китайсько-африканської співпраці, конференцій та інших важливих міжнародних заходів.

Відтак, Китай дав третьому світу не лише підтримку у внутрішньому розвитку, а й зростання ваги у міжнародних відносинах. Китай спеціально уникав терміну «допомога» у співпраці з Африкою, замість того, у дипломатичному лексиконі постійно звучали слова дружби та солідарності. Це суттєво відрізняло патерналістську мову країн Заходу, що оперувала поняттями зменшення бідності та демократизації.

Наразі дебати щодо китайсько-африканських відносин стають більш помірковані. Країни Африки усвідомлюють, що допомога Китаю не стане панацеєю для вирішення усіх їхніх проблем. Подолання багатьох труднощів та спорадичного ефекту розвитку потенціалу африканських спільнот лежить поза межами зовнішньої підтримки і полягає у прояві більш відповідальної державницької позиції лідерів та національної еліти африканських країн, об'єднання їх зусиль впровадження перетворень із зусиллями місцевого населення.

Концепція тривалої стабільності наразі є головною темою китайських заяв про зовнішню політику в Африці, оскільки Пекіну необхідно мати стабільний міжнародний клімат для розвитку своєї економіки.

Сучасні китайсько-африканські відносини залишаються дуже багатограними і надалі ускладнюються. Вони передбачають взаємодію у нових економічних сферах – від сільського господарства до розвитку інформаційно-комунікативних технологій, а також широкий перелік різних фінансових послуг, підтримку культурного та гуманітарного розвитку. Поряд з тим, до китайсько-африканської співпраці і досі певні кола схильні необґрунтовано використовувати некоректні ярлики неомеркантилізму чи колоніалізму.

Проблема сучасного Китаю полягає у забезпеченні розвитку своєї зовнішньої політики і подальшому продуманому використанні стратегії «м'якої» культурної сили для позиціонування себе як держави, зацікавленої у глобальному розвитку та мирі, що має вагу у світі. Партнерські відносини з Африкою – частина китайської стратегії нового світового порядку, створення багатопольярного світу і блоку країн Південь-Південь як механізму протистояння викликам глобалізації.

РОЗДІЛ 2. РОЛЬ АФРИКИ У СТРАТЕГІЇ КИТАЮ НА АФРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

2.1. Розуміння роль Африки у стратегії Китаю на африканському континенті

Традиції тісної співпраці африканських держав та КНР беруть свій початок у 1950-х роках - у епоху біполярного протистояння та ідеологічної розрізненості двох центрів сили у тогочасній системі міжнародних відносин. Китай започаткував підтримку молодим постколоніальним незалежним африканським державам, сприяючи їм на початковому етапі власної державності та становлення суверенітету. У наш час африкансько-китайські відносини знаходяться на безпрецедентно високому якісному рівні, а враховуючи обопільну зацікавленість сторін, вони мають усі перспективи посилитися дедалі більше по усім напрямам – від політичного, економічного до гуманітарного і науково-технічного.

Від початку епохи сучасної інтенсивної індустріалізації, Китай, маючи особливий (навіть унікальний) підхід до практичної реалізації завдань національної зовнішньої політики, у 2000-2002рр. розпочав активне освоєння «африканського напрямку» з огляду на низку причин, з-поміж яких можна виокремити привабливість ринків збуту для економіки КНР, яка зростала шаленими темпами у вказаний період, а також беручи до уваги «дипломатичний вакуум», в якому знаходилися більшість держав Африканського континенту (значна кількість держав регіону підпадала під економічні санкції чи політичне ембарго Ради Безпеки ООН).

Розуміння причин освоєння Китаєм перспективного напрямку взаємодії з окремими державами Африканського континенту не буде цілісним без пояснень геополітичного тла, яке створило сприятливе підґрунтя для початку періоду нового активного освоєння КНР Африканського регіону.

На початку XXI століття, загальна політика КНР у Африці була одним із елементів протистояння великих ядерних держав світу на тлі зростаючих геополітичних апетитів США та РФ, розширення сфер їх впливу і домінування, а також була позначена помітними рисами стратегії послаблення поляризації світоустрою, який паралельно будувався на «осі протиріччя» Заходу та Російської Федерації.

Відродження інтересу Пекіна по відношенню до окремих держав Африки відбувався у зазначений період від субрегіонального до регіонального та глобального рівня, еволюціонувавши від секторального вузькоекономічного співробітництва, надання «точкової» гуманітарної допомоги і фінансового сприяння сталому розвитку до жвавого посилення власної військово-політичної присутності у регіоні та насиченої багаторівневої взаємодії в рамках міжнародних організацій (ООН, Африканський Союз та Рух Неприєднання).

Ідеологічне підґрунтя підтримки Китаєм Африки базується, зокрема, і на певних спільних рисах, які вдало спекулюються китайською владою для пояснення «ментальних цінностей», які єднають інтереси КНР та цього континенту. *По-перше*, більшість африканських держав (особливо тих, хто знаходиться у зоні інтересів Пекіна – Судан, Демократична Республіка Конго, Уганда тощо) є диктаторськими за формою правління, і це дозволяє КНР вибудовувати «довготривалі» взаємини на основі фінансової і політичної доцільності сторін, у т.ч., в обхід міжнародних обмежувальних заходів [102, с. 46].

По-друге, Китай позиціонує себе у якості «захисника інтересів країн третього світу», відкидаючи «західний неоколоніальний стиль» співпраці з Африкою, який, на його думку, базується на банальній купівлі «дипломатичних преференцій» та насадженні нетипових цінностей африканським суспільствам, що йдуть у розріз з їх реальними потребами та інтересами [102, с. 54].

Китай усіяко відмежовується від насадження власних політичних моделей управління автократичними соціумами африканських держав, оскільки, за усіма помітними ознаками, сам є державою з сильним керівним ідеологічним комуністичним режимом та централізованим менеджментом усіх без виключення прав і свобод власних громадян.

По-третє, КНР активно використовує свій «подвійний» статус у взаєминах з африканськими країнами – він майстерно балансує між власною приналежністю до «наддержави» з ядерним потенціалом і постійним членством (з правом вето) у РБ ООН, яким він користується у взаєминах із Заходом, та між амплуа провідника інтересів «пригнічених світових націй», яка застосовується ним у посиленні «африканського напрямку» зовнішніх зносин.

Біла Книга щодо африканської політики Пекіна, яка вперше у відкритому вигляді для широкого загалу була опублікована у січні 2006 р., чітко окреслює пріоритетність цього вектору зовнішньополітичної взаємодії КНР з державами континенту: «...Китай намагається встановити та розвинути новий тип стратегічного партнерства на засадах рівності та взаємної довіри на політичному рівні, досягти співпраці на взаємовигідній основі в економічній площині» [112, с. 29].

Ця теза стала ідеологемною засадою розбудови ставлення КНР до взаємин із африканськими державами та логічно вписується у концепцію зовнішньополітичної доктрини Пекіна, одним із постулатів якої задеклароване «мирне співіснування та невторчання у внутрішні справи суверенних держав» [91, с. 116].

У період 2002-2005 рр. китайська політична культура починає зазнавати еволюції, що пов'язане не лише із кадровим оновленням владної верхівки у державі за рахунок більш молодих і освічених партократів, але також віддзеркалюється як результат потужного економічного прориву на зовнішні ринки, який був здійснений державою після зміни «Національної економічної стратегії», ухваленої урядом у 2003 р.

Саме у цей період, на думку відомого бельгійського журналіста і політолога Ж.ван де Валля, «...у ментальність китайців Партія поступово починає закладати ідею щодо національної величі та особливого місця у світі, що, у свою чергу, закладає підвалини оновлення геополітичного мислення КНР та усвідомлення необхідності резервування власної зони впливу» [27, с. 20], якою було обрано Африку.

Період 2002-2005 рр. у зовнішній політиці КНР (у т.ч. у зовнішньоекономічній) можна охарактеризувати як «ера стратегічних можливостей і здобутків». На підтвердження цьому слід виокремити тезу Голови КНР Дзянь Дземіня на відкритті XVI сесії Комуністичної партії цієї держави у листопаді 2002 р.: «Перші двадцять років нинішнього століття для нас є періодом великих стратегічних шансів, за які ми повинні міцно триматися, але вони дозволять нам багато здійснити для зміцнення Китаю та допомоги тим, хто цього потребує» [52, с. 302].

Зростаючі зовнішні амбіції Пекіна, підкріплені економічними успіхами, природньо потребували налагодженню секторальної співпраці з державами Африки, які були зацікавлені у покращенні власного добробуту за рахунок китайських інвестицій. У цей час закладаються засади такої співпраці з трьома впливовими регіональними лідерами – Анголою, Суданом та Нігерією – основними нафтовидобуваючими гравцями, які підписали з КНР угоди про економічну співпрацю (впродовж 2004-2006 рр.) за ресурсною схемою «інвестиції в обмін на нафту». Саме вказані вище три країни стали «стратегічною тріадою» Пекіна у Африці, створивши своєрідну основу подальшого просування економічних інтересів КНР на континенті.

Привабливість саме Китаю у якості економічного і політичного партнера для африканських держав, окрім іншого, була мотивована й тим, що ця держава, на відміну від потужних економік Європи та США, ніколи не висувала додаткових вимог для діалогу, наприклад, як відповідність демократичним цінностям, рівень свободи слова, боротьба з корупцією чи щодо норм захисту екології.

«Китайська дипломатія відкидала на другий план специфіку тих чи інших африканських держав і завжди висловлювала готовність співпрацювати з тими, хто демонстрував налаштованість і взаємність», - зазначав свого часу міністр закордонних справ КНР Лі Джаосін [25, с.12]. Таким чином, КНР свідомо позбавився «морального аспекту» зовнішньополітичного співробітництва з Африкою, відкривши перед собою «вікна можливостей», які були зачинені для його основних Західних конкурентів у цій частині світу.

Привабливість Китаю у якості партнера для багатьох держав Африки має також черговий важливий компонент: якщо Західні держави (особливо такі як Франція, Бельгія, Нідерланди, Португалія) використовували регіон у контексті класичного розуміння поділу власних сфер впливу у розрізі історичного колоніального минулого і упродовж тривалого історичного періоду намагалися «оцивілізувати» африканські нації та імплементувати там власні стандарти державотворення, міцно прив'язавши надання допомоги до успіхів з реформування та демократизації, Китай повністю відокремив економічну взаємодію з Африкою від решти складових двостороннього співробітництва і використовував модель «мирної еволюції режимів»

Фактично, останньою передумовою, за якою Пекін готових налагодити взаємовигідні відносини з африканськими країнами, є зобов'язання останніх не визнавати незалежність Тайваню, що окремим пунктом закріплюється у відповідних двосторонніх угодах. З 54-х суверенних держав Африки лише чотири країни визнали незалежність цієї території – Буркіна-Фасо, Свазіленд, Гамбія і Сан-Томе і Прінсіпі, відтак, поставивши під сумнів майбутнє економічне співробітництво з Пекіном у середньостроковій перспективі.

Говорячи про збільшення ролі Африканського регіону у зовнішній політиці і стратегії розвитку КНР, слід підкреслити далекоглядність китайського політичного керівництва: у період загострення громадянських конфліктів на Чорному континенті, які були характерні для початку XXI століття (ДРК, ЦАР, Нігерія, Сомалі тощо), Китай унікав на міжнародному

рівні будь-яких односторонніх «оціночних суджень», які могли б прив'язати його до прихильності до тієї чи іншої сторони.

Дипломатична виваженість КНР на основних міжнародних майданчиках дозволила Республіці зберігати рівні прагматичні відносини навіть з тими державами Африки, які багато років знаходилися у остракізмі з боку більшості членів світової спільноти (наприклад, із Зімбабве чи Суданом), та, як наслідок, стати *de facto* монопольним постачальником товарів і послуг на закриті (але перспективні і великі за обсягами) ринки.

Окрім цього, помітною тенденцією серед глобальних змін на міжнародній арені протягом 2005-2008 рр. стало стрімке зростання «питомої ваги» Чорного континенту у світовій економіці: Африка є унікальним джерелом природних ресурсів. На її долю, за оцінкою ООН, припадає 30-40% світових запасів сировини [79, с. 141], яка є критично важливою для зростання надпотужних світових економік постіндустріальної ери, якою є, зокрема, і Китай.

Африка також, попри тривалі обумовлені власною специфікою складнощі, демонструє стабільні показники сталого розвитку від початку тисячоліття, які, за оцінками Міжнародного Валютного Фонду на 2016 р., сягають 6,3% і мають перспективу до подальшого зростання [45].

У 2007 р. у зовнішньополітичній стратегії КНР висувається нова ідеологемна концепція «відповідальної держави». У суто китайській інтерпретації цього терміну це означало, що Китай зараховує себе до переліку «великих світових держав», проте, на відміну від Європи чи США, він достатньо поміркований, аби за власною ініціативою обмежувати свої амбіції. Такою ідеологічною сентенцією Пекін наголосив на своїй кардинальній відмінності, насамперед, від США, котрі у той період були «поглинуті» боротьбою з міжнародним тероризмом і під цим виправданням могли собі дозволити прямо втручатися у внутрішні справи інших країн [87, с. 44-45].

Концепція «відповідальної держави» стосувалася не лише на пред'явлення прав іншим світовим лідерам на глобальну гегемонію КНР. Тогочасне політичне керівництво цієї держави починало мислити категоріями відповідальності за розвиток держав третього світу і за встановлення там політичної та економічної стабільності.

Інакше кажучи, на думку французького політолога і экс-міністра закордонних справ Франції Ю. Ведріна, у Республіці у 2007-2008 рр. повністю відмовилися від принципів балансування і нейтралітету з метою збереження свого «нейтрального» status quo у світі, що виявилось неефективним у поєднанні з шаленими темпами глобалізації і нової хвилі переділу сфер впливу у світі, яку розпочала підкріплена «нафтодоларами» російська адміністрація [128, с. 74].

Новою хвилею, яка підштовхувала африканські держави посилювати своє співробітництво з КНР стали успіхи цієї країни у реформуванні системи працевлаштування у тих державах континенту, де розпочали свої активні дії китайські корпорації. Африканські країни (особливо у центральних і південних частинах материка) традиційно знаходяться у перманентній кризі тотального безробіття серед дієздатного населення, що є однією з причиною соціальних заворушень, криз і безпекової нестабільності.

У 2007 р. китайська промислова корпорація New Hope Liuhe Co., найбільший агрохолдинг у КНР, збудувала у Нігерії (м. Лагос) велику фабрику з фасування і експорту фруктів і арахісу, на якій працюють понад 9 тис. людей. Це стало одним із найбільших і знакових проєктів КНР у регіоні та «тестовим» майданчиком для зондування ефективності роботи китайського агробізнесу у регіонах з підвищеним рівнем безпеки, який виявився успішним: протягом наступних двох років темпи зайнятості місцевого населення зростали паралельно з показниками середньої зарплати, що зменшило показники безробіття майже на 12% станом на 2009 р. [57, с. 277].

Влада Нігерії, відчувши позитивний ефект від присутності китайського великого агробізнесу у країні у 2010 р. підписала контракт на будівництво аналогічної фабрики у м.Порт-Харкорт. Таким прикладом також надихнулися уряди сусідніх із Нігерією Чаду і Камеруну, де у 2020 р. також заплановане посилення присутності інших китайських агрогігантів – корпорацій Guangdong Wei та Tongwei Co. [124].

Таким чином, позитивні соціальні наслідки китайської присутності у Африці у період 2005-2008 рр. стали, фактично, першопричиною зовнішньоекономічного крену більшості африканських держав у бік Піднебесної, що стало особливо актуальним для їх слабких економік під час світової фінансової кризи 2008 – 2010 рр. Саме всесвітня тенденція до стрімкого економічного спаду у цей період, яка продемонструвала тісну взаємозалежність Західних держав від новітніх економічних трендів, дала Пекіна (не надто інтегрованому у міжнародну фінансову систему на той час) можливість відносно легко оминати значні зовнішні втрати та скористатися тим, що Європа і США, долаючи наслідки кризи, послабили свою увагу до Африканського континенту.

Китай, на відміну від високорозвинутих держав світу, у період світової економічної рецесії, суттєво наростив золотовалютні резерви та розпочав активно інвестувати валютну виручку у такі африканські держави як Південно-Африканська Республіка, Замбія, Малі, Ефіопія та Еритрея. На вказаний період загальний обсяг інвестицій КНР у ці держави, за підрахунками економістів, сягнув рекордні 5,5 млрд.долл. США [119].

Саме тому 2009 р. світові експерти небезпідставно називають початком періоду інтенсивної «економічної експансії» КНР у Африку, і саме цей період найбільш видатні Західні економісти (такі як П.Кругман, Дж.Стігліц чи Дж. Сакс та ін.) пропонують брати за «точку відліку», аналізуючи нову політику КНР щодо Чорного континенту.

Видозмінення ролі Африки у сучасній стратегії розвитку КНР, а саме – перехід від пошуку суто політичних союзників до встановлення

прагматичної бізнес-моделі економічної співпраці - від 2009 р. обумовлене, з-поміж іншого, зростаючими потребами Пекіна у ресурсному забезпеченні росту національної економіки. Темпи виробництва китайського «економічного прориву» у 2009 – 2010 рр. потребували значних обсягів підживлення, а відчуття накопиченого валютного резерву, який у той час був другим у світі після США, надавали КНР відчуття значущості та можливості безпосередньо впливати на глобальні світові процеси.

Таким чином, Африка поступово стає важливою «ресурсною базою» для КНР, яка є залежною від постачання більшості видів корисних копалин, від яких залежить економічне зростання – нафта, вугілля, газ, мідь, боксити, нікель та залізо.

Особливою лінією імпорту в КНР стає закупівля низькозбагаченого урану для посилення ядерного арсеналу національних збройних сил – Китайської народно-визвольної армії. Саме тому у топ-пріоритетність секторальних економічних взаємин Пекіна виходять такі держави континенту як ПАР, Нігер, Ботсвана і Танзанія. З першими трьома з-поміж зазначених держав, у 2009-2012 рр. було підписано «Угоду про стратегічну економічну співпрацю», у якій зафіксовані інтереси КНР до видобутку цієї хімічної речовини

На переконання професора політології університету Париж-Сорбонна, Е.Нгуена, «...коливання світової бізнес-кон'юнктури, швидкий вихід китайських компаній на міжнародний фондовий рівень та початок ери цифрових технологій спровокували остаточне усвідомлення Китаєм нового формату взаємодії з Африкою: міцні економічні зв'язки можуть посилити політичну близькість з партнерами, проте добрі політичні взаємини не завжди гарантують реалізацію бізнес-інтересів» [97, с. 411].

Відтак, китайська співпраця з Африкою на даному етапі йде з активним використанням «фінансової дипломатії» - особливого підходу, який характеризується захопленням сфер інтересів та ринків у Африці у ключових

економічних нішах – енергетиці, видобуванні мінеральних ресурсів, будівництві та ринку товарів народного споживання.

Вивчивши міжнародний досвід, керівництво Китаю віддавало належне значення енергетичній і ресурсній безпеці, усіляко намагаючись диверсифікувати джерела їх постачання та канали транспортування. Саме тому фінансова дипломатія Пекіна намагалася рівномірно поширювати свій вплив на Африку і вибудовувати свої взаємини з партнерами у регіоні на основі пропорційності та за єдиними прозорими критеріями. При цьому, КНР не приховує використання досвіду, здобутого у Африканському регіоні у плані фінансових операцій та створення належного бізнес-клімату для його подальшого використання у більш сильному протиборстві із Західними корпораціями на ринках Європи, США, Індії та Латинської Америки.

Проте, на відміну від більшості Західних держав, Китай брав активну участь не лише у торгівлі та інвестуванні, але й розпочав витратити значні кошти на розвідування покладів корисних копалин і розбудову інфраструктури африканських держав, яка була фактично відсутня або ж зруйнована у більшості з них внаслідок громадянських війн і конфліктів.

Як приклад можна навести Анголу, яка протягом 2009 – 2011 рр. отримала прямих інвестицій з КНР на суму 125 млн. долл. США, лівова частина з яких пішла на будівництво капмусів для найманих працівників («соціальне житло»), ста шістдесяти кілометрів залізничного сполучення між містами Укуа та Луанда, а також на оснащення безпекових систем шахт з видобутку міді, на яких працювало понад 3 тис. анголців [85].

Міжнародні організації, такі як Організація Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР - OECD) у своєму звіті за 2011 р. відзначила важливу роль китайських інвестицій в інфраструктуру держав Центральної та Південної Африки для модернізації її економічних макропоказників та стабілізації соціальної\безпекової напруженості у регіоні. На думку Західних експертів, попри інтенсивну (а інколи навіть агресивну) економічну експансію КНР, позитивний ефект від неї є очевидним, адже

держави, що знаходяться на південь від Сахари потребують економічної санації за моделлю, яка не пропонується їм Заходом.

Держави Чорного континенту вкрай схвально ставляться до запропонованої Китаєм інвестиційної та економічної допомоги з огляду на більш вигідні умови, які Піднебесна висуває останнім для початку масштабних інвест-проектів. Скажімо, стратегічне партнерство КНР та Нігерії базується на економічній стратегії, яка перевищує тридцять років: контракти та двосторонні договори з видобутку нафти в обмін на розбудову інфраструктури цієї африканської держави, підписані з Пекіном починаючи з 2009 р. закладають основу довгострокового співробітництва та включають понижені процентні ставки за зовнішніми запозиченнями з прив'язкою до юаня, а не до долара США.

Такими методами КНР намагається розбудувати стратегічний діалог з африканськими державами, показуючи кардинальну відмінність між аналогічними структурними проектами, які куруються європейськими країнами на континенті за допомогою міжнародних фінансових організацій, які, на думку більшості африканських лідерів, заганяють бідні країни Чорного континенту у «боргову кабалу».

У цьому зв'язку, показовою є думка президента Камеруну П.Бійя, яку той висловив у інтерв'ю провідному французькому виданню *Le Monde* у вересні 2011 р. : «...ми радісно зустріли пропозиції китайських державних компаній здійснити низку інфраструктурних проектів національного масштабу у нашій країні. Так, перевага китайців очевидна, адже вони не вимагають сплати дивідендів через рік-два, не висувають якихось абстрактних умов, які не стосуються жодним чином економіки, і вони лишають по собі дороги, мости, школи і залізничні колії. А що нам лишають Західні компанії? Борги та комплекс неповноцінності» [36].

Окрім ресурсного забезпечення своєї держави, у концепції КНР по відношенню до Африки закладене неприховане бажання продемонструвати Заходу, що Китай здатен позитивно впливати на розвиток Африки та

здійснювати те, що упродовж багатьох років (навіть у колоніальний період) не вдавалося реалізувати високорозвинутим європейським країнам.

На думку китайського дослідника Чжой Гуантая, «...співпраця з такими державами регіону як Чад, ДРК, Камерун, ПАР чи Південний Судан має базуватися на принципах рівності, без «тіней минулого». Африка, попри свою неоднорідність та «політичну мозаїчність», має одну важливу рису – вона заслуговує на повагу, потребує її. Китай має традиції поваги до своїх партнерів. Мені здається, саме у повазі є ключ нашого успіху у Африці» [53, с. 36].

Таким чином, роль Африканського регіону для сучасного Китаю полягає не лише у бажанні Пекіна поширити свій геополітичний вплив на континент, що складається з 54-х суверенних держав. Не лише у бажанні отримати важливу ресурсну підтримку розвитку власної економіки і створити дієвий механізм економічної співпраці.

Китай, керуючись власною філософією холізму (зв'язку і гармонії людини зі світом), бажає своєрідним чином увічнити власну присутність у регіоні зі спадком, який відчуватимуть прийдешні покоління африканців.

Якщо комплексна економіка є первинним елементом, на якому розбудовувалися і наразі базуються китайсько-африканські відносини, то другим за значущістю фактором посиленої уваги КНР до регіону слід назвати політичну солідарність і співпрацю на міжнародній арені.

Як зазначалося вище, політична підтримка Китаєм новостворених держав Африки після початку ери деколонізації розпочалася з 1950-х років та заклала підвалини розбудови прагматичних відносин. Оскільки Пекін традиційно протиставляв себе експансії західної ідеології та поширенню «демократичних цінностей», Африка, маючи історичні травми після багаторічного панування колоніальних метрополій, від початку створення на континенті незалежних держав, була у пошуку альтернативних партнерів, які (особливо після розпаду СРСР) змогли б стати «провідниками» їх інтересів у турбулентному світі, що змінювався під тиском глобалізації.

Маючи особливий підхід до поняття «міжнародні відносини», КНР упродовж останніх сімдесяти років розбудовувала взаємини з Африкою (особливо з державами на південь від Сахари) користуючись т.зв. віссю «Південь-Південь», яка покликана створити «пояс контактів» з Чорним континентом, базуючись на 8 політичних принципах взаємовигідного партнерства, які були сформовані у 1964 р. головою уряду цієї держави Чжоу Еньлаєм під час візиту у Малі. Діють вони і у наш час.

Перший принцип. Уряд КНР здійснює допомогу зарубіжним державам на основі рівності та взаємної вигоди; жодним чином цю допомогу не слід розглядати як таку, яка надається лише однією стороною, навпаки, її слід вважати взаємною.

Другий принцип. Уряд КНР, надаючи допомогу і сприяння іноземним державам, завжди поважає суверенітет і територіальну цілісність реципієнта. Він не вимагає якихось спеціальних умов або ж особливих привілеїв.

Третій принцип. Уряд КНР надає економічну допомогу у вигляді безвідсоткових або низьковідсоткових позик, у разі необхідності подовжує строки повернення позики з метою зменшити навантаження на фінансову систему держави, що приймає таку допомогу.

Четвертий принцип. Для уряду Китаю головною метою надання допомоги іноземній державі є не встановлення її політичної або ж фінансової залежності від КНР. Основною ціллю є допомога цій державі з поетапного виходу на міцний фундамент і власні сили з відродження економічних потужностей.

П'ятий принцип. Проекти, які були збудовані і розроблені у державі-реципієнті допомоги за участю уряду КНР, мають потребувати мало інвестицій, швидко давати відчутний результат, сприяти збільшенню прибутків та накопичення капіталу у цій державі.

Шостий принцип. Уряд КНР надає найкраще обладнання і матеріали, вироблені у Китаї, згідно з цінами, встановленими світовими ринками. У разі

невідповідності товарів і матеріалів очікуванням реципієнта, уряд КНР зобов'язується їх замінити та покращити.

Сьомий принцип. Уряд КНР, надаючи будь-якого виду технічну допомогу іноземній державі, зобов'язується повністю навчити і професійно вдосконалити робітників приймаючої сторони для експлуатації ними вказаного обладнання.

Восьмий принцип. Рівень матеріального забезпечення спеціалістів, які направлені урядом КНР у державу-реципієнт для допомоги з будівництва, має відповідати рівню такого забезпечення місцевого спеціаліста. Особливі умови або вимоги не вітаються [62, с. 66].

Окремі спеціалісти-дослідники вважають, що зазначені вище політичні принципи «...створили для відносин КНР та Африки зрозумілі правила гри без прихованих пасток, до яких вже звикли африканські нації, маючи досвід співпраці з МВФ та Світовим Банком» [87, с. 29], проте їх ситуативна ефективність не ставиться під сумнів практично жодним з них.

Політичний вимір відносин Пекіна та держав Африки чітко позначений т.зв. «кількісним підходом», оскільки їх якісний вимір повністю належить до економічного вектору двосторонньої співпраці. Африка є достатньо динамічним регіоном з точки зору оновленого розкладу сил на світовій геополітичній мапі, до складу якого входять 54 суверенних гравця. Окрім цього, сучасні головні безпекові виклики і загрози колективній системі безпеки світу (наприклад, глобальне потепління, харчова безпека, поширення міжнародного тероризму, бідність, СНІД, тощо) найбільш чітко проявляються саме на Африканському континенті.

Подолання (або ж мінімізація) їх негативних наслідків для Африканського континенту є для Китаю важливим завданням повноправного утвердження у «клубі світових лідерів» та частиною національної ментальності щодо відповідальності за світовий розвиток. Окрім цього, політичний діалог Африки та КНР направлений на практичну реалізацію ідеології зовнішньої політики Пекіна, яка передбачає сприяння

мультиполярному світоустрою та перешкоджання створення нових «зон впливу» у світі під егідою високорозвинутих капіталістичних держав Заходу.

Однією зі стратегічних цілей політичної взаємодії Пекіна та Чорного континенту є також створення своєрідного неформального блоку держав, що розвиваються, з метою стримування негативних наслідків глобалізації і неконтрольованого погіршення світового політичного клімату як результату непомірних геополітичних амбіцій США, РФ та інших «центрів сили».

За сучасною китайською дипломатичною концепцією, Африка має бути невід'ємною частиною мультиполярного політичного і економічного світоустрою.

Нарощуючи свій потенціал у якості впливового світового гравця, Китай активно користується «африканським фактором» у просуванні власних дипломатичних інтересів на міжнародній арені, серед яких;

- блокування сепаратистських тенденцій довкола статусу о.Тайвань (недопущення визнання його суверенітету в ООН);
- реформування Міжнародного Валютного Фонду (введення юаня у якості валюти розрахунку міжнародних кредитних операцій та зміни у статуті щодо представленості держав у керівному складі за географічним принципом без монопольного права голосу США);
- зміна стандартів світової екологічної політики (через загальновизнану шкалу промислових викидів в атмосферу Китай неодноразово називався головним «забруднювачем» довкілля у Азії);
- реформування ООН (зміна правил голосування у Раді Безпеки, ухвалення «кодексу доброї волі» щодо застосування права вето, розширення представленості Африки у керівних органах системи Організації, розширення кількості постійних членів тощо);

Світовий політикум протягом останніх десяти років спостерігав як майстерно Китай використовував кількісні показники голосування в органах системи ООН для блокування (або ж просування) вигідних для себе

резолуцій. Наприклад, вже майже традицією стало голосування майже 50-ти африканських держав «проти» щодо проекту резолюції Ради ООН з прав людини щодо звіту з оцінкою негативного стану справ у цій галузі у Китаї і Тибеті.

Важливим компонентом політичної співпраці КНР та держав Африки є можливість для Пекіна кардинально посилити свою військову міць у відповідності до останніх стандартів міжнародної воєнної науки і з максимальним наближенням до бойових умов. Китайські збройні сили, хоча є одними з найбільших за кількістю армій світу, відчувають гостру потребу у практичному тренуванні і навчаннях, адже протягом останніх десятиліть вони, фактично, не були задіяні державою у реальних завданнях.

Дедалі більшого значення у Піднебесній набирає постулат щодо необхідності активізації «невійськового застосування збройних сил», до якого відносять контртерористичні\антипіратські операції, заходи з евакуацією цивільного населення під час розгортання збройного конфлікту або стихійного лиха,

Військовий вимір політичного вектору відносин Пекіна та Африки полягає у активній участі китайської армії у складі миротворчих контингентів ООН у зонах безпекової напруги, яких, на жаль, у регіоні є чимало.

КНР є першою за кількістю солдатів державою, яка бере безпосередню участь у операціях ООН з відновлення миру у таких африканських країнах як Судан, ДРК, Ліберія та Сомалі.

Для прикладу зазначимо, що американські військові аналітики відзначили унікальний рівень майстерності військово-морського флоту КНР під час антипіратської операції у територіальних водах Сомалі у 2008 р. На їхню думку, така невійськова демонстрація сили Пекіном «...свідчить про готовність цієї держави вступити у глобальну гру за свою нішу у захисті стратегічних шляхів морських комунікацій» [63, с. 170].

Участь у миротворчих операціях під егідою ООН у Африці Пекін розглядає також у контексті «реальної допомоги» державам, що потерпають від конфліктів та переслідують і власні меркантильні інтереси, адже політична і безпекова стабільність є запорукою створення належного бізнес-клімату і стабільності торговельно-економічних відносин.

Показовим є той факт, що попри «вакуум», які відчують такі держави як Кот д'Івуар, Ліберія, ЦАР чи ДРК щодо фактичної відсутності інвесторів з Західних держав (через їх побоювання у безпековому плані), Китай практично беззастережно розвиває свою бізнес-присутність у цих державах, незважаючи на тривалі громадянські війни чи безпекову напругу.

З подачі впливового американського видання *The Economist*, така стратегія КНР щодо «гарячих зон» Африки у Західних економічних колах дістала назву «повільне всмоктування ринків» (англ. – «slow markets' suction») [48].

На напрямі збільшення миротворчої військово-політичної присутності КНР у Африці для Республіки складаються вкрай сприятливі передумови: з огляду на кризу миробудівничої діяльності в ООН, зменшення бюджету місій з підтримання миру, зіткнення інтересів постійних членів РБ ООН у тій чи іншій зоні конфлікту, Китай поступово стає впливовим актором реалізації міжнародних стабілізаційних зусиль саме на Чорному континенті, - у зоні власних інтересів.

Під ревізію доцільності міжнародної присутності у зонах конфліктів наразі в ООН підпадають 14 миротворчих місій, дві з яких – у Ліберії та Кот д'Івуарі – найближчим часом можуть завершити своє існування. Поглибило «кризу миробудівництва» в ООН і нещодавні заклики президента США Д.Трампа щодо наміру його держави скоротити асигнування на утримання місій на 1 млрд. долл. [64], що, зрештою, може звести на нівець зусилля головної Організації світу реалізовувати принципи, закладені у її Статут.

Прямо пропорційною є динаміка КНР на цьому напрямі: починаючи з 2013 р. ця держава стала найбільшим контрибутором місій ООН в Африці з-

поміж п'яти постійних членів РБ ООН, а також є другою державою за кількістю миротворців, дислокованих у всьому світі.

Станом на липень 2017 р. КНР підготувала більш ніж 1100 міжнародних миротворців власним коштом, а до 2020 р. вона проведе навчання і тренінги ще 900 військових з 25 держав-учасниць [108]. Сьогодні у Африці контингенти КНР дислоковані у Малі, Дарфурі (Судан), ДРК та Західній Сахарі.

Знаковим є той факт, що китайські військові здійснюючи свій міжнародний обов'язок, використовують військову техніку і озброєння виключно китайського виробництва, таким чином, тестуючи свої зразки у реальних бойових умовах і вдосконалюючи їх технічні показники. Поширеними є випадки продажу китайської військової техніки іншим державам-партнерам по миробудівничій діяльності.

Розвиваючи власний миротворчий потенціал, КНР також вдало абсорбує передовий міжнародний досвід оперативного військового реагування, вивчаючи слабкі і сильні сторони іноземних військових, їх тактико-стратегічний потенціал та швидкість розгортання у гарячих точках.

Окрім цього, китайська відданість миротворчості в Африці має також чергову прагматичну мету – утвердити свій імідж впливового і надійного партнера налагодження безпеки у світі, який робить реальний внесок у стабілізаційні процеси в Африці власними ресурсами - як людськими, так і матеріальними.

Таким чином, слід зазначити, що Африканський континент є каталізатором перетворення сучасного Китаю з держави регіонального значення на глобального актора з претензією на світове лідерство.

У цьому контексті, роль Африки для Китаю є ключовою для забезпечення себе значною кількістю політичних партнерів-союзників, реалізації інтенсивної зовнішньої економічної експансії, спрямованої на глобальну гегемонію, укріплення національної валюти, а також у контексті

ресурсного живлення швидко зростаючої економіки і запускання процесів модернізації армії.

2.2. Сфери сучасних африкансько-китайських відносин

Багатовимірність сучасного співробітництва між Африкою та Китаєм позначена, насамперед, глибокою економічною інтеграцією Пекіна у континент.

За статистикою ООН, товарообіг між Пекіном та Африкою у 2017 році вже становив понад 250 млрд. дол. США (для порівняння – у 1965 р. він був лише 190 млн.) [126]. Третій «Форум співробітництва Китай-Африка» (FOCAC), який відбувся у листопаді 2006 р. у китайській столиці остаточно відкинув сумніви щодо того, що континент займає центральне місце у зовнішній політиці уряду КНР.

Саме економічна зацікавленість Пекіна у цьому регіоні чітко окреслює головні сфери двосторонньої співпраці, які є взаємопов'язаними та базуються на вже функціонуючих міцних політико-дипломатичних засадах. Серед основних таких сфер у економічному кластері слід виокремити такі:

- співробітництво у нафтогазовому комплексі
- гірничодобувна індустрія, освоєння покладів корисних копалин
- імпорт Китаєм сировини африканського походження
- сільське господарство

Характеризуючи важливість саме економічних секторів співпраці Африки та Китаю, президент ДРК Ж.Кабіла у інтерв'ю агентству Reuters зазначив: «Ми не можемо говорити про продуктивні відносини з будь-якою державою, якщо ми не можемо бачити їх результат у державній казні чи власними очима. Китай є прикладом того, як важливо економізувати наші стосунки. Коли є робота, зарплата і держава розвивається – ми поділимося

нашими ресурсами з китайськими партнерами. Тому що вони дивляться у майбутнє, а Захід все ще живе минулим» [100].

Як зазначалося вище, Китай є одним із основних імпортерів нафти з Африки. На долю регіону, за останніми оцінками, припадає 13% світових запасів цього виду корисних копалин. США імпортує близько 60% африканської нафти, а 23% імпортує саме Китай [42, с. 82].

Слід зазначити, що багато африканських держав (особливо такі як Намібія, Чад та Нігерія) стали виробниками нафти завдяки втіленню нових технологій, які були їм свого часу запропоновані китайськими державними корпораціями.

Експорт нафти з Африки став для Китаю важливим моментом зменшення власної енергозалежності від РФ, і саме ця галузь ресурсної співпраці з Чорним континентом наразі є найбільш прибутковою як для Пекіна, так і для держав регіону.

За оцінками державної China National Offshore Oil Corporation, за останні 10 років Китай заплатив африканським країнам за видобуту нафту понад 15 млрд. долл. США; ще 3,2 млрд. були інвестовані китайською стороною у супутні інфраструктурні проекти, відбудову нафтогонів та транспортних артерій у Анголі, Судані, Нігерії, ПАР та Алжирі [72].

Важливість співпраці у нафтогазовій сфері між КНР та африканськими країнами має обопільно позитивний ефект: окрім налагоджених механізмів транспортування сировини, облаштування портів доставки, автошляхів та створення тисяч робочих місць, присутність китайських нафтових гігантів позитивно впливає на внутрішню безпекову ситуацію у державах та зменшує соціальну напругу на місцях.

Завдяки потужним інвестиціям у розробку нафтогазових родовищ, які здійснювалися китайськими компаніями у Нігерії, Алжирі та ПАР, ці три держави протягом останніх 5 років зуміли здійснити якісний стрибок у переліку стабільних постачальників цієї сировини, а їх національні

корпорації стали прибутковими і зайняли особливе місце у наповненні державних бюджетів валютною виручкою.

Нафтова промисловість є основною сферою інтересів у взаєминах КНР та Лівії, яка після повалення режиму М.Каддафі потребувала серйозних інвест-проектів для відродження фактично зруйнованої галузі після громадянської війни та серії потужних економічних криз у цій країні. Зараз китайські компанії жваво конкурують з російськими та американськими корпораціями і задіяні у розвідку нафтових родовищ на лівійському шельфі.

Не оминає інтересом КНР і нафтогазові родовища держав Гвінейської затоки: тут протягом останніх десяти років (особливо у Камеруні і Габоні) посилилася присутність китайських геолого-розвідувальних компаній, які оцінили поклади нафти у цьому субрегіоні як «вкрай перспективні» [42, с. 221].

В цілому ж слід зазначити, що нафтогазова галузь для Китаю у Африці здебільшого реалізується за взаємовигідною схемою «сировина в обмін на інфраструктуру», що відповідає інтересам африканських держав, які не мають ані технологій для власного видобутку нафти, ані можливостей її транспортування, ані належної безпеки для гарантії стабільних поставок партнерам.

Африканські експерти, аналізуючи досвід багаторічної співпраці із провідними Західними нафтовими компаніями, такими як Shell, Exxon Mobil, Chevron і Total, відзначають головну відмінність діяльності КНР на цьому ринку-китайські компанії інвестують більше у розвиток перспективних родовищ, ані у спустошення нині існуючих. Окрім цього, порівняні обсяги шкоди докільню у китайських компаніях менша, аніж у Західних.

Говорячи про гірничо-видобувну індустрію (далі- ГВІ), яка є другою за значущістю сферою економічних інтересів КНР у Африці, слід зазначити, що вона є найбільш динамічною промисловою гілкою її присутності у регіоні. Якщо нафта є стратегічно важливою сировиною, запаси якої розвідані вже майже повністю протягом останніх 50 років, то інші види корисних копалин

(такі як вугілля, мідь, алюміній, хром, вольфрам кобальт тощо) у Африці потребують вивчення їх місцезнаходження та геологічної розвідки.

Високотехнічна промисловість Китаю, який нині перетворюється на державу-лідера з комп'ютерних технологій та цифрового зв'язку, потребує серйозного ресурсного забезпечення.

Для просування нано-технологій, втілення нових перспективних методів комунікації та вироблення мобільної техніки і забезпечення кібербезпеки КНР відчуває гострий дефіцит окремих природних ресурсів, які, в силу своєї обмеженої кількості на планеті, гальмують прогрес Пекіна на глобальному ринку hi-tech технологій.

Оскільки ринки Латинської Америки та Близького Сходу вже здебільшого зайняті Західними транснаціональними корпораціями, Китай був вимушений інвестувати в пошук такого виду ресурсу у Африці, виділивши на це з державної казни у 2008-2012 рр. понад 4 млрд. дол. США [97, с. 69].

ГВІ Африки із зацікавленістю Китаю цією галуззю протягом останніх кількох років зазнала шалених темпів розвитку за оцінками фахівців видання Forbes. Китайські науково-дослідні інститути за підтримки держави та приватного великого бізнесу офіційно задекларували нові відкриті поклади рідкісних корисних копалин у таких державах як Камерун, Мадагаскар, Зімбабве, Єгипет та Джибуті [94]. Найбідніші з них – Зімбабве та Мадагаскар – вже офіційно зголосилися надати пріоритетність саме китайським компаніям у освоєнні надр та експорту сировини.

Китайські компанії, вкладаючи у розвідку рідкісних корисних копалин у Африці, відіграють важливу роль у відродженні геології як науки у цьому регіоні, яка фактично перестала існувати через брак кадрів та фінансування. Це, у свою чергу, впливає на поетапне скорочення відтоку талановитих кадрів з регіону, яке є загрозою для усього наукового потенціалу Африки.

Як приклад, можна навести відновлений Пекіном факультет геології в Університеті Науки і Технології Баменда у Камеруні, у якому за гроші китайських інвесторів у 2012 р. було придбане технічне обладнання і

створена науково-дослідницька лабораторія [41, с. 63]. Аналогічні проекти розповсюджуються на університети таких держав як Гана, Мозамбік та Республіка Конго.

За даними Китайської Експортної Ради, у 2014 р. імпорт рідкісних корисних копалин з Африки зріс на 8%, а серед пріоритетних напрямів цього виду діяльності є видобуток і розвідування запасів урану і кобальту [45].

Уранова розвідка у Африці стала для Китаю дійсно стратегічним напрямом, адже модернізація запасів ядерної зброї потребує додаткової сировини, на яку надра Республіки вкрай бідні. Саме тому Китай інтенсивно закріплюється у трьох надважливих у цьому плані державах континенту – ПАР, Нігері та Намібії, де китайські видобувні компанії стали монополістами у цій царині та усіяко блокують посягання інших держав на цій ділянці ГВІ.

Важливою рисою «соціальної відповідальності» Китаю у взаєминах з «урановими» державами регіону є поліпшення сфери охорони здоров'я місцевих працівників рудників: китайські корпорації, за умовами двосторонніх договорів з урядами вказаних вище трьох держав, сплачують спеціальні внески, які дозволяють потім будувати лікарні та підвищувати виплати на оздоровлення залученим у цю галузь робітникам.

Тісні взаємини у КНР складаються з основними експортерами кобальту – хімічної речовини, яка є ключовим компонентом у виробництві літій-іонних батарей, акумуляторів та мікросхем комп'ютерної портативної техніки і мобільних телефонів. Серед них у Африканському регіоні слід виокремити ДРК та Замбію. Інвестиції у цю галузь ГВІ зазначених держав китайською корпорацією Huawei у 2017 р. досягли позначки 45 млн. долл. США [69]. Оскільки Пекін позиціонує себе як світовий лідер у новітніх технологіях і збільшує присутність на міжнародних ринках телекомунікацій, у середньостроковій перспективі слід очікувати інтенсифікацію освоєння КНР цієї галузі ресурсного забезпечення.

На видобутку урану і кобальту, зусиллями китайської сторони, упродовж останніх десяти років було створено понад 10 тис. робочих місць

[42, с. 87], що є суттєвим фактором зменшення безробіття у депресивних індустриальних районах зазначених африканських держав.

Черговою сферою економічних інтересів співпраці Китаю та африканських держав є активний товарообіг та імпорт різних видів сировини, обсяги якого теж демонструють позитивну динаміку за останні 5 років.

За оцінками Світового Банку, з 2016 р. КНР посідає третє місце серед імпортерів нересурсної (продовольчої та виробничої) сировини з Африки після США та ЄС [121], і його присутність у цьому сегменті має тенденцію до посилення. До головних партнерів Пекіна на цьому напрямі можна віднести Ліберію, Габон, Камерун, Екваторіальну Гвінею, Чад та ДРК, які є важливими експортерами деревини у Китай.

Африканська деревина є первинним джерелом для активного розвитку китайської меблевої промисловості, хоча цей вид діяльності Китаю на континенті є чи найбільш критикованим з боку міжнародних екологічних організацій та активістів, адже вирубка лісів на Чорному континенті, непрозорі і корумповані схеми виділення квот на заготовку лісу-кругляку, а також, як наслідок, посилення посухи і винищення рідкісних порід дерев стали об'єктом критики Китаю з боку відповідних інституцій США, ЄС та Програми ООН з довкілля (UNEP), зокрема, порушенням КНР міжнародних конвенцій із захисту тропічних лісів.

Говорячи про критичний аспект присутності китайських деревообробних компаній у Африці, слід зазначити, що ця сфера промислової експансії є чи не найбільш проблемною для Китаю з точки зору дотримання норм охорони праці та безпеки людей, задіяних у галузі. За даними правозахисної організації Human Rights Watch, лише за 2015-2017 рр. у Камеруні та Чаді на поваленні лісу через недотримання техніки безпеки загинуло понад 70 людей, які працювали на китайську компанію Hong Kong Vickwood [70].

На відміну від нафтової галузі чи видобутку корисних копалин, деревообробна промисловість, що курується КНР у Африці, має найменший

рівень погодинної оплати праці, що, у свою чергу, стало причиною масових страйків працівників і соціальних невдоволень у Ліберії та ДРК. Як правило, аби не «дратовати» китайських інвесторів, такі акції протесту придушуються місцевою поліцією з порушенням прав людини.

Сільське господарство (далі - СГ) – важлива складова сучасного ресурсного освоєння Китаєм Африки, на яку припадає понад 15% усіх інвестицій цієї держави на континент. СГ є однією з найбільш динамічних сфер розвитку економіки регіону, яке відбулося, зокрема, завдяки потужній присутності провідних китайських агрохолдингів.

Ця сфера економічного кластеру співпраці Китай-Африка, за оцінками світових економістів, переживає період активного розвитку і стає, фактично, чи не єдиною можливістю африканських СГ-підприємств виходити на міжнародний ринок і отримувати прибуток у вільно конвертованій валюті: завдяки інноваціям, запропонованим КНР таким державам як Нігерія, Сенегал, Мадагаскар, Камерун, Габон і ПАР (в основному, держави з доступом до океану), протягом 2010-2015 рр. вдалося суттєво модернізувати технології збору врожаю та налагодити експортні канали постачання СГ-продукції на міжнародні аукціонні ринки.

КНР імпортує у значних обсягах фрукти, какао-боби (лева частина імпорту), картоплю, сою, пшеницю, продукти тваринництва і птахівництва. Особливий інтерес припадає також на бавовну, головними експортерами якої для Китаю виступають такі країни як Єгипет, Нігерія, Малі і Кот д'Івуар. Збільшення філій китайських підприємств легкої промисловості (здебільшого, пошиття одягу і виробництво тканин), розміщених у понад 10 державах Африки, від 2010 р. забезпечило роботою понад 25 тис. африканців [55, с. 45].

СГ є специфічною сферою економічної взаємодії обох сторін: майже третина експортно-імпортних операцій КНР і Африки здійснюється на бартерній основі. Піднебесна є головним постачальником чаю і рису для

африканського ринку, в обмін на які імпортує пальмову олію, каву, порошок какао і цукор.

Серед показових інвест-проектів КНР у сфері СГ у цьому регіоні є будівництво значної кількості фермерських угідь (особливо у Танзанії і Сомалі), ферм для вирощування пшениці у Мавританії, плантацій з культивування цукрової тростини у Гвінеї, Малі, Того, ДРК, Сьєра-Леоне тощо. За останні 5 років китайські компанії прямими інвестиціями сприяли створенню понад 80-ти угідь сільськогосподарського призначення, залучивши у цю галузь понад 200 млн. долл.США [55, с. 58].

Китай є також одним із основних донорів Всесвітньої програми з продовольства (WFP) для Африканського регіону.

Китайські потужності у розвиток СГ Африки здатні у найближчому майбутньому допомогти регіону просунути вперед у питанні вирішення продовольчої безпеки та зміцнити спроможність африканських держав модернізувати цю галузь економіки.

Проте, і на цій ділянці виникають окремі проблемні питання щодо прозорості ведення СГ-бізнесу Пекіном на Чорному континенті: масова купівля придатних для оброблення плодючих земель та відсутність необхідного законодавства щодо їх продажу\оренди іноземним юридичним або ж фізичним особам у переважній більшості аграрних країн Африки призвела до того, що бідні верстви селян безцінь продають земельні паї та залишаються, фактично, без засобів для існування.

Окремо слід зазначити внесок КНР у розбудові великих інфраструктурних проектів у Африці, які безпосередньо пов'язані з економічною діяльністю держави, адже більшість із них покликані створити логістично надійні шляхи доправлення товарів на імпорт і налагодити чіткі і надійні алгоритми циркуляції товарообігу між сторонами.

Серед найбільших за обсягами з них – будівництво залізничного сполучення між містами Лагос і Кано в Нігерії, двох морських портів у Судані й Еритреї, гідроелектростанцій у Гвінеї, трьох шахт у ДРК,

швидкісної магістралі (завдовжки 300 км.) у Ефіопії, залізничного вокзалу у Нігері, двох фабрики з переробки сміття у Республіці Конго і Мозамбіку, атомної електростанції у ПАР.

Китайські кошти залучені також у вже завершене минулого року будівництво урядових адміністративних будівель у Сенегалі і державного театру мистецтв у марокканській столиці Рабат.

На особливу увагу заслуговує військова співпраця Китаю з окремими африканськими країнами. Багаторічні плани КНР посилити військово-політичну присутність у регіоні та заявити світу про наміри стати глобальним гравцем у забезпеченні колективної регіональної безпеки реалізувалися у серпні 2017 р., після урочистого відкриття першої закордонної бази військово-морських сил КНР, яка дислокується у Джибуті – вкрай важливому стратегічному місці перетину транспортних коридорів і економічних артерій Західного узбережжя континенту. Створенням цього військового об'єкту Китай окреслив свої неприховані амбіції закріпити власний потужний плацдарм у Африці, зарахувавши її до сфери своїх постійних інтересів.

Серед неекономічних сфер співробітництва окремо слід виокремити діалог КНР та африканських держав у галузі культури та освіти, які розглядаються Пекіном у якості «м'якої сили» закріплення власної присутності на континенті.

Головним інструментом реалізації цієї мети виступає поширення знань про китайську культуру, традиції і мову серед учнів початкових класів та студентів засобами розширення представлення Інституту Конфуція – державного культурно-освітнього закладу Китаю, який покликаний за його межами заохотити більш глибоке пізнання культурної спадщини КНР. Такі інститути відкриті у понад 20 африканських державах, і їх діяльність значним чином сприяє налагодженню тісних гуманітарних зв'язків між африканськими народами і китайцями.

Особливим напрямом освітньої взаємодії є активізація студентських обмінів, яка зросла майже вдвічі за останній п'ятирічний період: уряд КНР приваблює африканських студентів вигідними стипендіальними програмами, грантами на здобування вищої технічної освіти, а також інвестує у відкриття факультетів ІТ-технологій, біохімії та ветеринарної медицини у вищих навчальних закладах понад 10-ти держав Африки. За 2015-2017 академічні роки китайські університети прийняли у себе понад 4000 африканських студентів [137].

Важливою подією стало проведення Форуму Стратегії освіти в країнах Африки в листопаді 2005 р., на якому була ухвалена «Пекінська декларація форуму міністрів освіти КНР і Африки». Щорічно Китай направляє в країни Африки фахівців в галузі сільського господарства, а також надає допомогу в підготовці кваліфікованих кадрів [41].

Серед культурних подій, які відбуваються під егідою КНР у регіоні слід виокремити проведення масштабних за розмахом щорічних фестивалів «China New Year Culture Fest», який у переддень нового року за китайським календарем щорічно проводиться у державах Африки. Від 2012 р. такі фестивалі проводилися у понад 25-ти державах, і їх головна мета – показати різноманіття культурної спадщини, етнічних особливостей та пошуку талановитих митців, акторів, художників та народних майстрів серед африканської і китайської молоді. Захід також пропагує поширення спорту і здорового способу життя і фінансується з державного бюджету КНР.

Китайський уряд значну увагу приділяє активізації двосторонніх рамок програм з охорони здоров'я у африканських державах, яке має важливе значення для зниження рівня поширення інфекційних хвороб (малярія, жовта лихоманка, гепатити, СНІД), які, на жаль, охоплюють більшість держав регіону.

Китайськими коштами збудовані\відновлені клінічні госпіталі та лікарні у 15-ти державах регіону, найбільший з них – госпіталь на 750 місць у

передмісті нігерійської столиці Абуджі – буде урочисто відкрито восени 2019 року. Такий підхід дозволяє китайським лікарям набувати цінний практичний досвід та допомагати місцевому населенню у поліпшенні їх стану здоров'я.

Таким чином, широкий спектр економічних, військових і культурно-гуманітарних сфер сучасної співпраці КНР та Африки демонструє бажання Пекіна зробити практичний внесок у поліпшення умов життя держав регіону практично в усіх галузях, які є важливими для формування його нової якості.

2.2.1. Співпраця Китаю та Африки на міжнародному рівні

Міжнародний рівень відносин КНР та держав Африки у глобальному вимірі можна розподілити на три великих кластери, які взаємно доповнюють один одного, проте кожен з них має власну специфіку. Насамперед, мова буде йти про співпрацю Африки та Пекіна по лінії двох форматів:

- Китай і Африка в рамках ООН;
- Китай і Африка у вимірі Африканського Союзу;

Співпраця Пекіна та африканських держав в рамках головної універсальної світової організації – ООН – має давні традиції і заснована на засадах взаємоповаги, рівності та взаємної підтримки.

Її початок у 1950-х роках був позначений встановленням перших дипломатичних відносин КНР і новостворених незалежних держав континенту на хвилі деколонізації та першого етапу формування суверенітету Африки, яка стала можлива після усвідомлення неминучої кризи світових метрополій та зміни парадигми світоустрою.

Китай був один з перших держав «соціалістичного табору», натхненних ідеологією комунізму і марксизму, який вбачав у деколонізації Африки унікальну можливість поширити ідеї боротьби проти агресивного капіталізму Заходу на значну частину планети і визнавав незалежність нових

територій практично беззастережно. Це обумовлювалося як напруженими відносинами із Західноєвропейськими державами, так і стратегічним партнерством з СРСР, котре передбачало створення «комуністичного інтернаціоналу» пригнічених колишніх колоній. Тогочасна модель взаємин КНР епохи Мао Дзедуна передбачала надання новоствореним країнам регіону політичну підтримку та «консультативну» допомогу на шляху державотворення, яка, у історичному ракурсі, виявилася міцним ланцюгом китайсько-африканської дружби, відчутної навіть у наш час.

Серед перших незалежних держав Африки, які були визнані Китаєм – колишні французькі колонії Алжир, Марокко та Туніс, а також Єгипет; далі, упродовж шістдесятих років минулого сторіччя КНР визнав незалежність понад 30 держав континенту, задавши темп розвитку двосторонніх відносин на основі спільних цінностей – бажанні позбавитися диктату і зовнішнього управління та прагненні власними силами визначати свій унікальний шлях розвитку.

Такою політикою КНР вдалося створити «пояс союзників» серед африканських країн, якість відносин з якими була перевірена понад 70-річним спільним досвідом співпраці в ООН, де наразі Африка налічує понад третину голосів Генеральної Асамблеї зі 193 держав-членів Організації.

Головними «точками дотику» інтересів Африки та Китаю на платформі ООН є такі питання як сталий розвиток, подолання бідності і продовольчої кризи, захист довкілля і боротьба із загрозами поширення хвороб, а також, як зазначалося вище, боротьба з міжнародним тероризмом, миробудівництво і нейтралізація конфліктів.

Африканські держави, у свою чергу, заручені підтримкою постійного члена РБ ООН, яким є Китай, можуть розраховувати на його сприяння у питанні збільшення фінансування програм розвитку, надання гуманітарної допомоги та координації міжнародних зусиль у нейтралізації наслідків стихійних лих.

Ключовим є голос КНР у питанні створення чи видозміни будь-яких миротворчих місій ООН на Африканському континенті: завдяки зусиллям Піднебесної, держави регіону мають можливість опосередковано впливати на ухвалення ключових рішень в питаннях регіональної безпеки із дотриманням «балансу сил» серед інших постійних членів Ради Безпеки (Франції, РФ, США і Великої Британії), інтереси яких щодо Африки дедалі більше відрізняються і створюють вузли дипломатичних протиріч у сучасному геополітичному просторі.

Будучи ареною дипломатичних баталій наддержав і потерпаючи від зіткнення їх інтересів, держави Африки вбачають у сучасному Китаї своєрідний «захисний механізм» від ресурсної неокolonіалізації та перетворення континенту на агросировинний придаток Західних країн.

ООН як унікальний міжнародний майданчик, використовується у тандемі «Китай-Африка» для збереження політичної і національної ідентичності Африки, адже маючи значне відставання від темпів глобалізації, континент, без належної політичної підтримки, має ризики швидкої маргіналізації.

Динаміка голосування Китаю та африканських держав в Генасамблеї ООН і шести її комітетах упродовж останніх років доводить незмінну спільність інтересів: з 2000 р. КНР та африканські держави одноставно підтримували понад 450 резолюцій, 220 з яких були ухвалені у співавторстві [145, с. 323].

Незмінне й їх спільне бачення щодо ключових питань порядку денного Організації – реформування Ради Безпеки і розширення її постійних членів за рахунок пропорційної представленості світових регіонів.

Важливим елементом взаємодії КНР і Африки в інституціях системи ООН стали рішучі кроки, які були здійснені Пекіном для притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності винних у геноциді та масових вбивствах людей на континенті.

Китай виступав активним поборником і фінансовим донором започаткування у 1994 р. міжнародного трибуналу щодо геноциду в Руанді; китайські експерти активно працюють у більшості комісій РБ ООН щодо розслідування злочинів проти людства під час спалаху у Ліберії, Лівії, ДРК, Сомалі, Судані тощо.

Китай займає принципову позицію у захисті корінних народів Африки, які наразі знаходяться на межі вимирання. Будучи співзасновником «Форуму корінних народів ООН», Пекін фінансує понад 30 міжнародних проектів для захисту національних меншин країн Підсахарської Африки, об'єктів її всесвітньої культурної спадщини в рамках діяльності відповідних комісій ЮНЕСКО.

Синхронними є позиції сторін в ООН із проблематики нерозповсюдження зброї масового знищення, ядерної зброї та мілітаризації космосу: спільно було проголосовано за блок із понад 30 резолюцій ГА ООН від початку їх внесення у відповідний пункт порядку денного.

КНР прислухається до думки «Африканської групи» в ООН в рамках продовження процесу деколонізації у світі для 12-ти несамоврядних територій планети, які знаходяться під зовнішнім управлінням, і доля яких розглядається щорічно Четвертим комітетом ГА ООН.

Перспективним і плідним можна назвати діалог Китаю з головною організацією Африки – Африканським Союзом (далі – АС), який офіційно оформився у 2003 р., за рік після її створення у Замбії.

На відміну від ООН, лінія дипломатичних відносин КНР-АС здебільшого є майданчиком для вирішення економіко-соціальних питань суто африканського значення, хоча, враховуючи той факт, що до складу АС входить 55 держав континенту, глобальний ефект ухвалених рішень відчутний і в решті світу.

Китай приділяє значну увагу становленню керівних інституцій цієї організації, адже вона розглядається Пекіном як унікальний орган пан-африканського управління, потенціал якого достатньо значний для

забезпечення внутрішньо континентального стабілізаційного процесу та зміцнення єдності і солідарності держав регіону.

Показовим у цьому контексті став перший міністерський саміт «АС-Китай», якій відбувся у 2005 р. у кенійській столиці Найробі. За результатами заходу була підписана «Декларація принципів дружби і партнерства», яка зобов'язала сторони спільно координувати зусилля щодо пришвидшення політичної і соціально-економічної інтеграції континенту у сучасний світовий геополітичний простір, і у цьому курсі на Пекін держави-члени АС поклали роль ментора з економічних та інфраструктурних перетворень.

Як зазначив тоді глава МЗС КНР Лі Чжаосін на підсумковій прес-конференції, «...Китай сьогодні обійняв у дружніх обіймах не кожную африканську державу окремо, а усіх одразу. Для нас успіх АС-це успіх кожного африканця, який заслуговує на мир, стабільність і процвітання» [145, с. 74].

Відтоді платформа АС використовується Китаєм для колективного обговорення рішень, які можуть безпосередньо вплинути на економічний розвиток, безпеку чи підвищення рівня життя населення.

За останні п'ять років відбулося три міністерські саміти між АС та КНР, за результатами яких були практично втілені понад 20 рішень у сфері зміцнення африканських валют, зменшення дефіциту продовольства, покращення санітарно-епідеміологічної ситуації (зокрема, боротьба з малярією, гепатитами та вірусом Ебола).

КНР є головним фінансовим радником АС у реалізації стратегічно важливої ініціативи – створення до 2023 р. «Банку Африки», який задуманий задля зменшення фінансово-боргового тиску МВФ та Світового Банку на слабкі економіки африканських держав. Однією з головних цілей його діяльності буде пільгове кредитування інфраструктурних проєктів у регіоні.

У 2015 р. Китай заснував своє постійне представництво при АС, штаб-квартира якого знаходиться у Аддис-Абебі (Ефіопія), а у вересні 2018 р. у Пекіні було урочисто відкрите Представництво АС, яке буде поглиблювати

міжінституційні контакти між сторонами. Згідно з заявою чинного глави МЗС КНР Ван Ї, зробленої на церемонії відкриття, «...Китай має наміри стати плацдармом для зміцнення АС у якості міжнародної організації, яку має чути увесь світ» [47].

В цілому ж, за оцінками африканських експертів, співпраця Пекіна та АС дедалі більше стає платформою для втілення рамкових угод конкретних економічних ініціатив, доповнюючи інтенсивну міжнародну колаборацію між сторонами на інших рівнях, зокрема на регіональному та субрегіональному.

2.2.2. Відносини КНР та Африки на регіональному та субрегіональному рівні

Найбільш ефективним форматом співпраці Пекіна та держав Африки на регіональному рівні у сучасному часовому проміжку слід виокремити Форум співробітництва «Китай - Африка» (ФОСАС), який діє з 2000 року. На першій установчій конференції Форуму, яка відбулася у китайській столиці, були одноголосно ухвалені «Програма китайсько-африканського співробітництва в економічному і соціальному розвитку» і «Пекінська декларація Форуму» [103].

У грудні того ж року був створений «Комітет із забезпечення рішень Форуму», до якого увійшли представники більше 20 китайських міністерств і інших центральних органів виконавчої влади; згодом аналогічні комітети були відкриті в таких країнах Африки як Лесото, Марокко, Чад, Нігерія та ПАР.

В ході проведених численних міжміністерських зустрічей Форуму були розроблені рішення про забезпечення регулярних консультацій з основних міжнародних питань, а також щодо зміцнення співробітництва у сферах економіки, політики і культури.

Також в 2006 р. була ухвалена «Декларація про стратегічне партнерство», яка стосується принципів і засад багатосторонньої дипломатії та реалізації реформ ООН і Ради Безпеки. Під час проведення другого засідання Форуму були розроблені методи подальшого політичного і економічного співробітництва, включно із заходами боротьби з тероризмом, торгівлею зброєю і подоланням наслідків стихійних лих.

В рамках діяльності Форуму, Китай дієво підтвердив власну політику щодо Африки, в якій на першому місці знаходиться принцип щирості, дружби і рівності, який розширено тлумачиться в документі як «повага до незалежного вибору африканськими країнами власного шляху розвитку» [84, с. 40].

Китай, на рівні засадничих документів і декларацій Форуму, юридично закріпив невтручання у внутрішньополітичні справи африканських держав, що знаходить позитивну оцінку з боку його африканських партнерів. Особливим елементом кожного засідання Форуму є аналіз здобутків колективної взаємодії в рамках ООН: під час роботи експертних груп у складі заступників міністрів закордонних справ, члени цього клубу «звіряють годинники» з актуальних пунктів порядку денного світової безпекової і економічної політики, виокремлюючи там власний сегмент інтересів і можливостей.

На думку американського політолога Дж. Кесвелла, професора Колумбійського університету, «...Китай із гнучкістю акробата уникає всі суперечливі і гострі питання, пов'язані з дотриманням прав людини, свободою слова, фальсифікаціями виборів і потужною династичною корупцією в Африці. Керівництво КНР ніколи не критикує офіційні режими держав, з якими підтримує або збирається підтримувати дипломатичні відносини, і не пов'язує питання економічного та гуманітарного співробітництва з іншим «демократичним подарунковим набором», що є перешкодою для розвитку американо- і європейсько-африканських зв'язків.

Саме у цьому може бути прихований успіх цього формату відносин» [75, с. 79].

Щоразу підводячи підсумки співпраці за попередні три роки (а засідання Форуму відбуваються раз на три роки), Пекін визначається з пріоритетами на майбутній період, зокрема, узгоджується обсяг фінансування, який КНР може надати протягом наступного триместру Африці у вигляді позик, кредитів і т.д.

Останній саміт Форуму, проведений у Пекіні 3-4 вересня 2018 р., заслуговує на особливу увагу. Він став найбільш представницьким за всю історію діяльності цього формату. Вказаний саміт став рекордсменом за кількістю високих представників бізнес- і політичних кіл, які взяли в ньому участь: в Пекін прибули делегації 54 африканських країн і організацій, в тому числі - 40 президентів, 10 прем'єр-міністрів, один віце-президент і голова Комісії Африканського союзу, а також 249 африканських чиновників в ранзі міністра [118].

Крім цього, на зустрічі був присутній Генеральний Секретар ООН А.Гутерріш, представники 26 міжнародних та африканських регіональних організацій. «Настільки масштабний зовнішньополітичний захід на території Китаю відбувається вперше, об'єднавши більше 3200 учасників», - зазначив під час церемонії відкриття Форуму очільник ООН [118].

«Золотим тижнем китайсько-африканської дружби» - саме так охарактеризував період проведення зазначеного Саміту міністр закордонних справ КНР Ван Ї [59]. Протягом вересневого засідання Форуму було проведено понад 100 заходів, включно з засіданням круглого столу лідерів, а також ділові та двосторонні зустрічі. Глава держави Сі Цзіньпінь особисто був присутній майже на 70 заходах, включно із двосторонніми зустрічі у форматі «тет-а-тет» з усіма керівниками африканських держав, що стало свого роду рекордом для китайського керівництва. Також було прийнято два доленосних підсумкових документа Форуму:

1. «Пекінська декларація про побудову тісного китайсько-африканського співтовариства з єдиною долею народів»;
2. «Пекінський план дій Форуму на 2019-2021 рр.».

Окрім вказаного, результатом проведених переговорів та заходів стало підписання понад 150 угод про співробітництво, у тому числі, про співпрацю Китаю з 28 державами Африки та Комісією Африканського Союзу з розбудови «Одного поясу-одного шляху» - стратегічної зовнішньополітичної ініціативи т.зв. Нового Курсу Китаю, спрямованого на практичне втілення регіональної економічної і морської зони за зразком «Великого Шовкового Шляху».

Сутність цієї унікальної ідеї Пекіна полягає у пошуку, формуванні та просуванні абсолютно нової моделі міжнародної співпраці та розвитку за допомогою зміцнення вже діючих регіональних дво- та багатосторонніх механізмів і структур за участі КНР і держав, що розвиваються. Африканський континент у цій стратегії посідає чільне місце.

Також був озвучений цілий пакет нових заходів для поглиблення китайсько-африканського співтовариства, в основі якого знаходиться «принцип судинної економіки» - новітня ініціатива КНР, запропонована континенту у якості механізму спільного запобігання ситуативним фінансовим кризам, спровокованим коливанням і девальвацією національних валют.

Таким чином, значний успіх Форуму утвердив його у якості основоположного формату сучасних відносин КНР та Африки на регіональному рівні, фактично, відтіснивши за значущістю інші механізми регіональної співпраці, які існували до його започаткування – наприклад, засідання т.зв. «галузевих регіональних комісій» або «кущових міністерських нарад» з окремих питань, що становлять взаємний інтерес.

Другим за значущістю важливим механізмом регіональної співпраці між двома сторонами є «Токійська міжнародна конференція з розвитку Африки» (ТІКАД – TICAD), яка вперше розпочала свою роботу у 1993 році

за ініціативи уряду Японії і за підтримки ООН та Всесвітнього Банку. Засідання цього міжнародного формату відбувається раз на 5 років і має на меті, передусім, створювати сприятливе політичне тло для залучення інвестицій високорозвинутих Західних держав у реформування африканської економіки. Станом на 2019 рік відбулося шість самітів високого рівня Конференції. Сьомий саміт запланований на серпень 2019 року у м.Йокогама (Японія).

Протягом останніх десяти років активним учасником ТІКАД виступає і Програма розвитку ООН (ПРООН), яка, у взаємодії з донорами, залучає кошти для розбудови інфраструктурних проектів у найбільш бідніших африканських країнах [1, с. 73].

Створення ТІКАД у 1993 році стало, без перебільшення, інноваційною платформою для координації світових інвестиційних потоків у Африку, яка на той час перебувала у ар'єргарді геополітичних інтересів світових лідерів і зазнавала величезного економічного спаду.

Слід зазначити, що модель міждержавної взаємодії в рамках ТІКАД стала свого роду «прототипом» діалогу Африки і КНР у згаданому вище Форумі співробітництва «Китай-Африка».

Головною відмінністю цих двох форматів є те, що у Форумі (на відміну від засідань ТІКАД) КНР фактично повністю абстрагується від залучення міжнародних організацій та третіх сторін. Але у форматі ТІКАД акцент з боку КНР робиться, здебільшого, на гуманітарних аспектах розвитку Африканського континенту [2, с. 107].

Іделогемне значення започаткування ТІКАД для усєї системи регіональної взаємодії Африки зі світовими гравцями важко переоцінити – її досвід і практична робота лягли в основу інших форматів співпраці цього континенту з потужними регіональними організаціями: за взірцем ТІКАД у 2000р. був проведений перший саміт «Африка-ЄС» у Португалії, у 2006 році – перший регіональний саміт високого рівня «Африка – Південна Америка».

Останнім у плеяді такого формату регіональної співпраці Африки став проведений у 2014 році у Вашингтоні перший саміт «США-Африка», який посилив економічну допомогу високрозвинутих держав цьому регіону.

В рамках ТІКАД, в якій переважно домінувало «західне бачення» розвитку Африки, що проводилося Японією, Китай зайняв від початку спостережницьку роль для аналізу та деталізації підходів, якими користуються Західні держави у цьому регіоні. Швидше за все, така первинна стратегія Пекіна обумовлена початковою стадією вироблення власних механізмів «проникнення» у Африку, а тому, паралельно з достатньо високою донорською активністю у Конференції, Пекін не припиняв роботи з вдосконалення власних системних підходів до регіону.

При цьому, дипломатична активність КНР в ТІКАД була від початку спрямована на обмеження «насаджування» Західної моделі економічного управління в Африці шляхом диференціації запропонованих методів зовнішнього управління інвестиціями та створення інструментарію «міжнародного контролю» над використанням донорських коштів, - зокрема, під егідою ПРООН.

Слід зазначити, що китайські ініціативи в ТІКАД стали «каменем спотикання» у його відносинах з Японією та США, адже ці держави (особливо протягом другого та третього самітів) намагалися усіляко обмежити вплив КНР на ухвалення підсумкових документів, проте, африканські держави прихильно ставилися до китайських ініціатив, що, зрештою, суттєво відкорегувало річище взаємодії Пекіна і Заходу до рівня «прохолодної співпраці», який тривав практично до 2008 року [3, с. 201].

Аналізуючи комплексно найбільш вагомі рішення усіх проведених шести самітів ТІКАД слід зазначити, що їх еволюція відбувалася інтенсивно, з урахуванням не лише загальносвітових трендів щодо економіки і неминучих глобальних процесів, але й з огляду на зростаючі потреби континенту у кваліфікованому зовнішньому менеджменті реформ, які так потребували практично усі держави Африки.

Лінійно їх можна позначити як «від економічної допомоги до самодостатньої економіки»: ухвалені за підсумками самітів рішення ТІКАД, за оцінками провідних економістів, стали поворотним моментом для виходу Африки із системної економічної кризи, попередивши дефолти у понад 20-ти держав регіону у період 1995-2005 рр. [4, с. 85]. Наприклад, під час першого установчого саміту Конференції у Токіо (1993 рік), було ухвалено знакову «Токійську декларацію щодо розвитку Африки: вперед у XXI століття», яка стала концепцією економічного відродження регіону та відкрила шляз для перших суттєвих міжнародних гуманітарних проєктів, зокрема, у таких державах як Ефіопія, Намібія, Руанда, Ангола та Сомалі.

Помітною рисою перших самітів ТІКАД став також акцент лідерів держав на безпековій проблематиці у Африці. Фактично, саме безпека континенту розглядалася у тісній прив'язці до економічного проресу, його первинною передумовою [5].

Свою роль на перших етапах існування Конференція відіграла також і у плані відродження сільського господарства Африки – під егідою ТІКАД було створено спеціальну донорську програму «Продовольча безпека Африки», яка була покликана збільшити обсяги кредитування африканських фермерів для створення приватних господарств, а відтак – мінімізувати наслідки поширення продовольчої кризи 1995-1997 рр., особливо на півдні континенту.

Таким чином, можна зробити обгрунтований висновок щодо того, що африкансько-китайське партнерство в рамках ТІКАД стало предтечею зародження «індивідуальних підходів» Пекіна до співпраці з цим регіоном та заклало підвалини сучасної парадигми їх стосунків, у більш тісних двосторонніх форматах та із розширеним спектром сфер, заснованих на прагматичних інтересах.

Слід зазначити, що Субрегіональний рівень двосторонньої співпраці сторін, насамперед, є першим елементом у «драбині» її форматів, на якому,

власне, і розпочиналася уся історія китайсько-африканської співпраці з середини минулого сторіччя.

Субрегіональна інтеграція держав континенту стала початком розвитку усіх подальших інтеграційних процесів у регіоні аж до моменту створення Африканського Союзу.

Серед найбільш перспективних існуючих механізмів співпраці сторін на такому напрямі слід виокремити якісний китайсько-африканський діалог з такими субрегіональними організаціями як:

- Східноафриканське Співтовариство (СС);
- Західноафриканський Економічний і Валютний Союз (ЗЕВС);
- Спільнота Розвитку Півдня Африки (СРПА);
- а також Економічне Співтовариство Держав Західної Африки (ЕКОВАС).

Слід одразу зауважити, що субрегіональні організації Африканського регіону поступово втрачають насиченість і сутність свого існування, адже потужні геополітичні зрушення, притаманні у т.ч. і Африці, з кожним роком посилюють тенденції взаємозалежності економік, безпекових питань та соціально-політичного розвитку усіх без виключення країн, а тому субрегіональні формації вже практично стали структурною частиною Африканського Союзу і їх діяльність повністю корелюється із загальною магістральною лінією АС.

Незважаючи на це, враховуючи інтенсивне просування економічної і фінансової експансії Китаю на континенті, достатньо динамічними і насиченими на регіональні проекти є співпраця Китаю та ЕКОВАС (до складу якого входять 15 держав, серед яких є найбільші економіки Африки – Нігерія, Сенегал та Малі).

В рамках ЕКОВАС Китай реалізує наразі два масштабних інфраструктурних проекти – будівництво електростанції у Гані та конструкція житлових кварталів у чотирьох містах Ліберії. Загальна сума

проектів оцінюється Китайським експортно-імпортним банком у 1,2 млрд. дол. США. Частина витрат на їх втілення покривається фінансовим фондом розвитку ЕКОВАС (35%), решта – китайські інвестиції [28, с. 142].

Окрім цього зацікавленість Пекіна саме цим субрегіональним об'єднанням пояснюється також і його бажанням політично впливати на митні і економічні зони держав-членів, з огляду на те, що саме у Західній Африці розташована найбільша кількість китайських підприємств.

На думку професора Пекінського університету Лі Мян, «СРПА цікава КНР з причин присутності у ній головного і найбільшого за товарообігом партнера Пекіна у Африці загалом – Південно-Африканської Республіки. У цьому об'єднанні Китай переслідує *de facto* виключно інвестиційні інтереси, адже у СРПА найбільші показники покладів корисних копалин у регіоні, і найбільш ліберальний візовий режим для громадян Китаю, уведений під час саміту сторін у 2010 році» [34, с. 96].

Таким чином, субрегіональна взаємодія КНР та африканських країн наразі є «підсилюючим механізмом» для практичного втілення усього спектру китайських проектів і планів з проекцією на рамкове співробітництво з урахуванням специфіки кожного субрегіонального союзу.

Експерти прогнозують «замороження» активності перелічених вище об'єднань з огляду на швидкі темпи глобальних економічних процесів і відхід від форм «низького рівня» співпраці, характерних не лише для відносин КНР-Африка, але й в усіх аналогічних випадках у світі.

2.3. Оцінка ймовірних двосторонніх здобутків та напрямки посилення китайсько-африканських відносин

Розглянувши у попередніх розділах усі спектри і нюанси сучасних китайсько-африканських відносин, проаналізувавши їх динаміку і становлення, логічним було б відзначити перспективи їх розвитку у

майбутньому та окреслити напрями, які визначатимуть їхню сутність і користь найближчими роками.

«Для розуміння вказаної теми, перш за все, необхідно відійти від стереотипів, існуючих по відношенню до Африки, і сприймати її не як осередок світових лих і проблем, але як регіон, який ще скаже своє слово для світу. І слово це буде голосним!» [90, с. 114] - такими словами президент ПАР Н.Мандела у 1998 р. висловився про майбутнє Чорного континенту у XXI сторіччі, виступаючи з трибуни Генасамблеї ООН.

Отже, очевидним є той факт, що посилення економічної могутності Китаю обумовить першочерговість саме фінансових, інвестиційних і корпоративних інтересів його компаній у Африці у середньостроковій перспективі.

Посилення руху капіталу, утвердження на перспективних ринках збуту цього регіону, дешева робоча сила та відносно молоде працездатне населення роблять континент вкрай привабливим для подальшого ресурсного забезпечення Пекіна і його індустриального потенціалу.

Розвиток інфраструктури залишатиметься найбільш вигідним способом КНР робити внесок у відновлення Африки, легалізацію інвестицій і покращення добробуту пересічних африканців. Протягом найближчих 20 років КНР має намір реалізувати 12 проектів з будівництва промислового комплексу, шкіл, житла, залізничного і автомобільного сполучення у Анголі, Лесото, Джибуті, Нігерії, ПАР та Камеруні.

Побудова АЕС у ПАР є у цьому плані називається місцевими ЗМІ «будівництвом століття», адже введення її в експлуатацію стане рішучим кроком для енергетичної незалежності Півдня Африки і зменшення навантаження на бюджети держав регіону [54].

Посилення фінансування будівництва мостів і автобанів у зруйнованих громадянськими війнами ДРК та Ліберії стане вагомим внеском Китаю у поверненні цих держав з «травмами воєн» до нормального життя: до 2025 р.

КНР має намір «з нуля» побудувати понад 1000 км. доріг міжміського сполучення у цих країнах.

У цьому контексті, КНР та Африка прагнутимуть до ефективного та якісного спільного розвитку, зосереджуючись у майбутньому на економічних та соціальних вигодах від китайських проектів, активізують взаємовигідне співробітництво для планування, проектування, будівництва, експлуатації, технічного обслуговування та належного управління інфраструктурними проектами, підтримання стійкості зовнішньої заборгованості африканських країн.

Пекін, згідно з «Регіональною програмою авіаційного співробітництва між Китаєм і Африкою», у наступні 5-7 років надаватиме літаки для цивільного використання, готуватиме авіаційних фахівців для Африки, створюватиме потенціал для забезпечення відповідності стандартам ІКАО, підтримуючи китайські компанії у створенні спільних підприємств з африканськими авіалініями та авіапідприємствами, задекларувавши свою участь у будівництві аеропортів та іншої допоміжної інфраструктури для відродження регіональної авіації Африки [50, с. 42].

Обидві сторони, враховуючи стратегічний та далекосяжний вплив інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на економічний та соціальний розвиток, швидше за все, посилюватимуть обмін та співпрацю між компетентними органами, обмінюватимуться передовою практикою розвитку ІКТ, використовуючи усі наявні можливості для побудови «цифрової економіки» і заохочення держав Африки до співпраці в створенні інфраструктури ІКТ, отриманні доступу до Інтернету новим формам комп'ютеризації.

Китайські компанії та понад 15 держав Африки спільними зусиллями будують магістральні мережі оптичного волокна, транскордонного підключення, що зможе зменшити відсталість регіону у питанні цифрового розвитку. У цьому контексті, китайські інвестори компанії Huawei оголосили у 2017 р. про початок проекту прокладання міжнародного

підводного кабелю зі створення у Західній Африці мобільної мережі нового покоління та центру обробки даних [89].

Сучасні африкансько-китайські відносини визнають величезний потенціал морського економічного співробітництва та працюватимуть упродовж наступних п'яти років на створення співпраці «синьої економіки» для взаємної вигоди. До 2020 р. Китай продовжуватиме надавати кошти та технічну підтримку в рамках співробітництва Міжнародної Морської Організації, а також працюватиме з африканськими державами для підготовки фахівців із судноплавства.

Серед інших перспективних проектів цієї галузі – експертна і фінансова допомога державам Гвінейської затоки у побудові промислових портів і створенні спеціальних економічних зон.

Черговим перспективним напрямком, який може вкрай позитивно вплинути на поповнення казни африканських держав за рахунок китайців є туризм. Для цього буде реалізована політика спрощення візового режиму та створений у 2019 р. у чотирьох регіонах Африки «Китайської туристичної палати» [50]. Китайські компанії проводять переговори з окремими морськими державами Африки про створення «круїзного туризму» і фінансування інвест-проектів з будівництва готелів.

Африканська сторона цінує зусилля Китаю в активному впровадженні плану співробітництва в галузі охорони здоров'я у регіоні, вирішенні викликів, спричинених раптовим спалахом основних інфекційних захворювань. У цьому зв'язку, ця перспективна сфера інвестицій зробить величезний внесок у поліпшення гуманітарної ситуації Чорного континенту і подовженні рівня життя населення.

Китай продовжуватиме реалізовувати проекти проти малярії з африканськими країнами, а також буде підтримувати розвиток «каталітичних рамок» для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та ліквідацію осередків малярії в Африці до 2030 року. Важливою тенденцією є також і поширення

практик китайської народної медицини у Африці, яка є наступним перспективним напрямом взаємодії сторін у царині охорони здоров'я.

У сфері науково-технічного співробітництва Пекін і Африка мають до 2020 р. реалізувати два масштабних проекти, які були затвердженні на найвищому рівні під час Шостого саміту Форуму співробітництва – «Китайсько-Африканська програма обміну молодими вченими», розрахована на 3 000 науковців, а також збільшення квот для африканських студентів у 15 ВНЗ КНР до 7 000 осіб [76].

Охорона навколишнього середовища та боротьба зі зміною клімату – одна з головних перспективних тем обоїпільної співпраці у майбутньому. Китай задекларував реалізацію понад 50-ти проектів з охорони довкілля для Африки, її екологічного захисту. Проекти покликані розширити обмін та співпрацю з регіоном щодо негативної зміни клімату, забруднення океану, запобігання та боротьби з опустелюванням ґрунтів та захисту диких тварин. Китай також працюватиме з партнерами з Африки з метою підвищення обізнаності громадськості щодо охорони її унікальної флори і фауни.

Китайський курс на підтримку Африки у середньостроковій перспективі підтримуватиме розвиток людських ресурсів, продовжуватиме реалізацію програм молодіжних обмінів.

Окремі державні двосторонні програми соціальної орієнтації Китаю в Африці посилять обмін та співробітництво у сфері гендерної рівності і розширенні прав жінок, заохочуватимуть та підтримуватимуть жіночий діалог високого рівня, семінари та обмін досвідом серед жінок-підприємців.

Без виключення, перспективним для обох сторін напрямком співпраці, який є ключовим для реалізації усіх зазначених вище, є забезпечення миру і безпеки у регіоні. Китай продовжуватиме брати активну участь у миротворчих операціях ООН в Африці, надсилати більше миротворців до регіону, підтримуючи розбудову його потенціалу для незалежних миротворчих місій, забезпечуючи миротворчі та поліцейські навчання. У цьому контексті важливим для Пекіна є посилення саме

Африканського компоненту миробудівництва та модернізації збройних сил Африканського Союзу для мобільного і оперативного реагування на безпекові виклики.

Безпекові гарантії для Африки вбачаються КНР у якості запобіжного заходу й надалі розбудовувати свої економічні інтереси на континенті без прив'язки до коливань внутрішньополітичної ситуації у «гарячих точках» Чорного континенту.

Китай продовжуватиме підтримувати провідну роль Африканського Союзу та субрегіональних організацій Африки в ініціативах постконфліктної реконструкції, сприяти Регіону Великих Озер у досягненні довготривалого миру та процвітання.

Пекін у середньостроковій перспективі продовжуватиме також надавати збільшену військову допомогу АС і підтримуватиме держави регіону Сахель, а також тим, що межують з Аденською і Гвінейською затоками у нейтралізації піратства, викрадення людей і поширення зброї. У цьому світлі, заплановане створення «Саміту Китаю та Африки про мир і безпеку», яка має з 2020 р. стати платформою для проведення більшої кількості міждержавних обмінів інформацією і тактиками у цій сфері.

Під час 6-го засідання Форуму співробітництва у Йоганнесбурзі (ПАР), сторони погодили рамковий документ щодо військової і оборонної співпраці, який передбачає, з-поміж іншого, проведення у 2020 р. перших африкансько-китайських навчань у відкритому морі і на суші з використанням авіації, що має потенціал для покращення обороноздатності держав регіону та зменшення рівня впливу сучасних викликів і загроз на вразливі Африканські держави [74].

Таким чином, майбутнє у взаєминах КНР та Африки виглядає насиченим на значущі події і проекти і, у разі їх успішної реалізації, за допомогою Пекіна Африканський континент зможе збільшити позитивні тенденції зсуву у напрямку економічного зростання і створення клімату

політичної стабільності, що у глобальному розрізі, вплине на світ загалом і на кожного громадянина зокрема.

Спектр потенційних і перспективних напрямів для поглиблення китайсько-африканської взаємодії далеко не вичерпаний, адже з огляду на «цивілізаційну кризу» Західної системи цінностей та зростання протиріч між новими і давно існуючими полюсами геополітичного тяжіння (США – БРІКС, ЄС-РФ), Африка є надзвичайно важливим джерелом підживлення новітньої концепції світоустрою – мультилатералізму (багатосторонності) – явищі, яке забезпечує існування «балансу сил» на міжнародній арені, і у формуванні якого Пекін прагне відігравати ключову роль.

Отже, обопільно вигідні здобутки від поглиблення кооперації між КНР та державами Чорного континенту можуть стати відчутними вже у наступні десятиріччя, адже попри існування певного скепсису щодо «щирості намірів» Китаю у розбудові цього регіону, перелік конкретних позитивно імплементованих проектів доводить той факт, що китайський інтерес до Африки містить не лише «меркантильний», але і гуманний сенс.

Висновки до розділу 2

Комплексно розглянувши розділ, присвячений аналізу ролі Африканського континенту у сучасній стратегії розвитку Китаю, можна зробити магістральний висновок щодо її великої значущості як для ефективної реалізації нової зовнішньополітичної стратегії Китаю, так і для утвердження цієї держави у якості світового лідера нового типу, який знаходиться в авангарді захисту країн, що розвиваються.

«Нова експансія» Китаю на африканський континент обумовлена, перш за все, економічними інтересами, які реалізуються крізь призму методологічно і далекоглядно побудованих дипломатичних стратегій, які у гармонійному поєднанні закладають основи нової якості співпраці обох

сторін, заснованих на принципах єдиного бачення майбутнього та взаємовигідного партнерства.

Китай, по суті, є одним із небагатьох партнерів переважної більшості африканських держав, який пропонує їм довгострокову стратегію співпраці з врахуванням конкретних потреб кожного партнера, формуючи своєрідне «відчуття стабільності» і прогнозованості таких відносин.

Не в останню чергу сучасна зовнішньоекономічна і зовнішньополітична поведінка КНР стосовно Африки, як витікає з розглянутої теми розділу, обумовлена бажанням Пекіна сформувати «єдиної долі» серед специфічного різноманітного середовища цього регіону, який продовжує наразі збільшувати свою питому вагу у світі.

Африка для Китаю є не лише важливим елементом ресурсного забезпечення власної економіки, вигідним і величезним ринком збуту. Вона посідає чільне місце у китайській концепції «гуманної держави», яка має допомагати нужденним державам у розбудові нової якості життя і поліпшення соціально-економічних, безпекових і гуманітарних показників, у чому так гостро відчуває потребу континент.

Попри гостру критику Західної політологічної школи щодо виключно корисливих мотивів китайсько-африканського діалогу, його бажання ресурсно політично виснажити регіон, «насадити» міцні методи впливу на Африканський континент на базисі прямої залежності і фінансових зобов'язань, африканська думка з цього приводу є абсолютно відмінною – від присутності КНР у Африці відчувається економічне зростання, пожвавлення бізнес-клімату, покращується ситуація з будівництвом інфраструктури і охороною здоров'я. При цьому, китайська схема розбудови партнерства з Африкою є диференційованою, передбачає індивідуальний підхід до кожної окремо взятої держави і відкидає будь-які передумови (на відміну від Західних країн).

Згадана схема реалізується Китаєм на трьох пірамідальних пластах – від субрегіонального (двостороннього) рівня, до регіонального (кооперація з

регіональними міжурядовими державними об'єднаннями) та міжнародного (посилена співпраця з Африканським Союзом, та на полях ООН). Це, у свою чергу, дозволяє Пекіну досконало вивчити потреби кожного зі своїх партнерів на континенті та діяти в рамках втілення «точкових проєктів», так би мовити, знизу вверх по вертикалі національних пріоритетів.

Інтенсивність китайсько-африканського діалогу наразі має стабільно позитивну динаміку: він характеризується великою кількістю реалізованих і запланованих проєктів, насиченими двосторонніми контактами і створенням унікальної платформи – Форуму співробітництва «Китай-Африка», який є локомотивом змін на континенті у форматі «1+54» (Пекін та держави регіону).

У середньостроковій перспективі ця тенденція, швидше за все, збережеться: Африка і КНР, заклавши підвалини довгострокового співробітництва, створивши значну кількість вільних економічних зон, відкрито задекларували наміри поглибити і урізноманітнити кооперацію на державному та приватному рівнях в усьому спектрі питань, що становлять взаємний інтерес. Без сумніву, внесок Китаю (як в односторонньому порядку, так і в рамках ООН) у зміцнення безпекового середовища у регіоні є першочерговим елементом реалізації його масштабних планів щодо Африки.

РОЗДІЛ 3. НІГЕРІЯ ЯК ПРИКЛАД, ВІДНОСИН КИТАЮ З АФРИКАНСЬКИМ КОНТИНЕНТОМ

3.1 Історія та сучасний розвиток відносин Китаю з Нігерією

Геополітична ситуація в сучасному світі характеризується тенденціями до зміни усталених союзів, трансформації моделі міжнародних відносин, появою нових стратегічних альянсів та форм взаємодії. В цьому контексті з точки зору міжнародної політики уявляється дослідження тенденцій, перспектив та векторів розвитку країн Африки. Політично, ці країни не мають тієї ваги, необхідної їм для вирішення складних проблем регіонального розвитку та впливу на глобальні політичні та економічні відносини. Але, країни Африки мають надзвичайно великий потенціал, при чому не лише для впливу на більшість сучасних геополітичних процесів (боротьба із бідністю, вирішення проблем голоду, боротьба з терористичними організаціями тощо), але і для побудови нової моделі міжнародної політики, ставши свого роду з'єднуючим елементом у відносинах Заходу та країн Сходу, і зокрема Китаю. Для цього необхідно віднайти ефективний спосіб реалізації внутрішньополітичного та внутрішньоекономічного потенціалу країн Африки. В цьому аспекті розвитку континенту Китай має найбільш вдалі спроби та найбільш відчутні результати, намагаючись вибудувати відносини з країнами Африки таким чином, щоби якомога ефективніше використати таке співробітництво для потреб власного розвитку. Одним із головних учасників та партнерів Китаю в цьому може стати Нігерія, яка з точки зору політичного розвитку досягла необхідного рівня суспільно-політичної стабільності.

Сучасна Нігерія є однією з країн, що розвиваються, при чому темпи економічного розвитку є одними з найбільших в Африці. Так само позитивно, характеризується і стрімке зростання обсягу ВВП країни та ВВП

на людину. Окрім цього Нігерія характеризується також середніми, для Африки, темпами зростання купівельної спроможності населення. З точки зору економічного потенціалу, то Нігерія є перехідною економікою з досить швидкими темпами трансформації структури виробництва та переходу від акценту економіки з добувного сектору промисловості до переробного. Разом з тим за станом на 2018 рік все ж слід зазначити, що економіка Нігерії є залежною від добувної галузі та багато в чому має сировинну орієнтацію, що автоматично впливає на політичні позиції країни як на континенті, так і на світовій арені. Намагаючись просувати власні інтереси, політичне керівництво країни частіше за все опиняється у ролі залежного партнера.

Той факт, що Нігерія знаходиться на Африканському континенті, більшість країн якого мають суто сировинну економіку підштовхує її політичне керівництво до пошуку шляхів переорієнтації експортних потоків з сировинних на більш технологічні. Йдеться про необхідність заміни сировинної продукцію на продукцію вторинного сектора, що збільшить експортні надходження в бюджет держави. Позитивним в даному відношенні є досвід Нігерії у співпраці з різними економіками світу, фінансовий і інвестиційний потенціал яких значно більше ніж власний.

Виходячи з цього, Нігерія представляється досить вигідним партнером для будь-якої неафриканської держави з колоніальними амбіціями і можливостями для розвитку нових глобальних інвестиційних проектів.

Як відзначають експерти «в Нігерії в 2017 році не вирішена проблема з терористичною організацією Боко-Харам. При цьому в дельті Нігера були активними бойовики сепаратистських християнських організацій. Зокрема, пірати захопили в лютому 2017 р судно з екіпажем з російських і українських моряків. Активізація сепаратистів в районі колишньої незвіданої держави Біафра (південно-східна частина Нігерії) пов'язана з тим, що нинішній президент країни Мохаммад Бухарі - мусульманин, який представляє внутрішні райони країни, тоді як основні нафтоносні райони належать

християнами»[14]. При цьому така ситуація спостерігається на тлі двох ключових тенденцій:

по-перше, Нігерія досягла темпів економічного зростання в розмірі 5% в річному еквіваленті і стала одним з лідерів за цим показником серед африканських країн. Темпи зростання населення Нігерії також одні з найвищих на континенті, що означає суттєве збільшення потенціалу внутрішнього ринку і як наслідок вимагає створення нових робочих місць за рахунок залучення іноземних інвестицій на довгострокову перспективу;

по-друге, як правильно відзначає Л.Савін, в 2017 році закінчилася розробка т.зв. «Плану Маршала для Африки», запропонованого в рамках роботи Римського клубу в якості стратегії розвитку, перш за все, європейських економік, за рахунок інвестування в Африканські країни. Цей план актуалізується тим, що «в 2017 р Африканський Союз планував запуснути Континентальну зону вільної торгівлі. Оскільки Африка не перебуває у великих угодах з Заходом, таких як Трансатлантичне партнерство з торгівлі та інвестицій, де основні преференції отримують США, цілком закономірно, що відсутність серйозних зобов'язань активізує ЄС першими закріпитися на цьому континенті» [19]. На наш погляд, Л. Савін помиляється, кажучи про першість ЄС на Африканському континенті і розширених можливостях для європейських країн. Вважаємо що основним стратегічним партнером на сьогоднішній день для Африканських країн, і зокрема для Нігерії, є Китай.

Політика Китаю в Африці виглядає як новий формат торгово-економічних і політичних відносин, який встановлює керівництво Китаю по відношенню до африканських партнерів. Китай не звертає уваги, або не акцентує її, на рівні демократизації суспільно-політичного життя на Африканському континенті, в силу чого його партнерство вигідне багатьом державам, де існують авторитарні й тоталітарні режими. Більше того 2017 рік продемонстрував, на прикладі Зімбабве, що Китай випробовує нові політичні технології в форматі так званих «кольорових революцій» завдяки чому стало

можливим змінити політичний режим в Зімбабве, яке Китай розглядає як основну сировинну базу для забезпечення власної ювелірної промисловості.

Відсутність вимог до рівня розвитку демократичних процесів в чомусь підвищує ризики невизначеності і послаблює важелі тиску на керівництво африканських держав. Однак на прикладі Нігерії можна говорити про те, що Китай завжди може використовувати військово-промисловий ресурс для забезпечення власного впливу в конкретній державі з урахуванням особливостей його соціального, культурного, ментального, етнічного та іншого середовища. Важливим аспектом в даному випадку є наявність латентних військових конфліктів на території Нігерії, що стало причиною і одночасно наслідком боротьби багатьох західних країн, а також Китаю за вплив в даній країні.

При цьому вже зараз Нігерія і Китай досить тісно і плідно співпрацюють в рамках боротьби з тероризмом, а також проявами релігійної та етнічної дискримінації. Китайські військові фахівці беруть активну участь в рамках протистояння урядових військ Нігерії з організацією «Боко харам», а також проти низки терористичних угруповань, що діють на півдні країни в дельті річки Нігер. Основна проблема полягає в тому, що Нігерія не є ні моноетнічною ні навіть монокультурною державою. Географічні межі Нігерії були сформовані в результаті експансійної і колоніальної політики Великобританії без врахування інтересів місцевого населення, в результаті чого в одному соціумі було об'єднано безліч племен, часто ворогуючих між собою. Це стало причиною сучасних конфліктів, у вирішенні яких бере участь Китай. Але слід звернути увагу, що участь Китаю зосереджується переважно в межах військової підтримки, поставок військової техніки та озброєння, технічних та інших систем зв'язку, розвідки і т.д. Китай не може надати політичну допомогу в розрізі консультацій з питань державного будівництва, зменшення тиску на соціальну сферу внутрішньої політикою нігерійського уряду.

Багато в чому Китай бачить можливості в розвитку відносин з окремими суб'єктами федерації Нігерії, які можуть мати обмежені права в сфері торгівлі і розвитку підприємницького сектора, безпосередньо налагоджуючи консульські та інші види відносин з торговими представництвами китайських фірм. Хоча подібний підхід Китаю іноді зустрічається досить агресивно національним урядом Нігерії, що підтверджується відсутністю контактів на вищому рівні протягом усього 2018 року, не дивлячись навіть на проведення саміту в Пекіні у вересні 2018 року, на якому президент Нігерії ні провів жодної зустрічі з вищим політичним керівництвом Китаю.

Прагнення Китаю абсолютно очевидні – сформувати нову систему залежних держав, перш за все в економічному аспекті, що дасть можливість «експортувати» ризики розвитку власної економіки, такі як наслідки глобальних фінансових криз, інфляція і т.д. на економіки інших країн, переважно країн «третього світу» та країн, що розвиваються. Крім того і сам класичний товарний експорт в Нігерію представляється бажаним результатом зовнішньої політики Китаю по відношенню до африканських держав.

Китай в повній мірі проводить політику економічної експансії, формуючи, по суті, новий колоніальний період розвитку континенту. Він прагне сформувати паритетний формат відносин, ставлячи в економічну і фінансову залежність уряди африканських держав від своєї макроекономічної допомоги, інвестицій і розвитку торгівлі. При цьому використовуються як стандартні - двосторонні моделі відносин, так і більш прогресивні - багатогранні дискусійні і торгово-економічні майданчики у вигляді форумів і асоціацій в рамках яких здійснюється успішне й тверде просування інтересів Китаю в Африці.

Одним з таких форматів взаємовідносин є Форум китайсько-африканського співробітництва (FOCAC). Це офіційний форум між Китаєм і державами Африки, з якими Китай в даний час має дипломатичні

відносини[113, р. 8]. Всього на сьогоднішній день пройшло 7 форумів з періодичністю один раз на 3 роки, кожен з яких ознаменувався певними кроками до поглиблення співпраці між африканськими країнами і Китаєм. Нігерія є активним учасником всіх цих форумів, але разом з тим і сама є регіональним лідером в рамках Економічного співтовариства західноафриканських країн (далі - ЕКОВАС), що робить відносини Китаю і Нігерія ще більш перспективними, а вплив Китаю на економіку Нігерії дозволяє розширювати вплив на всю Західну Африку.

ЕКОВАС було засновано в 1975 р., але сучасне оформлення співробітництва отримало лише в 1995 році після підписання нової угоди, яка істотно розширила можливості транснаціональної економіки, в сфері руху товарів і вантажів, а також у фінансовій сфері. На даному етапі існування союзу в нього входять 15 держав (Бенін, Буркіна-Фасо, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Кот-д'Івуар, Кабо-Верде, Ліберія, Малі, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне , Того) зі штаб-квартирою в Абуджі в Нігерії. Останній факт свідчить про роль Нігерії в розвитку даної організації і політичний вплив, який вона здійснює на весь регіон.

Діяльність ЕКОВАС - важлива ланка загальноафриканських інтеграційних процесів. У перспективі висувається мета та ставляться завдання з формування на базі ЕКОВАС свого роду федерації західноафриканських держав з введенням паспорта уніфікованого зразка і можливим створенням в подальшому інституту єдиного громадянства союзу. Реалізується ряд спільних програм, в т.ч. щодо лібералізації регіональної торгівлі з введенням єдиних тарифних ставок, розвитку сільського господарства, промисловості, транскордонної транспортної та енергетичної інфраструктури[7].

Сучасна політика Китаю щодо африканських країн, і зокрема до Нігерії є стратегічно вивіреном проектом формування нової форми колоніальної залежності заснованої на економічній складовій та механізмах її подальшого впливу на політичні процеси на континенті. Зумівши диверсифікувати

геоекономічну і геополітичну стратегію розвитку двосторонніх відносин Китай прагне здійснювати їх шляхом: інвестування в інфраструктурні проекти; формування стійкого попиту власної економіки на ресурси з Африки і зокрема з Нігерії; експорту власних товарів.

Таким чином, передумови встановлення відносин Китаю з Нігерією мають виключно економічний зміст, підґрунтя, базис, а ось перспективи розвитку таких відносин істотно розширюють можливий формат двосторонньої співпраці від колоніального (експансійної) до партнерської і навіть стратегічної в рамках Африканського континенту або навіть усього Південно-Атлантичного регіону.

Дипломатичні відносини між Нігерією і Китаєм були встановлені 10.02.1971 року, а причиною їх встановлення і інтенсивного розвитку стало фактично відкидання Заходом тоталітарних і диктаторських режимів в Нігерії в період з 1970-е по 1998 рік як можливої форми правління в даній конкретній країні. Нігерія, потрапила в міжнародну ізоляцію через низку збройних переворотів організованих військовими, що призвело до неконтрольованого використання природних ресурсів держави на шкоду екології і економічним пріоритетам розвитку. У цей період саме Китай надав всеосяжну економічну підтримку державі, що стало однією з причин включення Нігерії до складу ОПЕК, а пізніше - до складу Африканського фінансового союзу. У свою чергу Нігерія стала найважливішим постачальником енергоресурсів для Китаю, особливо в періоди коли китайська економіка переживала дуже стрімке зростання. По своїй суті, Китайсько-Нігерійські відносини в період 1970-1990-их років мали формат відносин двох постколоніальних держав. Повоєнне панування Японії в Східній Азії спало практично нанівець, розвиток відносин між СРСР і КНР дав можливість швидко і ефективно використовувати ресурси надані Радянським Союзом на цілі розвитку комуністичного режиму в Китаї, проте з елементами ринкової економіки, що і сприяло тому, що Нігерія в 1970-х роках схилилася до тіснішої співпраці саме з КНР, ніж з СРСР, який також

готовий був підтримувати нігерійські режими в обмін на лояльність ідеалам побудови комуністичного суспільства.

А. Огунсавно звертає особливу увагу на період після 1995 року, коли активізація Китайсько-Нігерійських відносин досягла свого піку, що було пов'язано із тим, що у 1995 році Китайська будівельна корпорація (СЕСС) виграла контракт на 529 мільйонів доларів на реабілітацію нігерійської залізничної системи, а колишній прем'єр Державної ради Китаю Лі Пінг відвідав Нігерію у 1997 році, підписавши протоколи щодо виробництва електроенергії, сталі та нафти [162].

Важливим етапом формування сучасної моделі Китайсько-Нігерійських відносин є перегляд політичним керівництвом Нігерії власного шляху розвитку. Нігерія, в силу домінуючого впливу Великобританії в рамках Співдружності, а також в рамках політики останньої по відношенню до колишніх колоній, долає залежність своєї економіки від сировинного сегменту.

Останнє підвищило конкурентну складову в боротьбі Китаю за сфери впливу в Африці і зокрема в Нігерії, що стало однією з основних причин візиту в 2004 і в 2006 рр. голови КНР Ху Цзіньтао в Нігерію. У цей період підписані меморандуми про взаєморозуміння та про встановлення стратегічного партнерства, а в основу Китайсько-Нігерійських відносин було покладено так звані «чотири принципи Ху Цзіньтао», які полягають у наступному:

- зміцнення політичної взаємної довіри з метою сприяння стратегічній співпраці в рамках Китайсько-Нігерійських відносин;

- виділення наступних пріоритетних секторів економічного співробітництва: сільське господарство, енергетика, інфраструктурне будівництво, телекомунікації та супутниковий зв'язок;

- розширення культурних обмінів і співпраці, а також спільна боротьба з різними захворюваннями, включаючи малярію і пташиний грип;

– зміцнення співпраці в міжнародних відносинах з метою сприяння миру в усьому світі, поліпшенню координації і співпраці з питань реформи Організації Об'єднаних Націй, боротьба з тероризмом та підтримання миру[51].

Так, саме Китай став драйвером процесів по включенню Нігерії до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН в 2010 році, а також ініціював розгляд питань про надання Нігерії макрофінансової допомоги МВФ в рамках програми співробітництва.

Еволюція Китайсько-Нігерійських відносин простежується вже в 2013 році навіть, не дивлячись на те, що Нігерія не дотримується політики «одного Китаю», ведучи активні торговельні відносини з Тайванем. Хоча Нігерія підтримуючи торгові відносини з Тайванем і маючи представництво в Тайбеї, в середині 2000-х років випустила спільне комюніке з Китаєм, в якому підтверджується, що Пекін був і є єдиним законним урядом, що представляє весь Китай, а Тайвань є невід'ємною частиною його території. С. Рамані з цього приводу зазначає, що такі кроки були вимушеними для Нігерії, оскільки ця взаємна підтримка внесла значний внесок у успішний запит Нігерії на китайську військову допомогу у боротьбі з повстанцями в багатій нафтою Дельті Нігеру [159]. Але після цього, відносини між Нігерією і Тайванем не стали менш інтенсивними.

У зв'язку з цим в 2013 році між МЗС Китаю та МЗС Нігерії було проведено низку зустрічей, основним результатом яких стало формування нової системи принципів двосторонніх відносин. При чому була змінена і платформа для цих відносин, нею став Форуму китайсько-африканського співробітництва, а новими принципами стали:

- отримання взаємної вигоди для модернізації ділового співробітництва між двома країнами;
- розвиток співробітництва в сфері безпеки, щоб підтримати Нігерію в підвищенні потенціалу безпеки і стабільності, а також допомоги в антитерористичних заходах;

- реалізація принципу «одного Китаю», хоча Нігерія вибірково бере на себе зобов'язання в цьому спектрі відносин, але декларує визнання Китаю як одного зі світових лідерів;
- розширення взаємовідносин між двома країнами в гуманітарній сфері;
- захист інтересів країн, що розвиваються на платформі міжнародного співробітництва[12].

Важливим аспектом двосторонніх Китайсько-Нігерійських відносин є сфера безпеки. Реагуючи на невизначеність США і країн НАТО в питаннях щодо надання військової допомоги в боротьбі з терористами і революційними силами в багатій нафтою дельті Нігера, було прийнято політичне рішення налагодити тісну військову співпрацю з Китаєм для захисту нафтових ресурсів Нігерії. Незважаючи на наявність достатньої кількості військово-морських баз США і Великобританії в регіоні, Китай продовжив розширювати військову співпрацю з Нігерією, і забезпечив збройні сили держави необхідним озброєнням, технікою і військовими технологіями зв'язку. А як зазначалося вище, новий етап інтенсифікації відносин між двома країнами повинен був розпочатися після активної і прямої участі військових китайських фахівців в протистоянні організації «Боко харам».

Даний конфлікт залишається однією з найбільш дестабілізуючих проблем безпеки Нігерії через широкий географічний масштаб і складні, локалізовані причини. Жодна частина Нігерії не застрахована від цих суперечок і спалахів насильства, хоча райони, розташовані вздовж етнічних розломів, таких як Середній пояс, є особливо вразливими. Більше чотирьохсот нігерійців загинули в такому конфлікті протягом перших чотирьох місяців 2018 року. Посилена конкуренція за доступ до ресурсів - земля, нафтові доходи або ринковий простір - також підсилюють міжобщинний конфлікт. У деяких регіонах політичні суперечки між групами,

які вважають себе корінними, і ті, кого вони називають не корінними, стали причиною військових конфліктів [165].

Однак навіть це не вплинуло на зміну вектора двосторонніх відносин в сторону їх інтенсифікації з нігерійської сторони, на що розраховував уряд Китаю. Спроби таким чином забезпечити Китаєм свій вплив на ОПЕК (через Нігерію) виявилися безуспішними, оскільки попит на нігерійську нафту є завжди, до того ж собівартість її доставки в країни Південної Америки істотно нижче, ніж в Китай, що може впливати на зміну цінової політики в бік збільшення базової ставки за барель сирої нафти.

Окрема сфера двосторонніх відносин, яка цікава Китаю це телекомунікаційні та космічні технології. В силу сприятливого для запуску космічних ракет географічного положення Нігерії (ближче до екватора), вона є потенційно привабливою для інвесторів в даній сфері. Після запуску нігерійського супутника зв'язку (NigComSat-1) в 2010 році відбувається розширення телекомунікаційних можливостей збройних сил Нігерії, що також дає нові переваги для співпраці в сфері торговельного мореплавства, навігації та військовій сферах.

Однак безумовна перевага і пріоритет має енергетична сфера, і в основному - розвідка, видобуток і переробка енергоресурсів, зокрема сирої нафти, для чого Китай інвестував понад 1 млрд. дол. США в нафтовидобувну і нафтопереробну галузі Нігерії. З 2006 по 2016 року Китай отримав чотири ліцензії на буріння нафтових свердловин і погодився інвестувати в проекти по розробці нафтотранспортної інфраструктури в Нігерії.

У свою чергу А. Осанкве зазначає, що «створення китайської інфраструктури важливо для Нігерії, тому що основні інфраструктурні проекти стосуються виробничого сектора економіки держави. Але при цьому Нігерія, хоча і великий торговий партнер Китаю, проте її інфраструктурні проекти отримують невеликі обсяги фінансування з боку Китаю в порівнянні із загальним обсягом інвестицій Китаю для країн Африки. А ось секторальні

інвестиції мають свої особливості, оскільки енергетична і транспортна сфера відволікають на себе по 33% від загальної кількості інвестицій» [90].

В свою чергу З. Гімба та Ш.Галі актуалізують наслідки економічного зростання Нігерії в останні роки, але не лише через китайсько-нігерійські відносини. Так, найвищий рівень економічного зростання на думку науковців лише частково можна пояснити китайськими інвестиціями. Хоча, дороги, мости та дамби, побудовані Китаєм, є важливими інвестиціями в інфраструктуру країни, але їх експлуатація досі не отримала відповідної економічної доцільності, яка б дала змогу говорити про інтенсифікацію економічної діяльності саме завдяки цим елементам інфраструктури. Скоріше вони є потенціалом для майбутнього, для якого необхідно збільшення інвестицій в реальний сектор економіки [160].

Показовим прикладом співпраці в сфері інфраструктурних проєктів між Китаєм і Нігерією можна вважати спеціалізовану залізничну промислову зону вільної торгівлі Кайола. Сутьність проєкту полягає в реалізації програми модернізації залізниці та спорудження внутрішнього контейнерного терміналу федерального значення.

Кайола це унікальний приклад транспортно-логістичного вузла в який входить: залізничний індустріальний парк, локомотивна майстерня, залізниця, супутній сервіс, ливарне виробництво, виготовлення металоконструкцій, логістика, розвиток нових міст, створення нових підприємств обробної промисловості. Даний проєкт компенсує негативні тенденції в економіці Нігерії викликані надмірним імпортом китайської дешевої продукції, що стало причиною ліквідації більш ніж 60 середніх і малих підприємств і скорочення понад 100 тис. робочих місць.

Говорячи про поточну оцінку Китайсько-Нігерійських відносин, необхідно вивчити їх місце в загальній структурі Китайсько-африканських відносин і в загальній системі геополітичних векторів Китаю. Перш за все слід проаналізувати місце яке займає торгівля Китаю з африканськими країнами в загальній структурі зовнішньої торгівлі Китаю (табл. 3.1.).

Таблиця 3.1.

Імпорт та експорт за регіонами (мільярди доларів США), 2016 рік [127]

	Обсяг торгівлі, всього		Експорт		Імпорт		Сальдо (млрд. дол. США)
	фактичний обсяг (млрд. дол. США)	питома вага, %	фактичний обсяг (млрд. дол. США)	питом а вага, %	фактичний обсяг (млрд. дол. США)	питом а вага, %	
Total	4029,64	100	2314,12	100	1715,51	100	598,60
Asia	2124,88	52,73	1151,5	49,76	973,38	56,74	178,11
Europe	708,39	17,58	415,29	17,95	293,1	17,09	122,19
North America	632,78	15,70	449,97	19,44	182,8	10,66	267,17
Latin America	242,69	6,02	134,74	5,82	107,95	6,29	26,79
Africa	181,64	4,51	109,58	4,74	72,05	4,20	37,52
Oceanic and Pacific Islands	139,24	3,46	53,02	2,29	86,21	5,03	-33,19

Експорт в Африканські країни становить всього 4,51% від загального обсягу експортних операцій Китаю, що у фактичному вираженні становить 181,64 млрд. дол США в 2016 році. При цьому, аналізуючи показники за останні п'ять років, слід відзначити стабільне зростання обсягів експорту на Африканський континент при тому, що лінія тренду також демонструє стрімке збільшення і стабільність темпів зростання (рис 3.1).

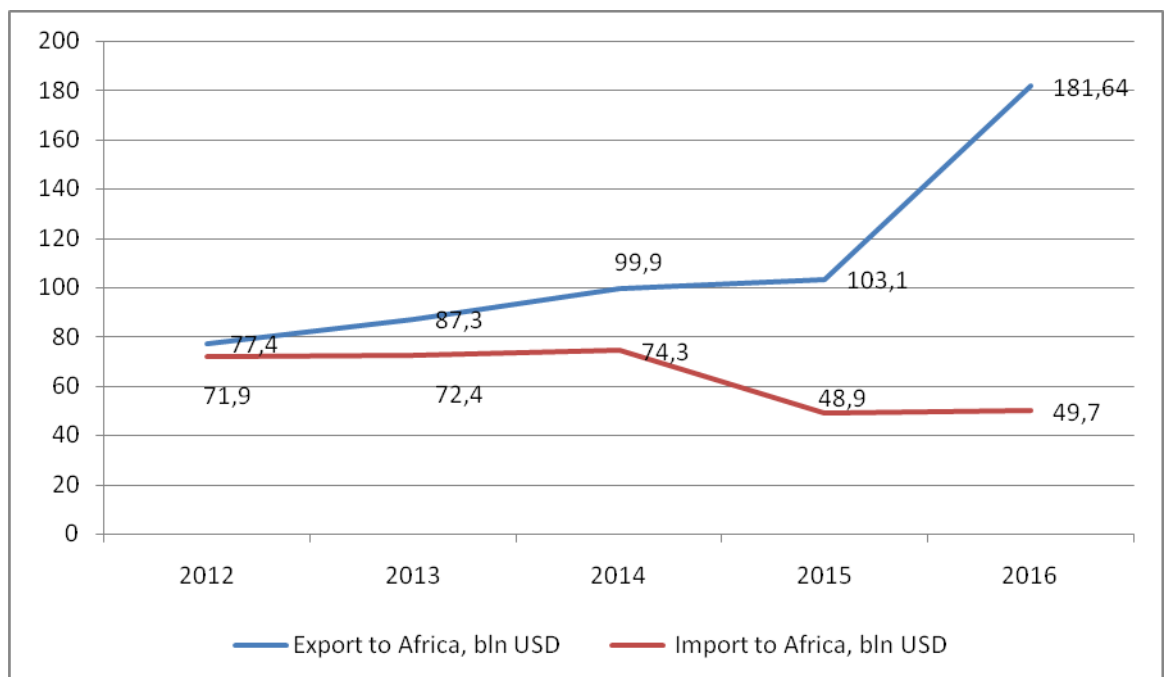

Рис. 3.1. Співвідношення експорту та імпорту з Китаю та в Китай із країнами Африканського континенту (млрд. дол. США), 2012-2016 гг. [136]

Таким чином, можна побачити, що питома вага Африканських країн в структурі зовнішньої торгівлі Китаю не досягає навіть 5%, що у фактичних цифрах 2016 становить 181,64 млрд. дол США, з яких 109,58 млрд. дол. США експорт. Хоча О. Огункола з цього приводу зазначає, що хоча обсяги торгівлі є значними але лише для самих Африканських країн [161].

Разом з тим звертає на себе увагу спадна тенденція імпорتنних операцій в структурі зовнішньої торгівлі Китаю з країнами Африканського континенту. Так, в 2012 році обсяг імпорту становив 71,9 млрд. дол США, а в 2016- 49,7 млрд. дол США, що свідчить про вкрай низький рівень уваги китайських компаній до товарів і послуг, що поставляються африканськими державами. Подібні структурні розриви на рівні 140 млрд. дол США свідчать про справжній характер відносини китайської економіки до економік африканських держав, які розглядаються виключно в якості ринків збуту власної продукції та джерел сировинних ресурсів.

Подібний тренд відображається і в покраїнній структурі зовнішньої торгівлі Китаю (табл. 3.2), де в число 50 найбільших торговельних партнерів Китаю увійшло всього лише три африканські держави: ПАР, Ангола, Нігерія. При чому з Нігерією Китай має позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, оскільки експорт з Нігерії менше ніж обсяг імпорту китайських товарів майже на 13 млрд. дол. США.

Таблиця 3.2.

Місце африканських країн серед 50 країн найбільших торгових партнерів КНР 2015-2016 рр. (млрд дол. США) [37]

Місце серед найбільших торговельних партнерів		Країна	Обсяг торгівлі, всього		Експорт		Імпорт		Сальдо	
			2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
2015	2016	Всі	3953	4029,6	2273,5	2314,1	1679,6	1715,5	593,9	598,6

		країни								
20	20	Південна Африка	46,0	47,0	15,9	15,7	30,2	31,3	-14,3	-15,4
31	31	Ангола	19,7	19,8	3,7	3,8	16,0	16,0	-12,3	-12,4
36	35	Нігерія	14,9	15,5	13,7	14,2	1,2	1,3	12,5	12,9

При цьому слід зауважити, що в цілому є тенденція до збільшення обсягів зовнішньої торгівлі, що може свідчити про певну її інтенсивність, однак темпи зростання залишаються вкрай незадовільними. Наприклад, зростання обсягів експорту на 0,5 млрд дол. США в 2016 році в порівнянні з 2015 роком, хоча і перевищує приріст імпорту з Нігерії в Китай, все ж є незадовільним показником на тлі зростання населення Нігерії і формування вільного ринку в форматі ЕКОВАС. Тобто можна говорити про те, що Китай не використовував потенціал нігерійського ринку для експансії в економіку інших держав Західної Африки, але при цьому і не збільшив експорт нігерійської нафти в достатніх для себе обсягах. Останнє має досить просте пояснення - Нігерія орієнтується на диверсифікацію поставок нафти, обмежуючи таким чином залежність від Китаю.

В даному аналізі не випадково зроблено акцент на місце економіки Нігерії, оскільки це єдина країна, що має негативне сальдо зовнішньої торгівлі з Китаєм, на рівні 90% від обсягів китайського експорту. Що свідчить про істотну недооцінку Китаєм експортного потенціалу Нігерії і необхідності розширення саме цього напрямку двосторонніх відносин. Також це може свідчити про недостатню, але постійно зростаючу ефективність заходів обмежувального характеру через які торговельна та економічна експансія Китаю хоча і відчувається так гостро в порівнянні наприклад з економікою ПАР, але тим не менше спроби обмежити подібний тиск урядом Нігерії робляться в рамках програми імпортозаміщення і не мають досі належного рівня ефективності.

Що ж стосується аналізу співвідношення експорту / імпорту Китаю з державами Африки, на частку яких припадає майже 50% китайського імпорту на континент, то слід подати наступну візуалізацію результатів аналізу (табл.3.3, рис. 3.2).

Таблиця 3.3

Співвідношення експорт / імпорту Китаю і країн Африки, найбільших торгових партнерів Китаю на континенті в 2017 р.* [60;112;123;127]

Країна	Експорт, %	Імпорт, %
Еритрея	57,7	18,1
Ангола	53,7	11,4
Конго	39,8	10,2
Мавританія	36,9	8,1
Демократична Республіка Конго	35,3	20,2
Гвінея	24,6	7,5
Південна Африка	9,2	18,1
Ефіопія	8,2	28,8

*без Нігерії, оскільки за основний критерій порівняння брався обсяг китайського імпорту

Наведені дані підтверджують тезу про те, що Китай розглядає країни Африканського континенту в більшій мірі як ринок збуту власної продукції, що дозволяє забезпечити необхідне плече стабільності для китайської економіки. Але з урахуванням того місця, яке Африка займає в структурі зовнішньої торгівлі Китаю (на рівні 4-5% від загального обсягу експорту) говорити про те, що Африка є новим ринком збуту продукції Китаю абсолютно некоректно. В такому випадку, спроби Китаю поширити свій вплив в Африці шляхом розширення торгівельних відносин представляються малоефективними.

Зазначена на графіку «структурна диспропорція» з істотним коливанням сальдо зовнішньої торгівлі африканських країн на користь

Китаю свідчить про потенційні можливості подальшого розширення торговельного співробітництва.

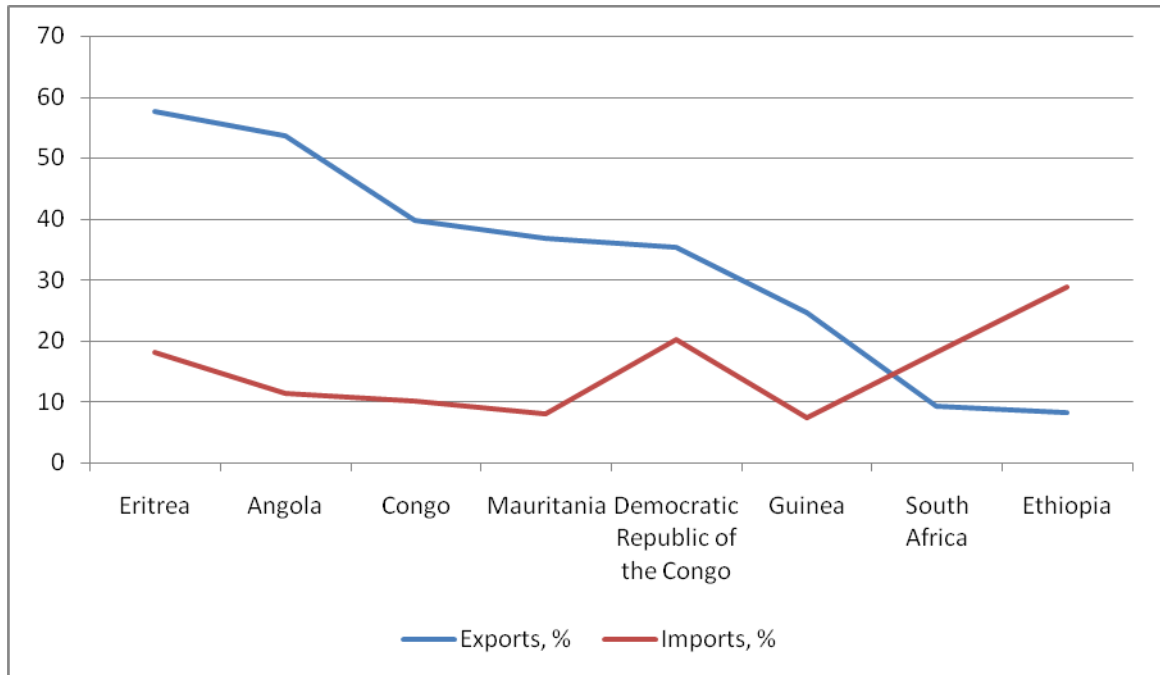

Рис. 3.2. Співвідношення експорту/імпорту Китаю до країн Африки, найбільших торговельних партнерів Китаю на континенті в 2017 р.* [60;112;123;127]

*без Нігерії, оскільки за основний критерій порівняння брався обсяг китайського імпорту

Говорячи про розподіл обсягів китайського експорту серед країн Африки слід привести такі дані, які характеризують обсяг і місце країн Африки за обсягами експорту і окремо за обсягами власного імпорту в Китай (табл. 3.4 і табл. 3.5).

Таблиця 3.4.

Структура експорту китайської продукції в країни Африки за 2012-2016 рр, млрд.дол. США[134]

Експорт	2012	2013	2014	2015	2016
	78,7	87,3	99	103	89,6
ПАР	20	19	16	15	16
Єгипет	9,7	8,8	9,1	10	10
Нігерія	12	13	14	13	10
Алжир	7,7	7,7	8,4	8,1	9,3
Кенія	3,6	3,7	4,9	5,8	6,2
Ефіопія	3,1	3,4	5,0	5,6	6,1

Марокко	3,9	3,7	3,5	3,1	4,2
Гана	4,1	3,3	4,1	5,2	3,0
Танзанія	1,8	1,9	2,3	2,5	2,4
Судан	2,6	2,7	1,9	2,2	2,4
Ангола	5,1	4,5	6,0	2,6	2,0

В абсолютних показниках структура експорту китайської продукції виглядає більш репрезентативно, даючи можливість зробити висновки щодо акцентів Китаю на низці основних споживачів: ПАР, Єгипет, Нігерія, Алжир. Експорт в інші країни не перевищує показника в 7 млрд. дол. США, що свідчить про низький рівень економічного потенціалу і купівельної спроможності цих економік. Такий підхід Китаю говорить про наявність певних стратегічних пріоритетів, а з огляду на географічне розташування країн - дає можливість зробити ключовий висновок щодо китайської політики в Африці. Йдеться про зацікавленість Китаю у формуванні та розвитку моделі тісних відносин з державами, які є потенційними регіональними лідерами. Але така політика простежується тільки щодо експорту.

Основний акцент Китай робив на участь державних корпорацій в експорті продукції, що має широкий попит в країнах Африки, технологічно випереджаючи африканських виробників, але при цьому залишаючись в ціновому діапазоні значно меншому ніж товарне виробництво розвинених країн Заходу.

Як зазначає Д. Браутігам, «поступово національні уряди африканських країн почали усвідомлювати, що вплив державних корпорацій Китаю виявився негативним для національного товаровиробника, а також для самого Китаю. Останнє стало результатом того, що попит африканських країн не давав можливості отримувати китайським державним корпораціям необхідного рівня прибутку, оскільки африканські країни не є достатньо ємними ринками з точки зору купівельної спроможності»[151]. Зміна торгівельної стратегії Китаю відбувається в 1998 році, коли приймається низка програм зі стимулювання експорту китайської продукції недержавного

сектор. В той же час в Африці відбувається заміна державних корпорацій КНР на приватні китайські ТНК.

Але така ситуація дещо змінює і саму торгівельну орієнтацію і структуру експорту, оскільки Китай намагається поглинути природні ресурси, але робить це не в такий спосіб як Західні корпорації а набагато ширше. Так, китайський приватний сектор розширює мережу торговельних та соціально-економічних зв'язків, в той час як державний – концентрується саме на видобутку корисних копалин. Тобто більшість китайських компаній мають право незалежно і вільно продавати свою продукцію за високою ціною, але не лише державні корпорації – мають право на отримання ліцензій на видуботок природних ресурсів.

Що ж стосується відносин імпорту, то тут очевидним є акцент на сировинні поставки. Аналізуючи дані наведені в Додатку В можна зробити два висновки: в торгових відносинах Китаю з низкою африканських держав (ПАР, Ангола, Єгипет) присутній асиметричний підхід до формування структури торгівлі; Нігерія не розглядає Китай як основного споживача продукції власного промислового сектора. Останній висновок, на наш погляд, дає необхідні підстави говорити про можливі перспективи двостороннього співробітництва з акцентом на збільшенні обсягів експорту Нігерії в Китай.

Окрему увагу слід звернути на істотні частки китайського імпорту в загальній структурі імпорту деяких Африканських держав, що дозволяє стверджувати про значну їх залежності від Китайської економіки. При цьому така картина характерна переважно для держав із сировинною орієнтацією зовнішньої торгівлі (Додаток Г.).

Так, наприклад Д. Шенон та Дж. Ейсмен стверджують, що не дивлячись на сировинну орієнтацію китайської імпортової політики у відношенні африканських країн, слід наголосити на тому, що сам Китай стимулює зростання експорту африканськими країнами через субсидіювання певних галузей добувної промисловості. Це субсидіювання відбувається за рахунок

представництв державних корпорацій Китаю ті здійснюється переважним чином в модернізацію існуючого обладнання, що не є прямою інвестицією, оскільки не потребує повернення, але зобов'язує національні Уряди торгувати такими копалинами виключно з Китаєм[152].

В цьому контексті К. Мбайорал зазначає, що для того щоб уникнути спроб протистояння національних Урядів із китайською експансією, перш за все треба перестати розглядати стратегію Китаю щодо Африки в якості експансії. Для цього необхідне: краще розуміння Китаю як партнера; знання внутрішніх проблем КНР, а також проблем у міжнародній економіці, особливо в країнах що розвивається; агресивно переслідувати можливості співпраці з точки зору національних інтересів; беручи до уваги існуючу передову практику Китаю, з тим щоб Африка могла краще домовлятися з КНР в інтересах континенту національні Уряди африканських країн повинні кооперувати зусилля у вирішенні регіональних та континентальних проблем. Останнє дасть Китаю розуміння паритетності інвестування в основні соціально-економічні проекти. Це сприятиме розвитку міжнародних відносин та сталого розвитку африканських країн. Очікується, що така позиція національних Урядів будуть застосовуватися до всіх партнерів, включаючи КНР, що є важливим для самого Китаю[153].

Слід відзначити низку загальних тенденцій розвитку Китайсько-Африканських відносин, які знаходять своє відображення і в Китайсько-Нігерійських відносинах, впливаючи на стан останніх:

– Китай є основним торговим партнером для переважної кількості Африканських держав, проте з огляду на обсяг експортно-імпортних операцій, який припадає на країни Африканського континенту в загальній структурі зовнішньої торгівлі Китаю, то можна зробити висновок, що економічний потенціал цих держав нездатний повною мірою створити необхідний рівень попиту на китайські товари. Виходячи з цього розвиток економічних відносин між Китаєм і країнами Африки має тривати і

нарощуватися, в тому числі і через реалізацію інфраструктурних проєктів, без яких неможливо нарощувати темпи торгівлі;

- для Нігерії Китай не є основним торговим партнером, хоча Китай і є найбільшим експортером нігерійської продукції. Це демонструє характер відносини Китаю до африканських країн, яких він використовує в якості власної ресурсної і сировинної бази. В цьому і проявляється сутність нової політики економічної і політичної експансії на Африканському континенті;

- експортна політика більшості Африканських держав передбачає акцент на китайському ринку в тому сенсі, що Китай виходить основним покупцем їхньої продукції. Дана ситуація свідчить про необхідність диверсифікації зовнішніх ринків для Африканських держав і в тому числі для Нігерії, оскільки сформовані умови дають можливість Китаю, виступаю фактично монопольним споживачем продукції та впливати на рівень цін.

Існуючі тенденції розвитку відносин між Африкою та Китаєм демонструють те що, по-перше, вони є усталеними в силу низки об'єктивних причин домінування Китаю над Африканськими країнами, але по-друге, не обов'язково незмінними. Тобто положення країн Африки і зокрема Нігерії може диференціюватися в залежності від рівня готовності національного Уряду провадити національно орієнтовані реформи. З огляду на це Д. Шинн та Дж. Ейсмен свідчать, що майбутні тенденції розвитку Китайсько-Африканських відносин, які знаходять своє відображення і в Китайсько-Нігерійських такі[152]:

- зростають характер та інтенсивність зв'язків між урядами Китаю та Африканських країн, і в тому числі Нігерії;

- Китай залишиться альтернативним економічним партнером, але не єдино можливим, а його модель економічного розвитку не сприйматиметься в якості усталеної та традиційної моделі розвитку для африканських країн;

- політика єдиного Китаю залишиться домінуючою;

- Китай продовжать зусилля з розширення своєї м'якої експансії в Африці;

– китайські інвестиції в Африканську економіку будуть продовжувати зростати та почнуть давати перші переваги національним економікам в більшій мірі ніж китайській;

– Китай буде продовжувати розширювати свої інтереси в сфері безпеки та військово-морську присутність.

Таким чином, існує необхідність аналізу основних сфер зіткнення інтересів економік Китаю та Нігерії. Важливо відзначити той факт, що Нігерія є країною, що швидко розвивається і темпи її розвитку вище ніж у Китаю, а сальдо зовнішньої торгівлі позитивне, а це дає помилкові підстави вважати про уявну незалежність нігерійської економіки від китайського споживача. Насправді ж ситуація має бути змінена в бік встановлення паритетних відносин.

3.2 Напрями стратегічних інтересів у сучасних відносинах між Нігерією та Китаєм

Політичне керівництво Нігерії останнім часом намагається трансформувати соціально-економічні здобутки держави в політичні переваги та міжнародне визнання Нігерії, як вагомого і ключового центру прийняття рішень на Африканському континенті. Країна тривалий час знаходилася осторонь глобальних процесів, але поступове розширення співробітництва на самому Африканському континенті та в форматах міжнародних організацій надало необхідного імпульсу для зміни Нігерією свого статусу – переходу від неоколоніальної залежності до регіонального лідерства.

Останнє є бажаною метою розвитку країни в середньостроковій перспективі, а тому вимагає активізації пошуку нових стратегічних альянсів і союзів за межами Африканського континенту з метою отримання стабільного фінансування та політичної підтримки (у вигляді консультацій і

організаційно-методичного забезпечення) для збільшення політичної ваги Нігерії в Африці. Одним із таких стратегічних партнерів є Китай. Його вплив на весь африканський континент є визначальним, але стосовно Нігерії, він обмежується переважно економічними важелями, що відкриває нові сфери двосторонніх відносин.

Хоча слід констатувати, що політична активність Китаю у двосторонніх відносинах з Нігерією має вагоме значення на сучасному етапі розвитку відносин, оскільки поступово трансформується в самостійну сферу стратегічного партнерства, переходячи від способу політичної підтримки і захисту економічних інтересів Китаю в Нігерії у нову форму – політичної експансії. Саме такій експансії намагається протистояти Нігерія, але загалом двосторонні відносини характеризуються наявністю спільних зон розвитку, інтереси в яких в більшій мірі потребують кооперації між країнами, ніж підпорядкування.

Загалом розглядаючи міжнародні Китайсько-Нігерійські відносини з точки зору системного підходу слід констатувати наявність певних відокремлених але взаємозалежних сфер, з точки зору загального стратегічного інтересу Нігерії перетворитися на регіонального лідера. Такими сферами є:

- міжнародно-політична – яка розривається через активне співробітництво між країнами на всіх без винятку рівнях від глобального до субрегіонального;

- економічна – яка втілюється не лише в двосторонній торгівлі, але і в інвестиційних проектах, програмах фінансової допомоги, участі Китаю в державному борзі Нігерії тощо;

- гуманітарна – яка розкривається через активізацію консульських зв'язків між Нігерією та Китаєм з метою захисту китайської меншини та інтересів китайського бізнесу в Нігерії, а також розвитком культурних відносин;

– безпекова та військова сфери – які уособлюють прагнення Китаю до перетворення на повноцінного стратегічного партнера у всіх аспектах для Нігерії, як потенційного регіонального лідера, що відкриє можливості для розширення власної військової присутності Китаю у важливому для себе Африканському регіоні.

Вплив рівня соціально-економічного розвитку Нігерії на ступінь розширення китайсько-нігерійських відносин об'єктивно демонструє основні акценти в двосторонніх відносинах Китаю з африканськими країнами: пошук нових ринків збуту своєї продукції з високим рівнем купівельної спроможності. Але крім цього Нігерія по ряду причин є для Китаю підвищений інтерес, потенціал двосторонніх відносин може істотно вплинути на весь формат Китайсько-Африканських відносин. До таких факторів слід віднести:

- членство Нігерії в ОПЕК, що в сукупності з величезними запасами енергоносіїв робить її важливим стратегічним партнером Китаю в енергетичному секторі. При цьому Китай саме через Нігерію намагається розширити свій власний вплив на організацію країн експортерів нафти. Членство Нігерії в ОПЕК дає також ряд преференцій і в процесі ціноутворення на нігерійську нафту в умовах двосторонніх відносин між Китаєм і Нігерією, що позитивно позначається на обсягах її поставки в Китай, а отже на стабільності фінансових вливань в економіку країни;

- швидкозростаюча економіка Нігерії здатна задовольнити інтереси зарубіжних інвесторів, перш за все стабільністю свого зростання, а також постійним розвитком вторинного сектора. Саме це і представляє основний інтерес для інвесторів з Китаю, які прагнуть розвивати спільні інфраструктурні проекти в промисловості і транспорті, створюючи не просто прибуткові проекти, а мережеві організації дозволяють здійснювати постійну капіталізацію фінансових коштів. Йдеться про такі проекти як Кайола, коли інвестиції в інфраструктурний проект перетворилися в інвестиції в територіальне розміщення виробничих сил що послужило поштовхом до

розвитку промислового сектора і збільшення темпів економічного розвитку окремих регіонів завдяки трансформації і розвитку транспортної мережі з подальшим створенням нових робочих місць у сфері логістики, обслуговування транспорту, надання супутніх послуг. У цьому сенсі Нігерія є надзвичайно вигідним і цікавим партнером, оскільки має достатній потенціал для трансформації територіального розміщення продуктивних сил;

- наявність достатньої кількості природних копалин, що робить Нігерію однаково привабливою з точки зору їх вивезення, а також в контексті створення переробних підприємств для збільшення додаткової вартості з подальшою реалізацією цієї продукції в треті країни з отриманням певних інвестиційних відсотків. Іншими словами наявність природних копалин робить її для Китайської економіки важливою сировинною базою, а з урахуванням потенціалу розвитку переробної промисловості - важливим об'єктом інвестування;

- регіональне лідерство Нігерії в ряді інтеграційних об'єднань на Африканському континенті. Це дає можливість Китаю проникати через Нігерію, в усі без винятку африканські спільноти, членом яких вона є, з метою отримання нових можливостей для розвитку китайсько-Африканських відносин. Іншими словами, Китай розглядає Нігерію багато в чому в якості посередника в процесі поширення власного впливу в Африці. Особливо це проявляється в процесах придушення терористичної діяльності в регіонах багатих природними ресурсами. Так, Китай прагне, витісняючи терористів і пригнічуючи повстанські настрої військовим шляхом, продемонструвати свою миротворчу місію на континенті. Військове співробітництво з Нігерією і рядом інших країн Африки має і глобальне значення для Америко-китайських відносин, оскільки встановлюючи і розширюючи мережу своєї присутності на континенті, Китай одночасно конкурує зі США за нові сфери впливу і нові ринки збуту;

- вдале географічне розташування Нігерії, що робить її основним транспортним і логістичним вузлом для всього Африканського континенту, а

також для середньої Атлантики. Наявність великого морського порту: Лагос; розвинена мережа залізниць з трансафриканським повідомленням; створення нових вантажних терміналів - все це сприяло розвитку транспортної інфраструктури, а також концентрації торгових шляхів проходять через Нігерію в напрямку Південна Америка - Європа; Азія-Америка. Це відкриває нові перспективи для інвестування в логістику;

– населення країни, яке зростає швидкими темпами, а у сукупності з ростом числа робочих місць, формує ємний і потенційно привабливий внутрішній ринок з досить високим рівнем купівельної спроможності. Це не тільки сприяє боротьбі Китаю з іншими країнами за нігерійський ринок, а й також є певним наслідком еволюції Китайсько-Нігерійських відносин. Так, тотальний експорт Китаєм дешевої продукції призвів до скорочення робочих місць в Нігерії, що стало причиною введення ряду обмежувальних заходів. Останні сприяли розвитку виробництва в Нігерії, і, отже, появи платоспроможного покупця, що є позитивним досягненням з урахуванням прагнення Китаю диверсифікувати ринки постачання своєї високотехнологічної продукції.

Все перераховане вище має свій безпосередній вплив на стан двосторонніх відносин між Китаєм і Нігерією, формуючи стале та досить стабільне міжнародно-політичне співробітництво цих країн.

Розглядаючи його в розрізі аналізу Китайсько-Африканських відносин в політичній сфері, через поділ сфер на глобальну, регіональну, субрегіональну, то слід зробити низку важливих зауважень стосовно реалізації Китайсько-Нігерійських відносин на таких рівнях:

– глобальний або міжнародний рівень реалізації Китайсько-Нігерійських відносин зводиться головним чином до контактів та взаємної підтримки позицій на рівні ООН та СОТ. При чому, як вже зазначалося вище, Китай лобював входження Нігерії до непостійних членів Ради Безпеки ООН, натомість Нігерія постійно підтримує ініціативи та проекти Китаю через власну активну позицію та представництво у виконавчому комітеті

Економічної комісії ООН у справах Африки. Крім того, важливими глобальними майданчиками співробітництва Китаю та Нігерії є Група 24 (G-24) та Група 77 (G-77). Так, G77 – це своєрідна коаліція країн, що розвиваються, які є членами ООН, але не мають достатнього рівня фінансової спроможності для розвитку чи доступу до ресурсів для власного соціально-економічного розвитку. Співробітництво в межах G77 покликано сприяти колективним економічним інтересам своїх членів і створювати посилену спільну переговорну силу в ООН в рамках вирішення економічних питань, в тому числі щодо надання макрофінансової допомоги чи фінансування регіональних програм розвитку. Цікаво, що Китай не вважає себе членом G77, але постійно виступає із спільними заявами з групою, намагаючись в такий спосіб укріпити свій авторитет серед цих країн для інтересів підтримки власних проектів в ООН. В свою чергу G-24, створена в 1971 році як підгрупа G77, а головною її метою є координації позицій країн, що розвиваються, з питань міжнародного фінансування та фінансування розвитку, а також для спільного представництва інтересів групи при вирішенні питань глобального монетарного розвитку. Китай у цій групі має статус «спеціального члена», але саме за рахунок його голосу ООН приймає важливі проекти розвитку регіонів, в тому числі і Африки;

– регіональний рівень реалізації Китайсько-Нігерійських відносин представлений головним чином їх контактами в межах ФОСАС, Африканського союзу та Африканського банку економічного розвитку. Цікаво, що Нігерія на перших етапах функціонування ФОСАС ставилася скептично до більшості проектів, але в середину 2010 років перетворилася на провідного учасника, хоча станом на 2018 рік її активність була зведена майже до мінімуму, що стало наслідком активної політики імпортозаміщення, яка провадиться урядом Нігерії та не підтримується Китаєм. Щодо Африканського союзу та Африканського банку економічного розвитку, то в цих організаціях Китай має статус спостерігача та беніфіціара відповідно. При чому дотуючи економіку Африки через Африканський банк

розвитку Китай бере участь в довгостроковому кредитуванні державного боргу більшості Африканських країн, в тому числі і Нігерії. Що ж до Африканського союзу, то співробітництво між Китаєм і Нігерією в цій організації не отримало належного рівня інтенсивності через надмірно повільні темпи самої інтеграції, що обумовлює низьку якість прийнятих в межах об'єднання рішень, в тому числі щодо спільного ринку та спрощення митної політики;

– субрегіональний рівень реалізації Китайсько-Нігерійських відносин втілюється через двосторонні відносини з цілої низки проблемних питань, що правда переважно економічного характеру, а також через реалізацію Нігерії власної політичної правосуб'єктності в межах ECOWAS. Останнє представляє вагомий інтерес для Китаю з точки зору можливостей організації та можливостей впливу на стан її розвитку через домінуючу роль Нігерії в ній. Крім того, в 2016-2017 рр. між вищим політичним керівництвом Нігерії та Китаю відбувалися діалоги та контакти в рамках Спільноти держав Сахеля-Сахари, організації що має на меті розширення рівня економічної інтеграції країн регіону Півночі Африки та країн зони Сахари, для прискорення загальноафриканської інтеграції. Інтерес відносин між Китаєм та Нігерією в аспекті цієї організації інтенсифікувався після того, як головний союзник Китаю в Африці – Судан - було фактично демонтовано на дві країни, чим суттєво послаблено політичну та економічну спроможність Судану. Крім того Китай підтримує ініціативи Нігерії, щодо вступу або набуття статусу спостерігача в Економічному співтоваристві держав Центральної Африки (ECCAS). За змістом своєї діяльності це економічне співтовариство країн-членів Африканського союзу створене для сприяння регіональному економічному співробітництву в Центральній Африці. Участь в ньому Нігерії розширить політичні можливості для Китаю щодо впливу на важливі для себе рішення з питань розподілу природних ресурсів континенту.

Таким чином, міжнародно-політична сфера розвитку двосторонніх відносин між Китаєм та Нігерією має достатньо спільних дотичних, а тому активність нігерійського політичного керівництва повинна спрямовуватися на розширення та укріплення відносин з Китаєм на глобальному рівні. Справа в тому, що саме глобальний та субрегіональні рівні співробітництва мають найвищий інтерес та пріоритет для Нігерії, в той час як Китай прагне зосередити свою увагу саме на регіональному тобто загальноафриканському рівні. Політичні діалоги та контакти, які відбуваються між обома державами не мають єдиної стратегічної спрямованості, а їх непостійність та фрагментарність занадто диверсифікують центри уваги, що призводить до негативних наслідків – відсутності розвитку потенціалу таких відносин. Тому, на нашу думку, більш активна позиція саме нігерійської політичної еліти в контексті глобального співробітництва між Китаєм та Нігерією в інтересах першого, дасть змогу отримати необхідний рівень довіри та підтримки самої Нігерії у її намаганнях розширити свій вплив та присутність в регіональних економічних та політичних союзах на Африканському континенті.

Важливе місце в системі Китайсько-нігерійських відносин займає економічна складова, яка на наш погляд є базисом для всього комплексу напрямків двосторонніх відносин. Але для того, щоб визначити тенденції та характерні риси нової політики експансії Китаю на Африканському континенті необхідно більш детально вивчити ступінь взаємної залежності і сфери взаємних економічних інтересів. Перш за все звертає на себе увагу структура експортно-імпортних відносин між Китаєм і Нігерією, особливо в контексті результатів аналізу структури Китайсько-Африканської торгівлі і того місця, яке Африка займає в системі зовнішніх економічних зв'язків Китаю (табл. 3.5).

Таблиця 3.5.

Товарна структура експорту з Нігерії в Китай по основних групах і видам товарів за 2012-2016 роки

	2012		2013		2014		2015		2016	
	Структура, %	Млн. дол США	Структура, %	Млн. дол США	Структура, %	Млн. дол США	Структура, %	Млн. дол США	Структура, %	Млн. дол США
Загальний обсяг експорту Нігерії в Китай		1412		1580		2580		1110		839
Сира нафта	58	818,96	57	900,6	53	1367,4	24	266,4	31	260,09
Нафтовий газ	23	324,76	27	426,6	23	593,4	38	421,8	30	251,7
Інші мінеральні продукти та сировина	4	56,48	3	47,4	6	154,8	5	55,5	7	58,73
Ліс	0,2	2,824	1,9	30,02	12	309,6	28	310,8	24	201,36
Метали та вироби з них	2,4	33,88	3,7	58,46	1,7	43,86	1,2	13,32	2	16,78
Пластмаси та полімери	1,4	19,77	2,1	33,18	0,5	12,9	1	11,1	1,8	15,10
Продукти тваринництва	5	70,6	1	15,8	0,5	12,9	0,9	9,99	1,3	10,90
Продукти рослинництва	2,7	38,12	1	15,8	0,3	7,74	0,8	8,88	2,5	20,97
Інші групи товарів	3,3	46,59	3,3	52,14	3	77,4	1,1	12,21	0,4	3,35

Дані таблиці 3.5 показують, що чільні позиції в структурі експорту Нігерії в Китай становлять енергоресурси. При чому на частку сирої нафти і нафтового газу протягом п'яти років припадає понад 60% всіх експортних надходжень: від 818,96 млн. дол США (58%) і 324,76 млн. дол США (23%) у 2012 році відповідно, до 260,09 млн. дол США (31%) і 251,7 млн. дол США (30%) в 2016 році.

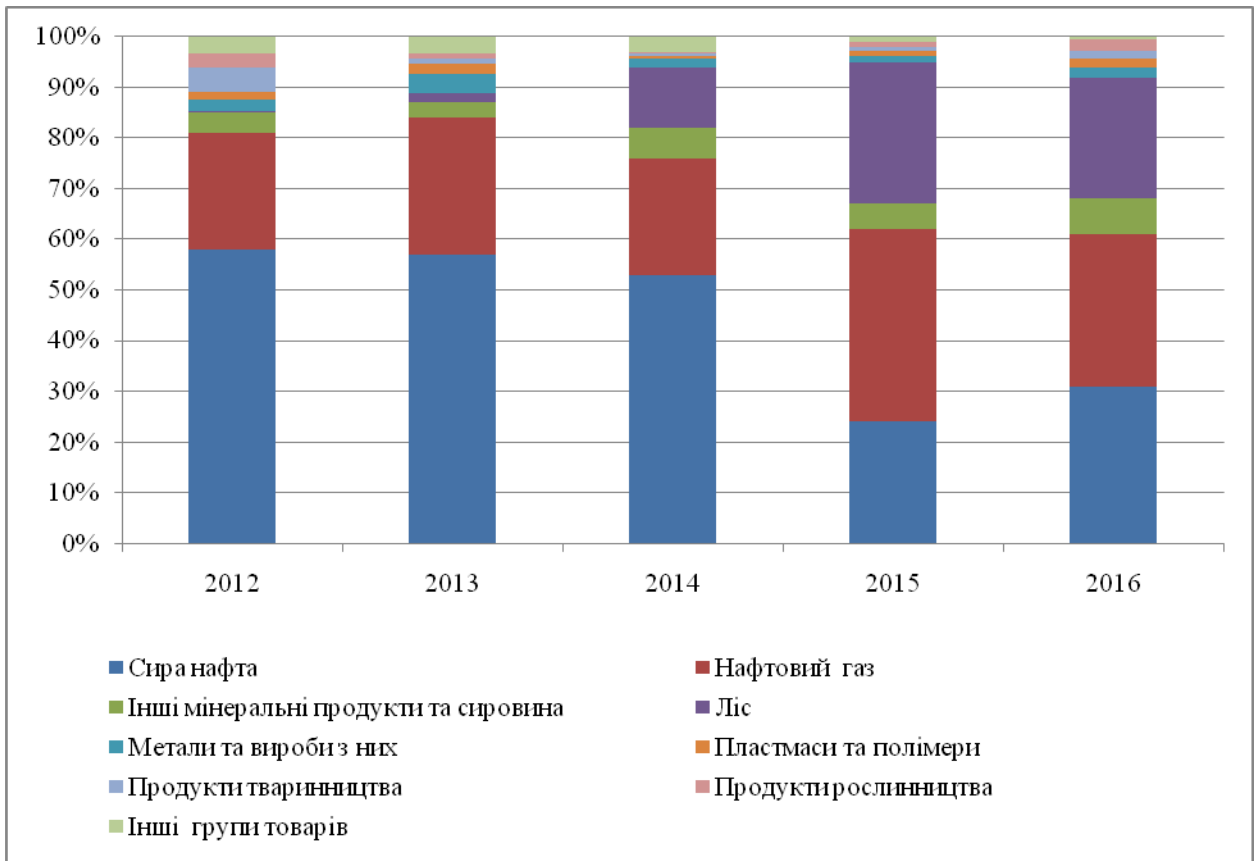

Рис. 3.3. Динаміка структури експорту з Нігерії в Китай за основними групами і видами товарів за 2012-2016 роки, млн. дол. США

Наочне відображення змін структури експорту з Нігерії в Китай по товарних групах дає можливість зробити ряд ключових висновків:

основний акцент при експорті продукції в Китай робиться на сировину: сира нафта, нафтовий газ та лісоматеріали займають в цілому 80% від загального обсягу експорту;

структура експорту не змінюється в незалежності від падіння загального його обсягу з 2,5 млрд. дол США в 2014 році до 0,8 млрд. дол США в 2016 році. При цьому 2014 рік є піковим роком для обсягу експортних операцій з Нігерії в Китай;

зберігається вкрай низька питома вага продукції переробної галузі (хімічної, металургійної, машинобудування) в загальному обсязі експорту в Китай, що свідчить про сировинної орієнтації попиту Китаю на нігерійську продукцію.

Таким чином, ми ще раз переконуємося в тому, що Китай використовує по відношенню до Нігерії політику «м'якої колонізації», коли проникнення економіки Китаю в економіку іншої держави відбувається за рахунок формування постійного і швидко зростаючого попиту на сировинну продукцію з тим, щоб послабити вторинний сектор. Після того як вторинний сектор послаблюється відтоком сировинної бази Китай заповнює внутрішній ринок держави дешевою продукцією широкого вжитку, що призводить до негативних наслідків, зокрема до скорочення виробничих потужностей і скорочення робочих місць. Подібний досвід Нігерія пережила на початку 2010-х рр., Коли відбулася різка експансія китайської продукції на внутрішні ринки багатьох африканських держав.

Говорячи про структуру імпорту китайської продукції на нігерійський ринок, слід зробити два важливих зауваження:

- Нігерія не приймає принцип «одного Китаю» при побудові архітектури своїх міжнародних відносин, проте приймає його в статистичній звітності. Іншими словами імпорт Китайської продукції розраховується шляхом поєднання імпорту з КНР і Тайваню;

- Нігерія застосовує безліч обмежувальних заходів по відношенню до китайського імпорту, хоча характер таких заходів досить умовний, проте їх метою є стимулювання ряду вітчизняних галузей промисловості, зокрема текстильної, металургійної та хімічної. Тому реальна структура імпорту китайської продукції не відображає в максимальному ступені структуру споживання в Нігерії.

Виходячи із зазначеного вище, імпорт китайської продукції має наступну структуру (табл. 3.6). При цьому примітно, що основні групи товарів, що ввозяться не мають імпортозаміщення.

Таблиця 3.6

Товарна структура імпорту з Китаю до Нігерії за основними групами та видами товарів, %

	2012	2013	2014	2015	2016

Електроустаткування та точне машинобудування	32	29	29	25	29
Текстиль	8,2	8	13	19	17
Метали	15	15	13	14	12
Продукція автопрому	12	12	9,7	6,9	7,4
Пластмаси та полімери	7,4	8,9	7,1	6,8	7,3
Продукція хімічної промисловості	6,9	6,6	6,4	5,1	7,2
Продукти харчування	3,3	2,9	2,2	1,5	1,8
Целюзна продукція	1,5	1,7	2	3,3	2,6
Інші товари	13,7	15,9	17,6	18,4	15,7

Аналізуючи наведені дані, ми бачимо, що структура імпорту китайських товарів зберігається протягом усього періоду. Це говорить про наявність стабільного попиту на китайські товари в тих обсягах, які були встановлені на 2012 рік, що в свою чергу свідчить про стратегічний характер двосторонніх торговельних угод. Той факт, що основна частка імпорту припадає на електроприлади та машинобудування говорить про високий ступінь купівельної спроможності і стрімких усталених темпах економічного розвитку. Основними товарами цієї групи по мимо електронних засобів зв'язку, комп'ютерної техніки є такі групи товарів як промислове обладнання та продукція машинобудування. При чому якщо частка точного машинобудування трохи знижується, то частка мобільних засобів зв'язку та комп'ютерної техніки індивідуального призначення зберігає усталені тенденції зростання.

Стабільність, яку демонструє товарна структура імпорту китайської продукції в Нігерію дозволяє узагальнити результати, представивши певну усереднену модель. Звертає на себе увагу, що крім електротоварів і продукції машинобудування високу частку в імпорті китайської продукції займає текстильна продукція (питома вага якої коливається від 8,2 до 19%), металопродукція (металопрокат) (питома вага якої коливається від 12 до 15%), продукція автопрому (автомобілі) (від 6,9 до 12%). При цьому зазначаємо, що у разі автомобілів, їх споживання в Нігерії істотно

скорочується (практично вдвічі за останні 5 років), а в разі текстильної продукції навпаки - питома вага цих товарів в загальній Структура імпорту за аналізований період збільшився в два з половиною рази (від 8,2 до 19%).

Якщо ж уявити аналіз товарної структури імпорту китайської продукції в абсолютних вартісних величинах, то висновки про тенденції та тренди китайської торгівлі з Нігерією можна буде зробити дещо інші (табл. 3.7).

Таблиця 3.7.

Товарна структура імпорту з Китаю до Нігерії за основними групами та видами товарів за 2012-2016 роки

	2012		2013		2014		2015		2016	
	Структура, %	Млн. дол США	Структура, %	Млн. дол США	Структура, %	Млн. дол США	Структура, %	Млн. дол США	Структура, %	Млн. дол США
Загальний обсяг імпорту з Китаю до Нігерії		9022		11620		14080		13625		8932
Електроустаткування та точне машинобудування	32	2887,04	29	3369,8	29	4083,2	25	3406,2	29	2590,2
Текстиль	8,2	739,804	8	929,6	13	1830,4	19	2588,7	17	1518,4
Метали	15	1353,3	15	1743	13	1830,4	14	1907,5	12	1071,8
Продукція автопрому	12	1082,64	12	1394,4	9,7	1365,76	6,9	940,12	7,4	660,96
Пластмаси та полімери	7,4	667,62	8,9	1034,18	7,1	999,68	6,8	926,5	7,3	652,03
Продукція хімічної промисловості	6,9	622,51	6,6	766,92	6,4	901,12	5,1	694,87	7,2	643,10
Продукти харчування	3,3	297,72	2,9	336,98	2,2	309,76	1,5	204,37	1,8	160,77
Целюлозна продукція	1,5	135,33	1,7	197,54	2	281,6	3,3	449,62	2,6	232,23

Головними трендами на які слід звернути увагу вважаються такі:

– падіння обсягів китайського імпорту з 14,08 млрд. дол США в 2014 році до 8,9 млрд. дол США в 2016 році і збереження такої тенденції в 2017-2018 рр. до рівня 8,7-8,8 млрд. дол США, що в порівняльних величинах

становить майже 40%. Це свідчить про ефективність політики імпортозаміщення, яка проводиться урядом Нігерії в таких галузях як металообробка, машинобудування і верстатобудування, текстильна промисловість;

– відбувається зниження залежності економіки Нігерії від продукції хімічної та харчової промисловості темпами набагато більш повільними ніж у всіх інших галузях. Це свідчить про складність в пошуку стабільних і надійних постачальників даної продукції в Нігерію. Особливо йдеться про продукти харчування: китайський імпорт в даному напрямку і дешевий і досить якісний, на відміну від європейського і навіть південноамериканського. Але ось структура експорту (переважно рисових і бобових культур) не відображає основні споживчі переваги місцевого нігерійського населення;

– економіка Нігерії формує постійний попит на китайську електропродукцію і продукцію комп'ютерної та телекомунікаційної галузі. В даному випадку ціновий параметр набагато важливіший ніж параметр якості і саме він багато в чому впливає на споживчі переваги. Але з точки зору стратегічних перспектив розвитку подібна ситуація загрожує можливими негативними наслідками через використання неякісними комплектуючими і основними фондами в таких галузях як гідроенергетика, нафтовидобуток і нафтопереробка. Нігерія не здатна споживати більш якісну європейську продукцію верстатобудування і точного машинобудування, але при цьому прагнути до участі в програмах співпраці з ЄС, ніж до речі пояснюється низькі темпи приросту на ряд товарних номенклатури китайського імпорту.

Таким чином, можна зробити загальний висновок, що з огляду на що зберігається товарну структуру китайської продукції, сам по собі імпорт в абсолютних показниках суттєво скоротився. До зазначених вище причин подібного скорочення можна також додати й зниження темпів інвестування в

нігерійську економіку як за рахунок зовнішніх джерел, в тому числі і китайських, так і за рахунок державного бюджету.

Хоча подібний тренд характерний для всього африканського континенту і як впливає з Доповіді Організації ООН з торгівлі і розвитку в 2017 «низькі ціни на сировину стримують прямі іноземні інвестиції в Африку. У 2017 році потоки ПІ в Африку продовжували скорочуватися, знизившись на 3% до 59 млрд. Дол. Низькі ціни на сировину погіршили економічні перспективи країн Африки на південь від Сахари і остудили інтерес до них інвесторів. Хоча в Нігерії і Південній Африці приплив інвестицій залишався порівняно стабільним» [11]. Цікаво, але подібний звіт не враховує тенденцію змін інвестицій Африканського банку розвитку, вважаючи що даний інвестиційний приплив є регіональним і має своїм джерелом вклади головним чином африканських країн. В даному аспекті цікавим є той факт, що Нігерія протягом 2015-2017 рр. одна з 4 стан яка споживає інвестицій набагато більше ніж її внесок в даний банк, але при цьому їх обсяг має стабільну тенденцію до зниження.

Аналізуючи статутні документи і протоколи функціонування Африканського банку розвитку, можна припустити, що протягом 2019-2022 рр. Нігерія не зможе розраховувати на залучення його коштів, що сприятиме зростанню попиту на інвестиційні ресурси з інших джерел, в тому числі МВФ і Китаю. В такому випадку може статися парадоксальна ситуація, коли Китай буде фінансувати економіку Нігерії за свій рахунок, але фактично ж і у власних потребах. При чому характер фінансової допомоги не буде мати всіх ознак прямих іноземних інвестицій, а отже не передбачатиме їх повернення. Це поставить Китай в досить делікатну ситуацію, коли співпраця з Нігерією буде приносити набагато менше вигоди самому Китаю, з огляду на падіння обсягів китайського імпорту в країну. Тобто гроші не будуть повертатися назад в якості надходжень від ЗЕД, а виключно в якості додаткової вартості при видобутку ресурсів.

Даний висновок підтверджується точкою зору М.В. Потапенко. Так, дослідник говорить, про те, що «офіційне фінансування розвитку здійснюється за допомогою надання офіційної допомоги розвитку, інших офіційних потоків на цілі розвитку, основу яких складає реструктуризація боргів приймаючих країн, і офіційної підтримки кредитування експорту даної країни, спрямованої на стимулювання взаємної торгівлі країн- кредиторів і реципієнтів» [18]. Тобто Китай, продовжуючи надавати фінансову допомогу розвитку реального сектора нігерійської економіки, фактично фінансуватиме експорт енергоресурсів з Нігерії собі ж. У той же час фінансування платоспроможності внутрішнього ринку Нігерії для збільшення імпорту китайської продукції не буде відбуватися, оскільки фінансова допомога розвитку має більш тривалий термін використання і меншу прибутковість ніж прямі іноземні інвестиції з Китаю в нігерійську економіку, що відображає основу політики м'якої експансії Китаю на Африканський континент.

Однак, незважаючи на той факт, що політика Китаю в Нігерії стала причиною подібного роду проблем для самої китайської економіки, їх характер і наслідки є незначними, враховуючи загальний обсяг зовнішньої торгівлі з цією державою. З іншого боку це є негативним досвідом в розрізі ведення політики м'якої експансії в цілому до всього Африканського континенту. Китай не позиціонує себе як колонізатор, а скоріше як партнер, але партнерство, засноване на домінанту в економічній складовій відносин, призводить до перекосу економічної стабільності всередині держави реципієнта.

Натомість Т.Л. Дейч зазначає, що на сьогодні відмічається нова тенденція розвитку відносин між Китаєм та Нігерією – створювання спеціальних економічних зон. Особливість китайського підходу до країн, що володіють ресурсами, - пакети допомоги, що поєднують поставки сировини з позиками і кредитними лініями на пільгових умовах. Широко використовується принцип: «інфраструктура в обмін на сировину». Але це

принцип реалізується через інструмент позбавлення постачальників технологічної продукції з Китаю податкового та митного навантаження[154].

В цілому ж, політика прямого інвестування Китаєм в економіку африканських держав за останні 15 років, з моменту створення ФОСАС відзначається як успішна, проте на даному етапі розвитку, як така яка практично вичерпала можливості для освоєння інвестицій Африканськими країнами. При цьому Нігерія в період 2004-2014 рр. є найбільшим споживачем інвестицій.

Загальний обсяг інвестицій в Нігерію склав 21 млрд. Дол США і на сьогоднішній день даний показник є критичним, а концентрація інвестиційних потоків настільки завищеною, що слід говорити про факт переоцінки можливостей нігерійської економіки.

В свою чергу результати досліджень Г.А. Ойєранті, М.А. Бабатунде та Є. Огункола демонструють, що основною характеристикою китайських інвестицій в Нігерії є їх концентрація в декількох секторах, що мають стратегічний інтерес для Китаю і які здійснюються в основному державними підприємствами або спільними підприємствами. Крім того, аналіз чітко показує, що співпраця з Китаєм, як і будь-які двосторонні відносини, має певні переваги та недоліки, і що оптимальний результат взаємодії буде залежати від державної політики та діяльності інституцій, які будуть впроваджені для максимізації додаткових ефектів та мінімізувати ризиків [163].

Основне інвестиційне співробітництво між Китаєм і Нігерією відбувається по таких об'єктах:

По-перше, Нігерійська залізниця, яка з'єднує Лагос на заході Нігерії з адміністративним центром Порт Харкурт і далі до р Калабар на сході (рис. 3.4.).

Рис. 3.4. Існуюча мережа залізниць

Китайські інвестиції спрямовані на будівництво нових залізниць (станом на 2018 рік на етапі будівництва), а саме: відрізок Лагос-Порт Харкорт і далі до кордону з Камеруном протяжністю 1402 км і при середній швидкості руху 120 км / год; відрізок Лагос-Абуджа; відрізок Лагос-Нгура (реконструкція). Відрізок Абуджа - Кадуна є частиною майбутньої ж / д магістралі Лагос - Абуджа - Кано, яка з'єднає північ і південний захід Нігерії [39;131;164].

По-друге, легке метро в Лагосі і Абуджі. Цікаво, що відкриття легкого метрів Абуджі постійно відкладається через брак фінансування [105], в той час як метро в Лагосі вже відкрито і експлуатується ряд станцій. Взагалі міська транспортна інфраструктура є основним об'єктом інвестування з боку інституційних інвесторів Китаю, але країни Африки в даному аспекті не є

стабільними і прогнозованими. Зокрема інвестування в порт Харкурт розглядалося як ключовий проект в сфері розвитку нафтовидобувної галузі, а можливості завантаження танкерів зрідженим газом з Порту Харкурт дозволили б істотно скоротити транспортні витрати на постачання газу в Лагос на спеціальні газові термінали. Але, район Порту Харкурт - це традиційний район дії ряду повстанських і терористичних організацій, що діють в дельті річки Нігер. Багато в чому саме через дії останніх Китай прийняв рішення надати військову допомогу Нігерії і розширив співпрацю в сфері космічної розвідки.

По-третє, нафтопереробний завод Dangote, який зможе переробляти 650 тис. Барелів сирої нафти щодня. При цьому завод також зможе щорічно виробляти 500 тис. Тонн поліетилену і понад 700 тис. Тонн поліпропілену. Цей проект, вартістю 12 млрд. дол США, панірують ввести в експлуатацію в 2020 році і спочатку розглядався урядом Нігерії як проект з імпортозаміщення китайської хімічної продукції. Однак, в силу браку власних коштів і постійних відмов у макрофінансової допомоги з боку МВФ, уряд був змушений звернутися саме до Китаю для фінансування будівництва заводу. Китай вирішив фінансувати даний проект в рамках допомоги розвитку, а не прямих інвестицій, що і позначило основний криза китайської зовнішньої політики по відношенню до Нігерії - 12 млрд. Дол. США фінансують експорт готової продукції (переробленої нафти і нафтопродуктів) в Китай. У той час, як хімічна галузь Китаю скорочує свої поставки пластика і пластмас. Однак, створення даного заводу дозволить істотно підвищити купівельну спроможність, що підвищить попит на електротовари та текстиль китайського виробництва.

По-четверте, автомобільний завод в Нневі. Даний інвестиційний проект був реалізований протягом 2010-х років і на сьогоднішній день здатний частково забезпечити потреби нігерійської транспортної системи в рухомому складі (автобуси і шатли). Проблема даного проекту полягає в тому, що протягом 2010-215 рр. в Нігерії відкрили свої виробництва концерни Peugeot,

Nissan, General Motors. Це знижує попит на місцеві автобуси, які виробляються переважно з китайським кресленнями і з китайськими комплектуючими.

По-п'яте, авіабудування і нігерійські авіалінії. Це самий амбітний проект, який обговорювався в рамках FOCAS. На сьогоднішній в Нігерії функціонує комерційна Air Nigeria, дочірня компанія Virgin Atlantic Airways. Але уряд Нігерії хоче створити державні авіалінії, що дозволяє охопити своїми послугами всі країни ECOWAS - Nigeria Air. Проект має скоріше політичний характер, однак з урахуванням зростаючої потреби в швидкому переміщенні товарів і робочої сили в західноафриканській регіоні і складність розвитку наземної транспортної мережі - саме авіаційне сполучення набуває актуальності і є основним об'єктом подальших інвестиційних вкладень. Але станом на 2018 рік точний обсяг необхідних і достатніх інвестицій досі не відомий, а розрахунок ускладнює якість аеропортів Західної Африки, що дозволяють приймати в основному об'єкти малої авіації.

Слід зазначити, що економічна складова Китайсько-Нігерійських відносин розкривається і в політичній площині через укладення низки меморандумів і угод, метою яких є вироблення спільної політики на міжнародній арені. Зокрема мова йде про просування Нігерії в Раді безпеки ООН, що явно дає підстави вважати про підтримку нігерійської делегацією інтересів Китаю. Крім того слід згадати і про розширеній співпраці Нігерії та Китаю через програми Африканського банку розвитку.

Незважаючи на те, що історія дипломатичних відносин Китаю і Нігерії тривати з 1971 року, лише за останні 10-15 років їх інтенсивність дає всі підстави говорити про те, що Китай і Нігерія стають або мають потенціал до того, щоб стати стратегічними партнерами. Політичні амбіції Нігерії очевидні, враховуючи що в Абуджі розміщені штаб-квартири ECOWAS, а також представництва Африканського банку розвитку в Західній Африці і Африканського Союзу. Крім того, політична складова інтерпретується в

збільшенні обсягів військових поставок, спільних навчаннях і участі нігерійських і китайських миротворчих сил в операціях ООН, а також участь Китаю в антитерористичних операціях в самій Нігерії. Політична підтримка Китаю в рамках боротьби Нігерійського уряду з представниками ІГІЛ, «Боко харам» та інших екстремістських організацій екстраполюється на інші конфлікти на Африканському континенті, в яких Китай не може брати участь через розширеного присутності США.

Незважаючи на те, що історія дипломатичних відносин Китаю і Нігерії тривати з 1971 року, лише за останні 10-15 років їх інтенсивність дає всі підстави говорити про те, що Китай і Нігерія стають або мають потенціал до того, щоб стати стратегічними партнерами. Політичні амбіції Нігерії очевидні, враховуючи що в Абуджі розміщені штаб-квартири ECOWAS, а також представництва Африканського банку розвитку в Західній Африці і Африканського Союзу.

Але політичні амбіції мають бути підкріплені відповідним рівнем економічного розвитку та гуманітарної і безпекової сфер. Саме через це актуалізується гуманітарне, зокрема соціальне, культурне та науково-технічне співробітництво Китаю та Нігерії. Загалом нам уявляється, що сучасний стан розвитку гуманітарних зв'язків між Китаєм країнами Африки можна охарактеризувати як «зміцнення близьких стосунків між народами» і передбачає широкий спектр спільних заходів. Нігерія та Китай розвивають цей напрямок відносин досить непослідовно і фрагментарно. Так, основними сферами є культурне співробітництво, допомога в сфері медичного обслуговування та фармакології, наукове співробітництво та обмін студентами. Влада Китаю не приховують зацікавленості в поліпшенні іміджу країни, а тому існує потреба у формуванні відповідного ставлення до Китаю в нігерійському суспільстві. На сьогодні в Нігерії проживає китайська діаспора кількістю понад 100 тис. осіб, але при цьому характер міграційних процесів з Китаю до Нігерії та з Нігерії до Китаю не має сталих тенденцій. Хоча слід констатувати той факт, що Нігерія має два консульських пункти в

Гонконзі та Шанхаї, окрім посольства в Пекіні. Даний факт не пов'язаний із масовою імміграцією нігерійців до Китаю, але має важливе значення для розширення іншого напрямку гуманітарного співробітництва – встановлення міжмуніципальних відносин в рамках програми міст-побратимів.

На сьогодні між Нігерією та Китаєм не підписано жодної угоди щодо створення мережі міст-побратимів, а жодне місто Нігерії не має відповідного побратима у Китаї. Таке міжмуніципальне співробітництво суттєво б впливало на рівень соціально-економічного розвитку обох країн та максимізувало ефективність політичних зв'язків.

Комплекс заходів гуманітарного співробітництва між Китаєм та Нігерією, як власне і економічного та політичного, слід розглядати з позицій стратегії «м'якої сили». Так, зокрема мова йде про розширення мережі Інститутів Конфуція. Офіційно, Інститут Конфуція це неприбуткова громадська освітня організація, що формує специфічну спільноту по всьому світові – прихильників або послідовників вчення Конфуція через долучення до процесу вивчення китайської мови та культури, а також участі в програмах обміну студентів та викладачів між освітніми закладами Китаю та інших країн. Важливою є ідеологічна складова діяльності Інституту Конфуція, оскільки ця організація прямо наголошує на підтримці інтересів Комуністичної партії Китаю в країнах, де вона діє.

Інститути Конфуція працюють безпосередньо в університетських кампусах, що викликає проблеми, пов'язані з академічною свободою та політичним впливом цих організацій на студентів інших країн. На сьогодні Нігерія не має офіційно діючих Інститутів Конфуція, однак співробітництво в цій сфері ведеться між відповідними урядовими органами Нігерії та Китаю. Для Нігерії основним позитивним досягненням від діяльності Інституту Конфуція може стати його участь в процесах фінансування системи освіти в Нігерії. І хоча сама програма Інституту Конфуція стартувала ще у 2004 році і контролюється Управлінням Міжнародної Ради китайської мови, декларується, що Інститут Конфуція є недержавною та неприбутковою

організацією, яка позиціонує себе як елемент розвитку громадянського суспільства.

Окремим важливим елементом стратегії м'якої сили в гуманітарній сфері є політика Китаю спрямована на активний обмін фахівцями та спеціалістами. Цікаво, що основна мета такого обміну полягає скоріше у тому, щоби за рахунок підвищення кількості фахівців, що направляються за кордон для обміну досвідом, створювати в країнах-партнерах своєрідну соціальну групу фахівців (інтелігенції) та управлінської ланки лояльних Китаю. Така стратегія застосовується для формування прокитайські еліт в країнах-партнерах, і зокрема в Нігерії. Так, Китай суттєво розширює присутність власних фахівців в Нігерії зокрема в сфері медицини та культури.

Насправді, нігерійська система охорони здоров'я має перманентну проблему дефіциту лікарів. Відбувається їх імміграція в країни Північної півкулі, що можна охарактеризувати як певний недолік системи соціального забезпечення працівників соціальної сфери. Починаючи з 2000 року кількість нігерійських лікарів, що працюють за кордоном дорівнює або навіть перевищує кількості лікарів, що працюють в самій Нігерії. З метою збереження таких підготовлених фахівців було розроблено низку урядових програм, які фінансуються зокрема за рахунок коштів Китаю в межах гуманітарної допомоги у вирішенні найбільш складних завдань сучасності - утримання розвитку епідемій. Зокрема Китай фінансував відповідні програми в Нігерії щодо ліквідації та профілактики епідемій малярії, еболи, чуми тощо.

Подібна якість медичних кадрів пояснюється тим, що система медичної освіти була створена в 1948-1965 рр, британським колоніальним урядом. В сфері медичної освіти найбільш відомі Університет Нігерії (Нсука); Університет Лагосу; Ібаданський університет, які повністю фінансуються федеральним урядом. Вони були створені в першу чергу для задоволення потреб у кваліфікованому персоналі в Нігерії та встановлення основних стандартів для університетської освіти. Саме тому, за рахунок запровадження

британських стандартів медичної освіти саме обмін досвідом в медичній сфері є важливим не тільки для Нігерії, але і для Китаю, оскільки останній в такий спосіб отримує доступ до протоколів та механізмів лікування хвороб, що застосовуються британськими лікарями.

Окрім гуманітарної сфери важливим напрямком розвитку та розширення політичного співробітництва має безпекова сфера. Політична складова Китайсько-нігерійських відносин інтерпретується в збільшенні обсягів військових поставок, спільних навчаннях і участі нігерійських і китайських миротворчих сил в операціях ООН, а також участь Китаю в антитерористичних операціях в самій Нігерії. Уряд Нігерії періодично звертається до Китаю з проханням про постачання зброї. Нігерійські військово-повітряні сили протягом 2008-2014 рр. закупили 14 літаків китайської версії МІГ-21, а військово-морські сили – патрульні катери. ВВС Нігерії направляють своїх льотчиків в Китай, де вони пройдуть навчання польотам на вказаних літаках[155].

Відповіддю стала реакція опозиції нігерійському Уряду, щодо погроз китайським компаніям вигнати їх з регіону. Глибину та пріоритетність стратегічного співробітництва між Китаєм та країнами Африки демонструє той факт, що в Китаї навіть створена спеціальна посада – Спеціальний представник уряду КНР в африканських справах, основна сфера діяльності якого полягає в створенні умов для того щоби в повній мірі поважати власний вибір африканських країн. Виходячи з цього, Китай відповідно до принципу спільного використання китайського досвіду активізує співпрацю з африканськими країнами, сподіваючись, що вони оберуть відповідний шлях розвитку відповідно до власної реальної ситуації.

Політична підтримка Китаю в рамках боротьби Нігерійського уряду з представниками ІГІЛ, «Боко харам» та інших екстремістських організацій екстраполюється на інші конфлікти на Африканському континенті, в яких Китай не може брати участь через розширення присутності США. Тому

Китай розглядає Нігерію як певний майданчик для обмеження впливу США в регіоні і на Африканському континенті в цілому.

3.3 Китайсько-африканські сучасні відносини: порівняльний аналіз політичних перспектив відносин між Китаєм та Нігерією та Китаєм та ПАР

Сучасні тенденції в розвитку відносин між африканськими країнами і Китаєм багато в чому обумовлені глобальними економічними і політичними тенденціями. Розвиток світової економіки і боротьба за нові ринки збуту актуалізується торговим протистоянням Китаєм і США. І хоча, безумовно, країни африканського континенту навіть у своїй сукупності не зможуть замістити частку американського експорту в структурі зовнішньої торгівлі КНР, все ж Китайсько-Африканські взаємини багато в чому відкривають нові перспективи для внутрішнього зростання китайської економіки, а також для політичного просування власних інтересів на глобальній світовій арені. Про паритеті інтересів і вигоди одержуваної від їх реалізації говорити не доцільно. Очевидно, що економічний інтерес Китаю набагато вище, що доводиться аналізом зовнішньої торгівлі, проведеним в попередніх підрозділах. Але при цьому присутність Китаю в Африці, особливо в аспекті участі китайський інвесторів в інфраструктурних проектах, розглядається політичним керівництвом багатьох держав як елемент стратегічного розвитку, орієнтованого на отримання вигоди від їх використання в майбутньому.

Важливо відзначити, що самі тенденції подальшого розвитку китайсько-Африканських відносин в цілому слід розглядати в трьох площинах: економічній, політичній, безпековій сфері.

Економічна сфера взаємовідносин визначається багато в чому сировинними потребами китайської економіки і сировинними можливостями

ряду Африканських держав, зокрема експортерів нафти. Але якщо говорити про стратегічні перспективи співпраці, то найбільший інтерес викликає здатність ряду африканських економік, зокрема ПАР, Нігерії, Єгипту, Алжиру споживати високотехнологічну продукцію, експорт якої традиційно зосереджений Китаєм на ринках Тихоокеанського регіону. Крім того, істотний інтерес викликає і подальший розвиток інфраструктурних проєктів, і участь в них Китаю, а також фінансових взаємовідносин. Останнє розкривається через механізм фінансування зовнішнього боргу Африканських держав за рахунок китайських інституційних інвесторів.

Політична сфера взаємовідносин зосереджується на захисті економічних інтересів Китаю. Китайський уряд, створюючи окремі майданчики для двосторонніх або багатосторонніх відносин, прагнути розширити сферу свого впливу, в тому числі через політичну підтримку і допомогу Африканським державам. З огляду на той факт, що Китай не висуває ніяких жорстких вимог щодо дотримання демократичних прав і свобод, розвитку інститутів демократичного врядування, то він є багато в чому більш бажаним партнером для ряду Африканських держав, що мають авторитарні або тоталітарний режими. Але інтерес Китаю в політичній сегменті викликаний скоріше бажанням протиставити свій вплив в Африці впливу ЄС і США. Розуміючи, що Африканський континент продовжує виконувати функцію сировинного додатка для розвинених економік Західного світу, Китай намагається відвоювати частину Африканського ринку шляхом політичних переговорів і залучення Африканських країн в політичні союзи, першу роль в яких грає сам Китай. Таким прикладом може бути Китайсько-Африканський форум FOCAS, а також БРІКС, де Китай контактує з АЮР.

Сфера безпеки передбачає новий для Китаю досвід участі у вирішенні глобальних проблем і викликів сучасності: антитерористична боротьба; боротьба з піратством; рішення внутрішньодержавних конфліктів цивільного характеру; захист інфраструктурних об'єктів та інші військові операції, що

проводяться за участю китайський військових. З точки зору безпеки Африканський континент несе в собі відразу кілька загроз, експорт або утримання яких може дозволити Китаю істотно розширити свій вплив на глобальних ринках. Йдеться, перш за все, про неконтрольованої міграції, піратство і фундаментальних ісламістських терористичних організаціях, які зосередили свою діяльність в районах насичених природними ресурсами. Особливої актуальності така сфера співпраці набуває в світлі збільшення експорту нафти і газу з Нігерії, де озброєні терористичні організації контролюють частину дельти річки Нігер.

Таким чином, всі зазначені вище сфери зіткнення стратегічних інтересів Китаю та ряду Африканських держав актуальні як для Нігерії, так і для ПАР. Остання зацікавлена в збільшенні товарообігу через власні порти і подоланні проблеми піратства. У той же час Нігерія, крім терористичних загроз активно експлуатує досвід Китаю в будівництві інфраструктурних об'єктів в рамках ряду програм розвитку транспортної інфраструктури всього Африканського континенту.

Власне якщо говорити про вигоди одержуваних країнами Африканського континенту і зокрема ПАР і Нігерії від співпраці з Китаєм, то слід якраз звернути увагу на інфраструктурні проекти, але і не тільки їх. Говорячи про основні преференції повчати африканськими країнами тезисно, слід звернути увагу на наступні:

співробітництво в сфері розвитку та створення нових об'єктів транспортної і соціальної інфраструктури;

потреба економік, що розвиваються Африканського континенту в іноземних інвестиціях під порівняно низький відсоток і на порівняно довгострокові періоди;

участь в програмах кредитування, що реалізуються китайськими інституційними інвесторами для потреб обслуговування зовнішнього боргу низки Африканських держав. Як вказує Д.Хароц «Китайська фінансова допомога і інвестиції зазвичай об'єднуються у вигляді грантів, а також

кредитів на пільгових і комерційних умовах. Оскільки більшість африканських країн не мають хороших кредитних рейтингів, вони повинні платити великі премії за ризик, щоб отримати доступ до комерційного капіталу Західних країн» [67]. У цьому контексті інтерес Нігерії і ПАР саме до китайського кредитному ринку абсолютно об'єктивний і доводить перспективність даного виду співпраці в інтересах усіх трьох сторін;

необхідність рефінансування зовнішнього боргу низки Африканських держав за рахунок нових джерел кредитування. Навіть, незважаючи на, значне списання боргових зобов'язань Західними партнерами, наприклад для Нігерії, її зовнішній борг залишається істотним, а розвивається економіка, в умовах постійної потреби ліквідних фінансових ресурсів, не в змозі забезпечити обслуговування зовнішнього боргу. Це є об'єктивною і однією з основних причин, по якій Нігерія зацікавлена в ще більш тісній співпраці з Китаєм;

прискорення економічного розвитку Африканських держав вимагає підтримки високих темпів зростання і розширення обсягів торгівлі, особливо в сфері експорту. Таким чином, китайський ринок розглядається поруч Африканських держав як основний для власної продукції, особливо сировинного характеру, оскільки зростаюча економіка Китаю здатна споживати велику кількість ресурсів;

ряд швидкозростаючих економік Африканського континенту, в тому числі і Нігерія і ПАР вимагають висококваліфікованих робітників, а також відчують так зване технологічне голодування, коли рівень власних технологій не дозволяє перейти на наступний етап промислового розвитку, а доступ до західних технологій істотно ускладнений їх завищеною вартістю. При таких умовах доступ до ринку китайських технологій, а також до ринку китайських фахівців в різних сферах, є значною альтернативою на шляху до задоволення потреб економічного розвитку молодих африканських держав.

Однак, незважаючи на об'єктивні позитивні тенденції і потреби в розвитку двосторонніх відносин слід все ж зробити зауваження щодо того,

що перспективи та потреби зростання економік таких країн як ПАР і Нігерія, не можуть бути задоволені виключно за рахунок співробітництва з Китаєм. Виходячи з цього ми наполягаємо на тій позиції, що співпраця в рамках Нігерія-Китай і ПАР-Китай, має розглядатися Африканськими країнами як один із напрямів зовнішньої політики, при чому тактично воно може мати характер глибокого і стратегічного. Але в довгостроковій перспективі, і ПАР і Нігерія повинні орієнтуватися на Західних партнерів.

У зв'язку з цим Д. Хароц зазначає, що «з огляду на нестабільний характер Африки і повільний шлях до індустріалізації, а також загальне небажання Заходу (за межами Світового банку) вкладати значні кошти в африканську інфраструктуру - принаймні частково, через свого скептицизму з приводу того, що Африка може забезпечити достатню норму прибутку для компенсації інвестиційних ризиків, іменний Китай зайняв ту нішу, яку з часом можуть зайняти західні інвестори» [67 р. 75-77]. Нами повністю підтримується дана точка зору, а також відзначається що ментально й історично обидві країни набагато ближче до своїх західних колишнім метрополій.

Крім того, як зазначає Д. Тул, Китайсько-Африканські відносини спочатку розвивалися в основному через те, що після здобуття незалежності Африканськими країнами створився певний вакуум в геополітичний вплив країн Заходу на внутрішньодержавні процеси на Африканському континенті [125, р.474]. Ця теза також приймається нами як вихідного аргументу для порівняльного аналізу перспектив розвитку Китайсько-Нігерійських і Китайсько-південноафриканських відносин. При цьому необхідно відзначити і той факт, що обидві держави прагнуть стати регіональними лідерами і на павах саме регіональних лідерів вибудовувати свої відносини із Західними країнами. Для Китаю подібні зусилля є зайвим елементом в конкурентній боротьбі за розширення свого впливу на Африканському континенті, а тому може зустрічати опір і прагнення Нігерії і ПАР до контактів із Західними країнами.

З огляду на зазначене вище аналіз стратегічних перспектив і тенденцій відносин між Китаєм і Нігерією, і Китаєм і ПАР буде проходити з метою виявлення найбільш стратегічно важливого партнера за такою методологією:

1. Буде проведено аналіз перспектив співпраці Китаю з зазначеними країнами в трьох основних сферах Китайсько-Африканських відносин наведених вище. Таким чином, буде досягнуто розуміння ролі цих держав в загальному тренді китайсько-африканських відносин.

2. Чи будуть описані особливості співпраці Китаю з зазначеними державами з урахуванням національних стратегічних інтересів останніх, а також в сферах, потреба розвитку яких є визначальне для подальшого загального розвитку обох держав окремо.

3. Буде складена матриця порівняння за методологією SWOT аналізу, де нами по 5-ти бальною шкалою оцінюватимуться стратегічні перспективи і ризики у співпраці Китаю з зазначеними країнами окремо.

Говорячи про взаємодію в економічній сфері, перш за все, слід відзначити ряд загальних для ПАР і Нігерії тенденцій. По-перше, як і багато африканських економіки, ПАР і Нігерія поступово надають додаткові джерела фінансування урядам і приватному сектору для сприяння конкурентоспроможності та загальному розвитку. Створюються привабливі інвестиційні умови, які включають лібералізацію регуляторної політики, стимулювання двосторонніх інвестиційних угод шляхом надання пільгових режимів оподаткування та інвестування.

По-друге, на думку Л. Марафен, Нігерія і ПАР дуже вдало використовують свій досвід в регіональних Африканських структурах: ECOWAS в разі Нігерії і SADC (Спільнота сприяння розвитку Півдня Африки) і SACU (Південноафриканський митний союз) - в разі ПАР. Обидві держави зробили ряд кроків в напрямку поліпшення свого іміджу та підвищення стимулів та інституційної підтримки іноземних фірм, що інвестують в їх країни. Агентства по просуванню інвестицій (АПИ) в цих країнах надають інформацію та первинні контакти, а також іншу підтримку, а

регіональні організації забезпечують доступ і збільшують обсяг регіонального ринку, а також передбачуваність, стабільність і прозорість інвестиційного середовища для Китайських інвесторів в обидві економіки. Крім того, розвиток інвестиційного співробітництва відбувається в рамках Форуму китайсько-африканського співробітництва, при чому на останньому Пекінському саміті було визначено 10 стратегічних проєктів розвитку інфраструктури Африканського континенту 4 з яких припадає на Нігерію і ПАР з сукупним обсягом інвестицій понад 10 млрд дол США. При чому всі вони входять в концепцію «Нового шовкового шляху і морського пояса» - стратегічних перспектив розвитку транспортно-торговельної інфраструктури між Китаєм і країнами ЄС. Однак тепер і Новий шовковий шлях і Морський пояс будуть проходити через Африканський континент.

Що стосується тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі, то як було проаналізовано вище, вони мають різні тенденції між Китаєм і ПАР і між Нігерією і Китаєм відповідно.

На відміну від ПАР Нігерійський експорт до Китаю має тенденцію до зниження, при тому, що загальний обсяг зовнішньої торгівлі Нігерії незначно але збільшується. Так, протягом 2012-2016 рр показники експорту з Нігерії в Китай коливалися від 1,4 млрд. дол США в 2012, пробиваючи верхню позначку в 2,6 млрд. дол США в 2014 році і опустившись до рівня 0,8 млрд. дол США в 2016 році. 2017-2018 рр. охарактеризувалися незначним зростанням експортних надходжень від торгівлі з Китаєм дозволивши вирівняти середньорічний показник на рівень 1,0-1,1 млрд. дол США.

У той же час ПАР в цей же період збільшила свій експорт до Китаю практично в два з половиною рази з 13 млрд. дол США в 2012 році до 37 млрд. дол США в 2016 році. При тому що тренди 2017-2018 років, а також результати саміту в Пекіні у вересні 2018 року дають розуміння розвитку і поглиблення економічних відносин між двома державами. Очікування обсягу експорту з ПАР в Китай в 2019-2020 рр. становлять близько 42-43 млрд. дол США.

Що ж стосується імпорту Китаю в ПАР, то показники набагато скромніші: від 20 млрд. дол США в 2012 році до 18 млрд. дол США в 2018 і даний тренд зберігається на 2019 рік. У зв'язку з цим інтерес Китаю до економіки Нігерії значно вище, і хоча загальний обсяг імпорту в 2016-2017 рр. скоротився в порівнянні з 2014-2015 рр., що в абсолютних величинах склало 8,9-9,0 млрд. дол США і 14,1-13,6 млрд. дол США відповідно, однак очікування збільшення експорту з Китаю також можуть мати місце враховуючи гостру потребу економіки Нігерії в дешевих металевих конструкціях і деяких категоріях технологічних продуктів.

При цьому слід звернути увагу і на відмінність структури китайського експорту і імпорту в ПАР і Нігерію:

по-перше, більше 80% нігерійського експорту в Китай займають мінеральні ресурси: нафта, нафтовий газ та інші супутні енергоресурси, а також ліс;

по-друге, структура китайського експорту до Нігерії має яскраво виражену технологічну спрямованість: електроприлади, продукція верстатобудування, машинобудування, а також хімічної промисловості займає від 60 до 75% від загального обсягу продажів;

по-третє, структура експорту з ПАР в Китай є політоварной з переважанням продукції переробних і досить високотехнологічних галузей: хімічної промисловості, машинобудування. Крім того, велику частку експорту займають транспортні послуги, що надаються основними портами ПАР: Кейптауном і Дурбані;

по-четверте, структура китайського експорту в економіку ПАР має практично дзеркальне відображення і схожа зі структурою експорту в економіку Нігерії. Багато в чому це пояснюється тим, що ключові китайські експортери розглядають Африку як єдиний вектор товарної політики диверсифікуючи поставки основних товарів між країнами континенту.

В цілому висновок очевидний сам собою: Китай розглядає Нігерію в якості основного постачальника нафти та інших енергоресурсів, в той час як

ПАР - в якості стратегічного торгового партнера в тих галузях промисловості, де рівень доданої вартості вище. При цьому структура китайського експорту в обидві економіки тотожна, відрізняються лише його обсяги: економіка ПАР здатна споживати більше китайських товарів в силу високого рівня купівельної спроможності населення. У той час як перспективи торгівлі з Нігерією відзначаються спадають тенденціями, що пов'язано з рядом особливостей внутрішньої політики держави:

уряд Нігерії прагнути скоротити поставки текстильної та хімічної продукції, а також металопрокату з Китаю у зв'язку з розвитком даних галузей в самій Нігерії. При цьому конкуренція з більш дешевою китайською продукцією здійснюється за допомогою пільгових режимів оподаткування місцевих суб'єктів господарювання, що і зумовило зміну торговельної політики Китаю щодо Нігерії. Починаючи з 2018 року, Китай прагне інвестувати в розвиток промислової інфраструктури в Нігерії ладу заводи з гарантованими обсягами повернення інвестицій;

розуміючи необхідність залучення іноземних контингентів збройних сил для боротьби з різними терористичними організаціями уряд Нігерії прагнути розширити торгове і економічне співробітництво з США, країнами ЄС і Японією за рахунок створення для них точкових сприятливих умов. Подібні заходи мають несистемний і швидше проектний характер;

участь Нігерії в різних валютних організаціях і митних союзах створюють певні пільгові умови для проникнення на внутрішній ринок більш якісних європейських товарів, зокрема французьких через спрощені митні режими з Малі, Кот'д-Івуар, Сенегалом і т.д .;

розвиток в Нігерії зон вільної торгівлі залучають нових торгових партнерів (Великобританію, Голландію, Німеччину). Через низькі транспортних витрат на поставку їх продукції, в зв'язку з порівняльною близькістю з Китаєм, суб'єкти господарювання зазначених та інших країн, переважно ЄС, отримують необхідне плече в ціновій політиці, що дозволяє їм конкурувати з дешевою але менш якісної китайською продукцією.

Що стосується політичного співробітництва Китаю з Нігерією і ПАР, то воно розкривається в трьох основних аспектах:

підтримка економічних відносин шляхом встановлення і розширення двосторонніх дипломатичних політичних контактів і зв'язків;

участь в загальних політичних організаціях і союзах, і реалізація через них власних глобальних політичних амбіцій Китаєм;

екстраполяція Китаєм через Нігерію і ПАР власних політичних і економічних інтересів на союзи, асоціації об'єднання, учасником яких Китай не є, але є при цьому Нігерія і ПАР.

Говорячи про двосторонні контакти в парах Китай-ПАР і Китай-Нігерія, абсолютно очевидно, що вони є лише продовженням глобальної політики Китаю з економічної експансії нових ринків, яким є Африка цілком. Тому особливості або значимість цих контактів визначається об'єктивними причинами і навряд чи може бути керівним фактором при виборі найбільш перспективного, з точки зору тривалих стратегічних відносин, партнера.

Одночасне участь Китаю, ПАР і Нігерії в ряді глобальних міжнародних організаціях приносить ситуативні перемоги Китаю на глобальному рівні, однак вплив в таких організаціях власне Китаю все ж трохи. Тому говорити про можливі альянси в рамках таких майданчиків і організацій як ООН, СОТ, МВФ, МБРР та інших - передчасно. Вплив в цих організаціях США є непохитно і незаперечно. Тому реалізацію геополітичних перспектив Китай може здійснювати переважно в регіональних або міжнародних організаціях, які створюються ним же. Або через такі організації, вплив на які Китай може отримати за рахунок лобі власних інтересів з боку стратегічних партнерів, які є членами таких організацій.

Необхідно розуміти, що глобальні економічні амбіції Китаю пояснюються його прагненням стати «великою державою» в міжнародній системі. З метою досягнення своїх цілей Китай намагається встановити «стратегічне партнерство» з країнами, які, на думку Пекіна, потенційно будуть підтримувати Китай в просуванні його стратегічних глобальних

інтересів. ПАР і Нігерія є такими країнами, що характеризується частими обмінами делегацій, а також підписанням низки двосторонніх угод, спрямованих на зміцнення економічного, політичного і культурного співробітництва.

Хоча, об'єктивно, що політичне значення ПАР для Китаю переважає її економічне значення в результаті зростаючого впливу ПАР на Африканському континенті і в міжнародній системі. ПАР перетворюється на державу так званої "середньої сили", а з огляду на близькість із Західними партнерами, перш за все, Великобританією і Голландією, міцні політичні відносини Китаю з ПАР можуть стати стратегічно значущими для Китаю з точки зору його майбутніх міжнародних устремлінь.

У той же час вплив Нігерії на глобальні процеси суттєво обмежена, однак саме через Нігерію Китай може отримати доступ до стратегічних для себе організаціям, зокрема ОПЕК і Організація ісламського співробітництва. Перша впливає на ціноутворення на ключовий для Китаю ресурс - нафту; друга - є ключовим партнером в освоєнні ринків арабських держав, які є ключовим елементом в побудові Нового шовкового шляху і Морського пояса. Крім того, Нігерія і сама є регіональним лідером в Західній Африці, тому поширення свій політичний вплив в Нігерії Китай автоматично отримує доступ до ринку країн Західної Африки, і особливо - до інфраструктурних проектів, які фінансуються за рахунок ресурсів Банку Африки, а також за рахунок державних програм національних урядів.

Таким чином, саме участь Нігерії і ПАР в ряді регіональних і глобальних політичних союзах і об'єднаннях може стати визначальним фактором при виборі Китаєм стратегічного партнера (Додаток Є).

Говорячи про економічну складову перспектив розширення впливу Китаю на політичні союзи учасниками яких є Нігерія та ПАР, то необхідно звернути увагу на порівняння таких показників як: населення і ВВП на душу населення, що розкриває купівельну спроможність і потенціал внутрішніх

ринків. А також на загальний показник ВВП, що говорить про загальний економічний потенціал регіону (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Порівняльна характеристика економічного потенціалу спілок і асоціацій на Африканському континенті учасниками, яких є Нігерія та ПАР.

Організація	Кількість учасників	2007			2017		
		Населення, млн. осіб	ВВП загальний, млрд. дол США	ВВП на душу населення, тис. дол. США	Населення, млн. осіб	ВВП загальний, млрд. дол	ВВП на душу населення, тис. дол. США
АЕС	54	902,3	2212	2,512	1225,5	6742	1,890
ECOWAS	15	349,2	1412	3,888	349,5	1475	4,201
SADC	15	233,9	737,3	3,152	301,1	1575	5,260
SACU	5	52,02	547,8	11,200	62,3	911,2	14,720

Таким чином, можна зробити висновок про те, що найбільш перспективним, з точки зору можливості Китаю проникати на внутрішні ринки інших держав через розвиток двосторонніх відносин з Нігерією і ПАР, є організації ECOWAS і SACU. При цьому якщо остання включає в себе всього 5 держав, при чому таких як Есватані, Лесото, Намібія і Ботсвана, сукупний ВВП яких не перевищує 200 млрд. дол США, то говорячи про політичні перспективи доцільніше орієнтуватися звичайно на ECOWAS, куди входять відразу 15 держав мають набагато більш високий внутрішній потенціал.

Однак в цілому слід констатувати той факт, що участь Китаю в політичних союзах і асоціаціях на Африканському континенті є більшою мірою елементом підтримки його економічної експансії. З точки зору політичних перспектив, то участь Пекіна через ПАР або Нігерію в ECOWAS, SACU, АЕС, не має таких перспектив, як скажімо можливість впливати на рішення Нігерії в ОПЕК. З іншого боку доступ на ринки Африканських

держав Китай забезпечує себе в рамках Форуму китайсько-африканського співробітництва та через участь в програмах Африканського банку розвитку.

Таким чином слід констатувати той факт, що політичний аспект взаємодії Китаю з Нігерією і ПАР розкривається в більшій мірі через двосторонні угоди і спільні союзи, такі як БРІКС. При цьому важливо відзначити, що подібного досвіду відносин між Китаєм і Нігерією немає, але саме цей фактор є важливим аспектом розвитку відносин між цими державами, особливо з огляду на рівень економічного розвитку Нігерії.

Відносини в сфері безпеки між аналізувати державами мають величезну перевагу в бік Китайсько-Нігерійського співпраці.

По-перше, Китай зацікавлений в врегулюванні конфлікту на території Дельти Нігеру, де Рух за звільнення дельти Нігера і Рух за виживання народу огоні, що фінансуються противниками розробки нафтових родовищ та експлуатації надр Нігерії проводять воєнізовані акції, спрямовані на знищення бурових платформ, атаку на місцеве населення і представників іноземних нафтовидобувних компаній, зокрема Shell Petroleum Development Corporation, ExxonMobil Qua Iboe, Shevron [98]. З огляду на зацікавленість Китаю в безперебійних поставках нігерійської нафти абсолютно очевидним є безпосередня участь китайських військових радників та обмеженого військового контингенту в операціях в Дельті Нігеру. Крім того, відзначається зростання інтересу Нігерії до поставок китайського озброєння, яке значно дешевше американського.

По-друге, військове співробітництво розвивається між Нігерією і Китаєм в рамках боротьби з терористичними організаціями такими як Боко Харам. «В інтересах контртерористичної операції залучені сили і засоби Національного агентства космічних досліджень і розробок Нігерії. В першу чергу на нього покладено забезпечення зв'язком підрозділів національних збройних сил і поліції, які беруть участь в боротьбі з "Боко харам". Все необхідне обладнання поставляється Китаєм в рамках реалізації проекту двостороннього співробітництва в космічній сфері» [22, с. 39]. Подібна

співпраця поширюється і на інші, не тільки військові сфери, зокрема на сферу телекомунікацій і космічних досліджень. Про останній було відзначено вище, але слід більш детально розкрити напрямки та перспективи подальшої співпраці між Китаєм і Нігерією в космосі.

Необхідно звернути увагу, що Нігерія одна з небагатьох африканських держав мають власний супутник високоякісної зв'язку, що дає можливість охоплювати телекомунікаційними послугами майже всю Західну і Центральну Африку. З огляду на подальші перспективи розвідки родовищ корисних копалин і контролю за діяльністю терористичних організацій на території Нігерії суміжних держав, розвиток космічного співробітництва є важливою складовою Китайсько-Нігерійських відносин як в економічній, так і в сфері безпеки. Альтернатив для Нігерії в даній сфері насправді не так багато: американські майданчики для запуску нігерійських супутників, бразильські та російські космодроми надають подібні послуги за високими цінами. При цьому співпраця між Нігерією і США в сфері телекомунікацій отже досить насичені двосторонніми проектами, в яких Нігерія виступає залежним або експлуатується суб'єктом. При співпраці з Китаєм Нігерійські космічні програми відзначаються самостійністю, оскільки Китай надає в основному самі майданчики для запуску або допомогу в здійсненні запуску і контролю за супутниками. Ще одним перспективним напрямком розвитку двосторонніх відносин, пов'язаних зі сферою безпеки є транспортно-логістичний співпрацю. Китай зацікавлений у використанні Лагоса як перевалочного пункту на шляху до Європи чи Америки, але при цьому прагнути збільшити пропускну можливість порту для власних потреб. У зв'язку з цим Лагос веде конкурентну боротьбу з портами Сенегалу, зокрема Дакар, який також відзначається серйозними транспортними та вантажними можливостями. Таке протистояння підстобує активність терористичних організацій з використанням дайверів для підриву торгових суден. Тому співпраця в сфері портового господарства можливо за умови

розширення військової присутності Китаю в Нігерії, що по суті зводиться до тиску з боку Пекіна для відкриття власної військово-морської бази в Нігерії.

Що стосується співпраці ПАР і Китаю в сфері безпеки, то тут слід звернути увагу на основний тренд і єдину перспективу - участь Китаю в боротьбі з піратством у водах Африканського континенту. Подібний досвід Китай придбав в територіальних водах Джібуті і Сомалі, де веде активні військові операції проти піратів, але при цьому намагається розширити військову присутність на Африканському континенті. З цієї точки зору відносин Китаю і ПАР навряд чи можуть вийти за рамки співробітництва в проведенні спільних операцій або участі в операціях під егідою ООН, оскільки ПАР тісно співпрацює у військовій сфері з США і Великобританією і багато в чому орієнтується на стандарти безпеки в цих країнах.

Говорячи про можливі перспективних сферах двостороннього співробітництва між Китаєм і ПАР слід перш за все звернути увагу на транспортні проекти: розширення мережі залізничного і автомобільного сполучення ПАР з іншими країнами континенту, що значно збільшить товарообіг Китаю з ними через порти Кейптаун і Дурбан, а також дозволить розширити структуру експорту власної продукції будівельного призначення в ПАР.

Таблиця 3.9

Матриця SWOT-аналізу перспектив відносин Китай і ПАР

Сфера взаємодії	Сильні сторони	Оцінка	Можливості розвитку	Оцінка
Економічна сфера	Стале збільшення обсягів китайського експорту	5	Доступ до ринків південноафриканських держав	4
	У структурі експорту домінують товари з більшою доданою вартістю	5	Розширення двостороннього економічного співробітництва	4
	Участь у зовнішньому боргу ПАР	4	Участь в інфраструктурних проєктах фінансованих за рахунок державного бюджету	4
Політична	Спільна участь і просування інтересів в рамках БРІКС, ООН	3	Розширення впливу на країни групи SACU	3
	Участь ПАР в програмах FOCAC	3	Розширення політичних контактів у сфері захисту інтересів китайських інвесторів	4
	Стабільні двосторонні політичні контакти	4	Створення нових стратегічних союзів в рамках формату Південь-Південь	3
Безпека	Військові контракти	4	Розширення військового співробітництва в рамках боротьби з піратством	3
Інші сфери	Участь в будівництві об'єктів соціальної та транспортної інфраструктури	4	Збільшення присутності китайських інвесторів у формуванні транспортно-логістичної мережі Південної Африки	3
	Стабільне зростання китайських інвестицій в різні сектори економіки ПАР	4	Залучення ПАР до проєктів Нового шовкового шляху і Морського пояса	4
	Баланс	+36		+32
	Слабкі сторони	Щ Н	Загрози	Щ Н
Економічна сфера	Негативне сальдо зовнішньої торгівлі у Китаю	5	Зміна структури експорту ПАР на користь продукції з високою доданою вартістю	4
	Збільшення імпорту з ПАР	5	Політика імпортозаміщення в ПАР	4
	Небажання ПАР збільшувати китайський імпорт	3	Скорочення зовнішнього боргу перед Китаєм	4
Політична	Бажає ПАР стати регіонарним лідером, що обмежує вплив Китаю в Південній Африці	5	Слабка активність ПАР в рамках БРІКС	3
	Зростання витрат на фінансування політичних проєктів пов'язаних з ПАР	4	Розширення політичного співробітництва ПАР з США і країнами ЄС	4
	Наявність розбіжностей з позицією Китаю в Африканському банку розвитку	3	Реанімація політики протекціонізму	4
Безпека	Розширення військових контактів з США	4	Скорочення військових поставок через впровадження стандартів НАТО	4
Інші сфери	Скорочення космічного співробітництва	3	Торгова війна з США, що може привести до скорочення економічного потенціалу Китаю	5
	Скорочення співпраці в Антарктичному поясі	3	Активність РФ в політичних і економічних контактах з ПАР, що робить їх конкурентами Китаю	4
	Баланс	-35		-36
	Консолідований ПІДСУМОК			-3

Зведена консолідована оцінка в (-3) пункту вийшла шляхом додавання двох різниць: різниці оцінок факторів сильних і слабких сторін пір різних узагальнених площинах взаємодії і різниці можливостей і небезпек. Їх рейтингові оцінки були проставлені з урахуванням аналізу результатів двосторонніх зустрічей китайських і південноафриканських делегацій, глибини і інтенсивності співробітництва в рамках БРІКС, FOCAC, ООН та інших інтеграційних і міжнародних об'єднань.

При цьому, незважаючи на наявність ряду об'єктивно сильних сторін і потенційних можливостей, таких як: стійке збільшення обсягів китайського експорту в ПАР, домінування в структурі експорту товарів з більшою додатково вартістю, наявність спрощеного доступу до ринків південноафриканських держав (Намібії, Ботсвани, Зімбабве), участь Китаю в інфраструктурних проектах фінансованих за рахунок державного бюджету ПАР - існує все ж ряд факторів, негативний ефект від яких істотно перевершує можливі преференції. На особливу увагу заслуговують такі фактори як: збільшення імпорту з ПАР, що веде до негативного сальдо зовнішньої торгівлі у Китаю; торгова війна з США, яка може привести до скорочення економічного потенціалу Китаю і кризи перевиробництва. Слід розуміти, що в таких умовах Китай не зможе замінити ринок США навіть всім Африканським ринком, оскільки рівні продажів в американську економіку становлять близько 40% ВВП всього Китаю, в той час як США не відчують особливих проблем із заміщенням дешевого китайського імпорту, в тому числі, за рахунок ресурсів і сировинної продукції з тієї ж Африки.

Важливо також брати до уваги політичні та геоекономічні амбіції ПАР в якості регіонального та навіть субрегіонального лідера в рамках розвитку концепції співпраці Південь-Південь, де ПАР, хоча і відносить себе до країн, що розвиваються, все ж має істотну перевагу над своїми партнерами.

Таблиця 3.10

Матриця SWOT-аналізу перспектив відносин Китай і Нігерії

Сфера взаємодії	Сильні сторони	Оцінка	Можливості розвитку	Оцінка
Економічна сфера	Китай є основним споживачем нігерійської нафти, за рахунок чого забезпечує високу частку власних потреб в енергоресурсах	5	Участь в проектах, що фінансуються за рахунок Африканського банку розвитку, де Китай може вважатися великим бенефіціаром	4
	У структурі експорту домінують товари з більшою доданою вартістю	4	Розширення двостороннього економічного співробітництва	4
	Участь у розвитку промислової інфраструктури	4	Доступ до ринків країн ECOWAS	3
Політична	Розширення консульських контактів	3	Розширення впливу на країни ОПЕК	3
	Участь Нігерії в програмах FOCAC	4	Розширення впливу на країни ECOWAS	3
	Спільна участь і просування інтересів в рамках ООН та АЕС	3	Позиціонування Нігерії в якості регіонального лідера за підтримки Китаю	5
Безпека	Військові контракти і участь Китаю в антитерористичних операціях	5	Розширення військової участі Китаю в антитерористичних операціях	4
Інші сфери	Перенесення ряду виробничих потужностей з Китаю до Нігерії	4	Розвиток транспортної інфраструктури	3
	Сталий розвиток співробітництва в сфері телекомунікацій	4	Розширення співпраці в космічній сфері	4
	Баланс	+36		+33
	Слабкі сторони	Оцінка	Загрози	Оцінка
Економічна сфера	Низька зацікавленість Нігерії в збільшенні китайського експорту	4	Коливання цін на основні енергоносії	4
	Політика імпортозаміщення	5	Скорочення державного фінансування Нігерією інфраструктурних проектів	3
	Недостатня платоспроможність внутрішнього споживача в сегментах продукції, що постачається Китаєм	3	Активізація західних країн з освоєння нігерійського ринку	3
Політична	Обмежена кількість політичних організацій з обоїлльним участю Китаю та Нігерії	4	Слабка активність Нігерії в рамках АЕС	3
	Низький політичний імідж Нігерії в міжнародних організаціях	5	Розширення політичного співробітництва Нігерії з країнами ЄС	4
	Географічна віддаленість Нігерії від основних геополітичних проектів Китаю	3	Слабкий рівень спільних проектів Нігерії та Китаю в рамках FOCA	3
Безпека	Зростання терористичних загроз	4	Необхідність залучення більшої кількості іноземних військових	4
Інші сфери	Дистанціювання Нігерії т участі в Новому шовковому шляху і Морському поясі	3	Торгова війна з США, що може привести до скорочення економічного потенціалу Китаю	5
	Зростання зовнішнього боргу Нігерії	3	Активізація боротьби за регіональне лідерство Нігерії в Західній Африці з боку інших держав регіону	3
	Баланс	-34		-32
	Консолідований ПДСУМОК			-3

На відміну від ПАР, консолідований підсумок SWOT-аналізу перспектив відносин Китай і Нігерії має позитивний показник на рівні (+3) пункту. При чому в якості основних сильних сторін і можливостей відзначається ряд незаперечних фактів домінування Китаю в стосунках з Нігерією. По-перше, Китай є основним споживачем нігерійської нафти, за рахунок чого забезпечує високу частку власних потреб в енергоресурсах. При цьому обсяги видобутку нафти і нафтового газу в Нігерії тільки збільшуються. По-друге, для забезпечення стабільності поставок нафти Китай бере активну участь у задоволенні потреб Нігерії в поставках військової техніки і озброєння. Крім того Китай постійно розширює власну участь в антитерористичних операціях, що проводяться в Дельті Нігеру. По-третє, і на наш погляд це є найважливішим фактором у розвитку китайсько-Нігерійських відносин, - позиціонування Нігерії в якості регіонального лідера за підтримки Китаю. Іншими словами Нігерія може стати регіональним лідером у Західній Центральній Африці і досягає цього при прямому впливі та лобюванні Китаю.

Навіть з огляду на низький політичний імідж Нігерії в міжнародних організаціях, а також активізацію політики імпортозаміщення нігерійським урядом, все ж саме за підтримки Китаю можлива трансформація Нігерії в потужного регіонального лідера з швидкозростаючою економікою. За умови економічного зростання і підвищення купівельної спроможності внутрішнього ринку Нігерії, Китай отримає нового стратегічного партнера не тільки в Африці, а й у всьому Атлантичному регіоні. З іншого боку, Нігерія в стосунках з Китаєм зможе максимально розвинути свій внутрішній промисловий потенціал, оскільки Китай є основним інвестором більшості інфраструктурних проєктів в Нігерії, а перенесення переробних виробництв з Китаю до Нігерії істотно підвищує інтерес останньої до розширення співпраці.

Таким чином, підбиваючи підсумки порівняльного аналізу найбільш перспективного партнерства в подальших умовах глобалізації та боротьби за

сфери впливу на Африканському континенті можемо зробити висновок, що Китай повинен більше уваги приділяти розширенню двосторонніх контактів з Нігерією при збереженні наявного рівня політичного і економічного співробітництва з ПАР. На наш погляд інтенсифікація китайської експансії в економіку ПАР і тиск в політичній площині буде сприйматися ПАР як спроба мінімізувати їх потенціал регіонального лідера. У той час як Нігерія, на сьогоднішній день, тільки актуалізує власні позиції в якості регіонального лідера західноафриканській регіону. Тому підтримка Китаю в політичній і економічній сферах не буде розглядатися як експансія, а скоріше як драйвер для подальшого становлення і розвитку геополітичного потенціалу самої Нігерії.

Важливо також враховувати зростання активності США і країн ЄС в Африканському регіоні. У зв'язку з цим увагу до ринку ПАР об'єктивно вище, оскільки і рівень політичної стабільності та економічного розвитку в державі задовольняє стандартам зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних відносин країн Західного світу. У той же час рівень економічної і політичної стабільності Нігерії оцінюється недостатньо. В цьому і розкривається на практиці основний елемент геополітичного вектора Китайської експансії - низький рівень уваги на демократичні процеси при високому рівні залежності економіки держави від зовнішньої торгівлі з Китаєм. У зв'язку з цим потенціал для розширення своєї економічної експансії Китаю в Нігерії існує як мінімум в площині обслуговування зовнішнього боргу та дольової, а не просто інвестиційної участі Китаю в будівництві і подальшій експлуатації об'єктів промислової і транспортної інфраструктури.

Висновки до розділу 3

Підводячи підсумки аналізу сучасного стану та перспектив розвитку Китайсько-Нігерійських відносин як самостійного стратегічного напрямку

Китайсько-Африканської політики і як альтернативи відносинам Китаю та ПАР можна зробити наступні висновки:

По-перше, економічна складова Китайсько-Нігерійських відносин є домінуючою, при чому з явною перевагою в сторону залежно Китаю від поставок нафти і нафтопродуктів з Нігерії. При цьому обсяги поставок енергоресурсів та іншого сировини поступово збільшуються, незважаючи на загальні тренди коливання цін на нафту. Це дає підстави говорити про домінанту сировинної орієнтації зовнішньої торгівлі Китаю по відношенню до Нігерії. Особливо з огляду на скорочення обсягів китайського імпорту за останні 4 роки на 40%.

По-друге, економічно Нігерія не є ключовим партнером Китаю в Африці, проте саме темпи зростання нігерійської економіки (5-6% щорічно), а також участь Нігерії в ряді митних та економічних союзів з країнами Західної та Центральної Африки робить її потенційно важливим учасником регіональних інтеграційних процесів. Це дає всі підстави розглядати Нігерію перспективним стратегічним партнером з урахуванням трендів до глобалізації та інтеграції країн Африканського континенту.

По-третє, результати SWOT-аналізу перспектив відносин Китаю і Нігерії продемонстрували наявність ряду перспективних напрямків в загальним трендом - формування з Нігерії регіонального лідера в Західній Африці за допомогою Китаю (прямі інвестиції, військова допомога, розвиток інфраструктури і т.д.), що дозволить останньому розширити свою геополітичну та геоекономічну значимість на Африканському континенті.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження ролі Африки у стратегії сучасного розвитку Китаю слід зробити наступні висновки.

1. Встановлено, що методологічними межами дослідження виступають набори інструментів та способів пізнання сутності та механізмів м'якої експансії Китаю на Африканському континенті, що дало змогу йому утвердитися в якості ключового політичного, економічного та військового партнера багатьох Африканських держав. Китай трансформується в одного з глобальних лідерів в економічній та політичній площині, а тому потребує перегляду вектору та методів реалізації власних геополітичних амбіцій. Одним із потенціалів для зміни усталених форм співробітництва Китаю з іншими країнами та підвищенню рівня ефективності взаємодії є Китайсько-Африканські відносини. Доведено, що в Африці Китай використовує політику «м'якої сили», яка будується на вихідних принципах конфуціанства, осучаснених до вимог сьогодення: відсутність взаємних претензій; підтримка взаємних прагнень; повага до внутрішнього устрою та форми політичного режиму; економічна, військова, гуманітарна допомога у розвитку країн з якими співпрацює Китай. Роблячи ставку на країни «третього світу» Китай досить потужно поширює свій вплив майже на всіх континентах, перетворюючи слабкі держави в стратегічних союзників через інтенсивний розвиток економічних, політичних, гуманітарних та культурних контактів. Невтручання та повага до внутрішньої політики країн-партнерів виявилася дієвим підходом Китаю до розбудови нової мережі стратегічних відносин з країнами Африки. Навздогінний характер розвитку геополітичних стратегій Китаю, демонструє дієвість політики «мирного підйому» за рахунок підтримки та інтенсивності економічного співробітництва з країнами «третього світу». Китай намагається самостійно розбудувати таку мережу двохсторонніх та багатосторонніх відносин, яка здатна перетворитися у потенціал подальшого економічного зростання та політичної гегемонії Китаю не лише в Азійському регіоні. Теоретичний та ідеологічний вакуум розвитку

нової системи відносин компенсується за рахунок збільшення активності китайської дипломатії на континенті, опори на традиційних партнерів, практики державних візитів, проведення на регулярній основі Форумів з питань китайсько-африканської співпраці тощо.

2. Проведення історичного огляду відносин між Африкою та Китаєм дало змогу встановити, що на їх сучасну якість впливало багато факторів, головними серед яких є прагнення встановити такі партнерські відносини з країнами Африки, які дадуть змогу інтенсифікувати створення багатополярного світу на базі протиставлення класичним центрам сили нового політичного утворення країн групи Південь-Південь, як механізму протистояння викликам глобалізації. Процес становлення Китайсько-Африканських відносин пройшов досить тривалий шлях розвитку від суто економічного та номінального політичного співробітництва до нової глобальної моделі захоплення Китаєм сфер світового впливу. Сучасна якість відносин між країнами Африки та Китаєм обумовлена розширенням предметної сфер взаємодії майже у всіх аспектах відносин: політичних, економічних, гуманітарних, соціальних, науково-технічних, військових тощо. А традиційний поділ історичного шляху розвитку китайсько-африканських відносин включає чотири періоди: початок 1950-х років, (пріоритет на питання національної безпеки); з середини 1950-х – до кінця 1970-х років, трансформаційний період (політичний контексті двосторонніх відносин визнається перманентним; 1980-ті роки (домінування економічних інтересів); 1990-2000 роки (період інтенсивного становлення геополітичного впливу Китаю). Вивчаючи історіографічні дослідження за предметом даної роботи можна дійти висновку про відсутність однозначної оцінки сучасного стану розвитку Китайсько-Африканських відносин. Західна доктрина політичних наук виходить із того, що політика сучасного Китаю по відношенню до Африканських держав є екстенсивним способом збільшення власного економічного потенціалу та політичної ваги в світі. Встановлено, що

дослідники виходять на спільне розуміння сутності політики неоколоніалізму Китаю по відношенню до Африканських держав. Більшість вітчизняних дослідників, а також китайських вчених сходяться на думці, що зовнішня політика Китаю в Африці обумовлена декількома особливостями власного внутрішньокитайського розвитку та потребою до постійного економічного зростання, носить характер драйвера економічного розвитку регіону з перспективою отримання надзвичайно великих преференцій від такого розвитку. Для цього як зазначають європейські дослідники Китай повинен обрати центр або декілька центрів, для продовження політики експансії але за підтримки держав, які будуть ним сформовані в якості політичного центру та політико-економічної домінанти в конкретних регіонах та в регіональних утвореннях. .

3. Сучасний етап розвитку відносин між Африканськими країнами та Китаєм має дві яскраво виражені тенденції: сировинної залежності економіки Китаю від ресурсів Африканського континенту та геополітичних амбіцій Китаю, які можуть бути задоволені за рахунок конструювання нової моделі відносин між країнами «третього світу» за концепцією «Південь-Південь», серед яких Китай отримувати однозначну і беззаперечну підтримку у всіх питаннях глобального розвитку. Тобто доведено, що сучасна зовнішньоекономічна і зовнішньополітична політика Китаю стосовно країн Африканського континенту відображає прагнення диверсифікації залежності власної економіки від розвинутих країн, і головним чином від США. «М'яка експансія» Китаю яка проводиться на Африканському континенті схожа за своїм сутнісним змістом із політикою неоколоніалізму, що проваджується країнам Заходу, але Китай поширює свій вплив поетапно, розпочинаючи від експансії економічної, продовжуючи її в політичній і культурній площинах, і закінчуючи співпрацею у військовій сфері. При чому акцент політики Китаю на Африканському континенті не на конкретну країну, а на вирішення

конкретних завдань власного розвитку, наприклад, за рахунок отримання широкого доступу до дешевої сировинної продукції.

4. Досліджуючи зміст відносини між Африкою та Китаєм на міжнародному рівні зроблено висновок, що вони базуються на системі політичних принципів, взаємовигідного партнерства, які були сформовані у 1964 р. головою уряду цієї держави Чжоу Еньлаєм. Доведено, що сутність цих принципів зводиться до побудови такої моделі двостороннього партнерства між Китаєм та країнами Африки за якої встановлюється номінальна рівність партнерів, але через різність економічного потенціалу та рівнів економічного розвитку (на користь Китаю) саме Китай отримує достатні важелі та механізми експансії в економіку тієї чи іншої Африканської країни. Така експансія супроводжується політичним захистом інтересів китайських підприємств та інвесторів на рівні двосторонніх відносин але номінальній рівноправності партнерів у світових організаціях та економічних союзах. Загалом головним майданчиком міжнародного співробітництва між Китаєм та Африканськими країнами виступає ООН, в різних структурах якої Китай намагається посувати представників Африканського континенту з метою отримання власних стратегічних сателітів-союзників при ухваленні важливих для Китаю геополітичних рішень. Синхронність політичних позицій в ООН Китаю та його партнерів – країн Африканського континенту – сприяє розширенню участі фінансових та гуманітарних місій ООН в реалізації соціальних проектів в Африці. Таким чином, Китай використовуючи свій геополітичний вплив та міжнародну вагу в ООН намагається розширити обсяги допомоги країнам третього світу, які фактично позбавлені доступу до ринку іноземних інвестицій через високий рівень власної нестабільності, а відтак високої ціни інвестицій.

5. Обґрунтовано ефективність моделі політичних відносин Китаю з країнами Африки на регіональному рівні, який уособлюється в низці

організацій суто Африканського континенту: Африканський союз; Африканський банк розвитку; Східноафриканське Співтовариство; Західноафриканський Економічний і Валютний Союз; Спільнота Розвитку Півдня Африки; Економічне Співтовариство Держав Західної Африки. Але найбільшого ефекту від політичного співробітництва на регіональному рівні Китай отримує через Китайсько-Африканський Форум. Доведено, що даний форум являє собою новий формат геополітичної експансії та геополітичного впливу на субрегіональні процеси на континенті. Ефективність його існування розкривається через множинність форматів та альтернатив моделей політичної поведінки тієї чи іншої країни в рамках Форуму, який проводить свою роботи у форматі Самітів та робочих груп із постійними представництвами.

6. Встановивши закономірності розвитку відносин між Китаєм та країнами Африки на субрегіональному рівні, було доведено, що схема розбудови партнерства з ними з боку Китаю передбачає індивідуальний підхід до кожної окремо взятої держави і відкидає будь-які передумови щодо необхідності досягнення мінімального рівня демократичних стандартів. Китай використовує економічний, логістичний та науково-технічний потенціал окремих країн Африки, поширюючи при цьому власний політичний вплив на них через механізми міжнародного співробітництва, співробітництва в сфері реалізації інфраструктурних проектів, гуманітарного, культурного тощо. Таким чином існують два рівні взаємовідносин: первинний (має найбільшу користь для китайської сторони та втілюється переважно в економічній сфері через отримання Китаєм доступу до дешевої сировини або поширення китайських товарів на ринки африканських країн); вторинний або обслуговуючий (відносини, які є похідними від необхідності захисту власних економічних інтересів та політичних амбіцій геоекономічного та геополітичного домінанта на Африканському континенті). Така політика дозволяє Китаю досконало вивчити потреби

кожного зі своїх партнерів на континенті та діяти в рамках втілення «точкових проектів» у розрізі національних пріоритетів.

7. Оцінюючи двосторонні здобутки та перспективні галузі посилення китайсько-африканських відносин встановлено, що першочерговими для Китаю є саме фінансові, інвестиційні і корпоративні інтереси його компаній у Африці. В гуманітарній та соціальній сфері китайський курс на підтримку Африки у середньостроковій перспективі підтримуватиме розвиток людських ресурсів, продовжуватиме реалізацію програм молодіжних обмінів. У військовій та безпековій сфері Китай намагатиметься розширити свою військову присутність на континенті в рамках боротьби із терористичними організаціями, фундаментальними ісламістськими течіями, особливо в регіонах багатих природними копалинами та енергоресурсами. Також встановлено, що однією з головних тем співробітництва Китаю та Африки є охорона навколишнього середовища та боротьба зі зміною клімату. Активними темпами розвиваються відносини в космічній галузі. Саме тому, інтенсивність китайсько-африканського діалогу має стабільно позитивну динаміку, а насиченість діалогу багатьма новими проектами і досвідом реалізації минулих, робить відносини Китаю з Африканськими країнами позитивним трендом реалізації його зовнішньополітичної стратегії.

8. Визначені основні особливості відносин між Нігерією та Китаєм, а також встановлено закономірності їх протікання. Головними з них є: наявність великої кількості природних ресурсів, необхідних для економіки Китаю; стає економічне зростання країни, що формує ємний внутрішній ринок, який є перспективним для китайських товаровиробників; реалізація великої кількості соціальних та гуманітарних проектів, в тому числі інфраструктурних; існування без пекових ризиків в деяких регіонах Нігерії, що обумовлює необхідність залучення Китаю в якості силового стратегічного партнера.

9. Слід зазначити, що вихідною передумовою для поглиблення політичної співпраці між Китаєм та Нігерією є економічна складова. Однак, існуючи невідривно від суспільно-політичних процесів вона розкривається і в політичній площині через укладення низки меморандумів і угод, метою яких є вироблення спільної політики на міжнародній арені. Зокрема просування Нігерії в Раді безпеки ООН, що означає підтримку нігерійської делегацією інтересів Китаю. Крім того слід згадати і про розширеній співпраці Нігерії та Китаю через програми Африканського банку розвитку. Виходячи із первинності встановлених економічних зв'язків між приватним сектором Нігерією та Китаю, відбувається подальше розширення політичної підтримки таких зв'язків із активізацією технологічного, наукового обміну, розвитком відносин в сфері людських ресурсів, а також фінансовій, інфраструктурній та космічній сферах. Все це обумовлює перспективність та стратегічний характер двосторонніх відносин і відкриває нові можливості для реалізації Китаєм власного вектору геополітичного розвитку в контексті продовження експансії на Африканському континенті через формування мережі стратегічних союзів із регіональними лідерами.

10. Моделюючи перспективи відносини між Нігерією та Китаєм було проведено SWOT-аналізу перспектив відносин Китай і Нігерії у порівнянні із такими ж перспективами ПАР. Виокремлено можливі перспективи і інтереси Китаю в політичних організаціях, учасниками яких є Нігерія, зокрема це ЕКОВАС та Африканський союз. При цьому доведено, що Китай повинен більше уваги приділяти розширенню двосторонніх контактів з Нігерією при збереженні наявного рівня політичного і економічного співробітництва з ПАР. Нігерія, на сьогоднішній день, є потенційним регіональним лідером всієї Західної і можливо Центральної Африки. Тому підтримка Китаю в політичній і економічній сферах не буде розглядатися як експансія, а скоріше як каталізатор подальшого становлення і розвитку геополітичного потенціалу самої Нігерії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторитаризм и демократия в развивающихся странах / В. Г. Хорос, Г. И. Мирский, К. Л. Майданик и др.; отв. ред. В. Г. Хорос; Рос. акад. наук, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. Москва: Наука, 1996. 334 с.
2. Алаев П. Формационные черты феодализма и Восток. *Народы Азии и Африки*. 1987. №3. С. 78–90.
3. Аптер Д. Сравнительная политология: вчера и сегодня. *Политическая наука: новые направления*. Москва, 1999. С. 309-386.
4. Ахметшин Н. Переходные процессы в КНР: государство и общество (80-90-е годы). *Вестник МГУ. Востоковедение*. Москва, 1996. № 2. URL: <http://iaas.msu.ru/index.php/ru/nauka1/jurnaly12/vestnik-mgu-ser-13/arkhiv-zhurnala-vestnik-mgu> (дата звернення: 17.06.2018).
5. Белоусов С. Китайская версия «государственного социализма» (20-40-е гг. XX в.) / АН СССР, Ин-т Дальнего Востока. - Москва : Наука, 1989. 221 с.
6. Богуславский А. Китай – Африка: оценивая перспективы сотрудничества. *Азия и Африка сегодня*. 2017. № 8. С. 9-14.
7. Вачнадзе Г. Н. Деловая Нигерия. Москва : ООО «ПОЛПРЕД Справочники», 2009. 94 с.
8. Вишневский М., Дейч Т. Американско-китайская конкуренция на африканских рынках. *США и Канада: экономика, политика, культура*. 2010. № 11. С. 54-68.
9. Гвоздь В. Китай сьогодні: підсумки Форуму китайсько-африканського співробітництва. *Цикл матеріалів. Китай поглинає Африку*. URL : <http://sg-sofia.com.ua/kitaj-poglinaje-afriku-zikl-materialiv>. (дата звернення: 17.06.2018).
10. Дегтярев Д. Китай – Африка: важные аспекты отношений. *Мировая экономика и международные отношения*. 2005. №5. С. 84–91.

11. Доклад о мировых инвестициях в 2017 году. Инвестиции и цифровая и экономика: основные тенденции и общий обзор. Женева: ООН, 60 с. URL : https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_overview_ru.pdf (дата обращения: 17.06.2018).

12. Китай. Нигерия: Внешэкономсвязи, политика. URL: https://polpred.com/?ns=1&ns_id=2033744 (дата обращения: 17.06.2018).

13. Ломова А. Перспективы развития китайско-африканских отношений (по материалам шестого форума сотрудничества «Китай-Африка»). Власть. 2017. Т. 25. № 1. С. 130-135.

14. Медоваров М., Бовдунов А., Метелкина С. Африка: итоги 2017 и прогнозы 2018. URL: <https://www.geopolitica.ru/article/afrika-itogi-2017-i-prognozy-2018> (дата обращения: 17.06.2018).

15. Мерніков Г. Модернізація України і досвід Китаю. *Стратегічні пріоритети*. № 3 (20). 2011. С. 137–145.

16. Мечетна Н. Африка становится крупнейшей инвестиционной площадкой Китая. *Новое Время*. №30. 2014. С. 12

17. Модернізація політична. *Політичний енциклопедичний словник /* упоряд. В. Горбатенко; ред. Ю. Шемчученка, В. Бабкіна, В. Горбатенка: 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. С. 365–366.

18. Потапенко М.В. Инвестиции Китая в страны Африки: потенциальные риски для России. *Современные проблемы науки и образования*. 2013. № 1. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=8142> (дата обращения: 17.01.2019).

19. Савин Л. Немецкий «план Маршалла» для Африки. 2018. URL: <https://www.geopolitica.ru/article/nemeckiy-plan-marshalla-dlya-afriki> (дата обращения: 17.01.2019).

20. Сафронова Е.И. Проект «Один пояс, Один путь» в контексте стран Африки и Латинской Америки. Китай в мировой и региональной политике. История и современность. 2016. Т. 21. № 21.

21. Смертин Ю. Китай и Африка: взаимный интерес // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. *Вопросы теории и практики*. 2015. № 5-2 (55).
22. Сумейко В. Роль вооружённых сил Нигерии в нейтрализации деятельности экстремистской группировки «Боко харам». *Зарубежное военное обозрение*. 2015. № 11. С. 36–40.
23. Транзиту політичного (політичного переходу) теорія. *Політичний енциклопедичний словник. Політичний енциклопедичний словник /* упоряд. В. Горбатенко; ред. Ю. Шемчученка, В. Бабкіна, В. Горбатенка: 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. С. 666–667.
24. Трансформація політична *Політичний енциклопедичний словник /* упоряд. В. Горбатенко; ред. Ю. Шемчученка, В. Бабкіна, В. Горбатенка: 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. С. 667.
25. Чжоу Гуантай. Заметки о китайско-африканских контактах. Пекин, 2003. С. 136.
26. Штомпка П. Социология социальных изменений / ред. В. А. Ядова. Москва: Аспект-Пресс, 1996. 416 с.
27. Adreani T. Le modèle chinois et nous. Leffebvre, 2018. 214 p. URL: <http://www.editions-harmattan.fr/index.asp?navig=catalogue&obj=livre&no=60722> (Last accessed : 18.01.2019).
28. Alden C. China in Africa. London: Zed Books, 2017. 176 p.
29. Alden C. Red star, black gold. *Review of African Political Economy*. 2005. Vol. 32. No. 104/105. P. 415-419.
30. Alden Ch. New Directions in Africa–China Studies. Routledge, 2018, 348 p.
31. Alden, C., Alao, A., Chun, Z., Barber, L. (Eds.). China and Africa: Building Peace and Security Cooperation on the Continent. Palgrave Macmillan, 2017. 403 p. doi:10.1007/978-3-319-52893-9
32. Alden, Ch. China in Africa. London: Zed Books, 2007. 157 p.

33. Alden C., Alves C. History and Identity in the Construction of China's Africa Policy. *Review of African Political Economy*. 2008. Vol. 35. № 115. P. 43-58.

34. Barr M. Who's afraid of China? The challenge of Chinese soft power. Zed Books, 2016. 160 p.

35. Batchelor, K., Zhang, X. China-Africa Relations: Building Images through Cultural Co-operation, Media Representation, and Communication. Routledge, 2017. 270 p.

36. Bensimon P. C. Présidentielle au Cameroun : et à la fin, c'est encore Biya qui gagne. *Le Monde*. URL: https://www.lemonde.fr/afrique/article/2018/10/22/presidentielle-au-cameroun-et-a-la-fin-c-est-encore-biya-qui-gagne_5372943_3212.html (Last accessed : 17.11.2018).

37. Bradsher K. 2018. China's Economic Growth Looks Strong. Maybe Too Strong. *New York Times*, No.12-13. URL : <https://www.nytimes.com/2018/01/18/business/china-gdp-economy-growth.html> (Last accessed : 17.11.2018).

38. Brautigam D. Chinese Aid and African Development: Exporting Green Revolution. Palgrave Macmillan UK, 1998, 268 p. doi :10.1057/9780230374300

39. Bräutigam D. Chinese Development Aid in Africa: What, Where, Why, and How Much? *SSRN Electronic Journal*, 2011. P. 203-223. doi: 10.2139/ssrn.2013609

40. Brown D. E. Hidden Dragon, Crouching Lion: How China's Advance in Africa Is Underestimated and Africa's Potential Underappreciated URL: <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil> (Last accessed : 15.11.2017).

41. Chan S. The Morality of China in Africa: The Middle Kingdom and the Dark. London: Zed Books Ltd, 2013. URL :

42. Cheng Z., Taylor I. China's Aid to Africa: Does Friendship Really Matter? Routledge, 2017.

43. Cheng Zh., Taylor I. *China's Aid to Africa: Does Friendship Really Matter?* Routledge, 2017. 152 p.

44. Cheru F., Obi C. *The rise of China and India in Africa: Challenges, Opportunities and Critical Interventions*, Zed Books Ltd., 2010. 288 p.

45. China Council for promotion of international trade. *Annual report for 2015*. URL : <http://en.ccpit.org/info/index.html> (Last accessed : 17.11.2018).

46. China in Africa. African Studies Centre. *Universiteit Leiden*. URL : <https://www.ascleiden.nl/content/webdossiers/china-africa#Introduction:%20China-Africa%20relations>. (Last accessed : 17.11.2018).

47. China increases its support to Africa next five years. *African Union*. https://au.int/en/partnerships/africa_china. URL: (Last accessed : 17.11.2018).

48. China is broadening its efforts to win over African Audience. *The Economist*. URL: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2018/10/20/china-is-broadening-its-efforts-to-win-over-african-audiences> URL: (Last accessed : 17.11.2018).

49. China's Africa Envoy Discusses China-Africa Relations. *APC Communique*. Boston University African Presidential Center Newsletter. Special Report. Fall 2012.

50. China's tourism to Africa is growing and visa rules are relaxed. *Nigerian Bulletin*. URL : <https://www.nigerianbulletin.com/threads/china%E2%80%99s-tourism-to-africa-is-growing-as-visa-rules-are-relaxed-%E2%80%94-quartz-%E2%80%93-quartz.317236/> (Last accessed : 17.11.2018).

51. Chinese, Nigerian presidents agree to promote strategic partnership *NEWSGD.com*. URL: <http://www.newsgd.com/specials/huvisitfivenations06/huvisitfivenations06news/200604270017.htm> (Last accessed : 17.11.2018).

52. Christopher M. Dent. *China and Africa development relations*. London London: Taylor & Francis Ltd, 2011. 208 p.

53. Chzhou Guantai. *China's strategy in the world of opportunities*. London: Bexel, 2016.
54. Daniel L. China offers to help South Africa out of its economic recession. *The South African*. 2018. URL: <https://www.thesouthafrican.com/china-south-africa-recession-help/> (Last accessed : 17.11.2018).
55. Delalande P. *La Chine de Xi Jinping. Ambitions et résistances*. l'Hartmann, 2018. 196 p. URL : <http://www.editions-harmattan.fr/index.asp?navig=catalogue&obj=livre&no=58698> (Last accessed : 18.01.2019).
56. Delalande P. *La Chine depuis le congrès de 2012 : ambitions et résistances*. l'Hartmann, 2016. 134 p. URL : <http://www.editions-harmattan.fr/index.asp?navig=catalogue&obj=livre&no=51769&razSqlClone=1> (Last accessed : 18.01.2019).
57. Delfebre Arnaud. *La Chine, moderne et contemporaine* », Bascule éditions, Paris, 2017
58. Development Co-operation Report 2011. *Organisation for Economic Co-operation and Development*. URL : <http://www.oecd.org/dac/developmentco-operationreport2011.htm> (Last accessed : 17.11.2018).
59. Elevating Africa's role in the world through FOCAC. *FOCAC*. URL : <http://www.focac2018.com/en/> (Last accessed : 17.11.2018).
60. Exports – partners. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2050.html> (Last accessed : 17.11.2018).
61. Forum on China-Africa Cooperation. URL: https://www.focac.org/eng/zywx_1/zywj/. (Last accessed : 17.11.2018).
62. Gadzala A. W. *Africa and China: how Africans and their governments are shaping relations with China*. Lisbon : Pelster publishing, 2017. URL : <https://www.politics.ox.ac.uk/news/africa-and-china-how-africans-and-their-governments-are-shaping-relations-with-china-by-aleksandra-w.-gadzala.html> (Last accessed : 17.11.2018).

63. Gen. Lawrence Grutt. *Military power and geopolitics: the future of Superpowers*. 2017

64. Gramer R., Lynch C. Trump stealthily seeks to choke off funding to UN programs. *Foreign Policy*. URL : <https://foreignpolicy.com/2018/10/02/trump-stealthily-seeks-to-choke-off-funding-to-un-programs/> (Last accessed : 17.11.2018).

65. Griffiths R. U. S. Security Cooperation with Africa: Political and Policy Challenges. Routledge, 2016. 208 p. URL: <https://www.crcpress.com/US-Security-Cooperation-with-Africa-Political-and-Policy-Challenges/Griffiths/p/book/9781138486515> (Last accessed : 17.11.2018).

66. Haifang, L. China's development cooperation with Africa: historical and cultural perspectives. *The rise of China & India in Africa : challenges, opportunities and critical interventions / ed. by F. Cheru, C. Obi*. London : Zed, c2010. URL: <https://lib.ugent.be/en/catalog/rug01:001394663> (Last accessed : 17.11.2018).

67. Haroz D. China in Africa: Symbiosis of Exploitation. *Fletcher F. World Aff.* 2011. Vol. 35. P. 65-90.

68. Hongming Zh. La politique africaine de la Chine. Institut des Etudes sur l'Asie Occidentale et l'Afrique de l'Académie des Sciences Sociales de Chine, 2000. <http://www.youngchinawatchers.com/wp-content/uploads/2016/06/ldn-Book-proofs-China-Africa.pdf> (Last accessed : 18.01.2019).

69. Huawei to invest billions in natural resources in Africa. *The Economist*. URL : <https://www.economist.com/business/2018/12/07/article-huawei-africa> (Last accessed : 17.11.2018).

70. Human Rights Watch Report for 2017. URL: <https://www.hrw.org/publications> (Last accessed : 17.11.2018).

71. International Monetary Fund Report in 2016. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2016/eng/wwd-eco-surv.htm> (Last accessed : 17.11.2018).

72. International Trade. CNOOC Global. CNOOC Press Release on global trade. URL : <http://www.cnooc.com.cn/col/col8031/index.html> (Last accessed : 17.11.2018).

73. Jonker K., Robinson B. *China's Impact on the African Renaissance: The Baobab Grows*. Springer, 2018. 308 p.

74. Kerry A. Moore, Staats J. As military ties deepen, China advances its ambitions in Africa. *United States Institute of Peace*. URL: <https://www.usip.org/blog/2018/07/military-ties-deepen-china-advances-its-ambitions-africa> (Last accessed :17.03.2018).

75. Kesswell J. *China-Africa relations: review and analysis*. New York: Paths International, 2017. 288 pgs.

76. King K. China's Higher Education Engagement with Africa: A Different Partnership and Cooperation Model? *Education, Learning, Training*. 2014. №5. URL : <https://journals.openedition.org/poldev/1788> (Last accessed : 17.11.2018).

77. King K. The Beijing China-Africa Summit of 2006: The New Pledges of Aid to Education in Africa. *China Report*. 2007. Vol. 43, No. 3. P. 337–347. doi:10.1177/000944550704300305.

78. Kitissou M. *Africa in China's global strategy*. London: Adonis & Abbey, 2007. 205 p.

79. Lahtinen A. China's diplomacy and economic activity in Africa: relations on the move. Palgrave Macmillan, 2018. URL : https://www.researchgate.net/publication/323358137_China's_Diplomacy_and_Economic_Activities_-_Relations_on_the_Move (Last accessed : 17.11.2018).

80. Lammers, E. China and Africa: how will the Beijing Consensus benefit Africa? *In: The Broker*, 2007. No. 1.

81. Lampert, B., Tan-Mullins M., Chang, D., Mohan, G. *Chinese Migrants and Africa's Development: New Imperialists or Agents of Change?* Zed Books Ltd., 2014. 192 p.

82. Lan S. Mapping the New African Diaspora in China: Race and the Cultural Politics of Belonging? Routledge, 2017. 202 p.

83. Large D. Beyond 'dragon in the bush': the study of China-Africa relations. *In: African affairs*. 2008. Vol. 107, No. 426. P. 45–61.

84. Lechevry C. L'énigme chinoise : stratégie, puissance et influence de la Chine depuis la Guerre froide. Paris : l'Hartmann, 2017.

85. Lessons for doing businesses in Africa from the Chinese. *Africa Business Community*. URL : <https://africabusinesscommunities.com/news/lessons-for-doing-business-in-africa-from-the-chinese/> (Last accessed : 17.11.2018).

86. Li S. Mediatized China-Africa Relations. Palgrave Macmillan, 2017. 218 p.

87. Lu Xing May. Rules of the game: China's financial influence. Cambridge Press, 2014.

88. Marafa L. M. Africa's Business and Development Relationship with China. *Seeking Moral and Capital Values of the Last Economic Frontier*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitute, 2009. 23 p.

89. Marshall A. China's mighty telecom footprint in Africa. *New Security Learning*. 2011. Vol. 14. URL : <http://www.newsecuritylearning.com/index.php/archive/75-chinas-mighty-telecom-footprint-in-africa> (Last accessed : 17.11.2018).

90. Miller T. China's Asian dream: Empire building along a new Silk Way. London: Zed Books, 2017. 256 p.

91. Ming F. G. La diplomatie commerciale de la Chine. l'Hartmann, 2019. 194 p. URL: <https://www.editions-harmattan.fr/index.asp?navig=catalogue&obj=livre&no=61842> (Last accessed : 18.01.2019).

92. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. *Africa page of the Ministry*. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/. (Last accessed : 18.01.2019).

93. Modi R., Cheru F. (ed.). *Agricultural development and food security in Africa: the impact of Chinese, Indian and Brazilian investments*. Zed Books Ltd., 2013. 280 p.
94. Mourdoukoutas P. What is China doing in Africa? *Forbes*. URL : <https://www.forbes.com/sites/panosmourdoukoutas/2018/08/04/china-is-treating-africa-the-same-way-european-colonists-did/#598db0b1298b> (Last accessed : 17.11.2018).
95. Muekalia D. J. Africa and China's strategic partnership. *African security studies*. 2004. Vol. 13, No. P. 5-11.
96. Ngan Ting Lam K. *Chinese State Owned Enterprises in West Africa: Triple-embedded globalization*. Taylor & Francis, 2016. 184 p.
97. Nguyen E. *Les risques venus de la Chine moderne*. IEP-Paris, 2017.
98. Obi C., Rustad S. *Oil and Insurgency in the Niger Delta*. London: Zed Publisher, 2011. 272 p.
99. Osakwe A. China-Nigeria Relations: The Nigerian Niger Delta and Continent Wide Patterns. *International Affairs Review*. 2012. Vol. 1. No. 4. P. 8
100. Paravicini G. Congo's outgoing president Kabila doesn't rule out running again in 2023. *REUTERS* URL : <https://www.reuters.com/article/us-congo-politics/congos-outgoing-president-kabila-doesnt-rule-out-running-again-in-2023-idUSKBN1O80DV> (Last accessed : 17.11.2018).
101. Pham P. China Provides Africa Opportunity and Risk. *Atlantic Council. Working Together to Secure the Future*. URL : <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/china-provides-africa-opportunity-and-risk>. (Last accessed : 18.01.2019).
102. Prah K. D. L. S., Gumede V. (ed.). *Africa-China Partnerships and Relations: African Perspectives*. Africa World Press, 2017.
103. Program on Chinese-African cooperation for economic and social development 2000-2003. *FOCAC*. URL : https://www.focac.org/eng/zywx_1/zywj/ (Last accessed : 17.11.2018).
104. Raine S. *China's African Challenges*. Routledge, 2013. 270 p.

105. Renard M.-F. China's trade and FDI in Africa. *Working Paper of African Development bank*. 2011. No. 126. URL : <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.360.7493&rep=rep1&type=pdf> (Last accessed : 18.01.2019).
106. Secretary-General's remarks to the China-Africa Cooperation Summit [as delivered]. *United Nations Secretary-General*. 2018. URL : <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2018-09-03/secretary-generals-remarks-china-africa-cooperation-summit-delivered> (Last accessed : 18.01.2019).
107. Servant J.-Ch. China's trade safari in Africa, In: *Le Monde diplomatique*, May 2005. URL : <https://mondediplo.com/2005/05/11chinafrica>. (Last accessed : 18.01.2019).
108. Spross H. Why China has invited African army Chiefs to Beijing? *Deutsche Welle*. URL : <https://www.dw.com/en/why-has-china-invited-african-army-chiefs-to-beijing/a-44462013> (Last accessed : 17.11.2018).
109. Stahl A. *EU-China-Africa Trilateral Relations in a Multipolar World: Hic Sunt Dracones*. Springer, 2017. 228 p.
110. Tan-Mullins M., Mohan G., Power M. Redefining 'aid' in the China-Africa context. *Development and Change*, 2010. No.41(5). P. 857-881.
111. Taylor I. *China and Africa: Engagement and Compromise* (Routledge Contemporary China). 1 ed. Routledge, 2006. 240 p.
112. Taylor I. *China and Africa: engagement and compromise*. Routledge, 2007. Imports – partners. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2061.html> (Last accessed : 17.11.2018).
113. Taylor I. *China's New Role in Africa*, Boulder. Colorado: Lynne Rienner, 2009, 227 p.
114. Taylor I. *China's Rise in Africa: Perspectives on a Developing Connection*. 1 ed. Routledge, 2011. 120 p.
115. Taylor I. *The Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC)*. London: Routledge, 2011. 82 p.

116. Taylor I. China's relations with sub-Saharan Africa in the post-Maoist era, 1978–1999. *In: Politics and economics of Africa*. 2001. P. 83–105.
117. Taylor, I. 1998. China's foreign policy towards Africa in the 1990s. *In: The journal of modern African studies*. Vol. 36, No. 3. P. 443–460.
118. The 2018 Beijing Summit of the Forum on China-Africa Cooperation. *FOCAC*. URL : <https://focacsummit.mfa.gov.cn/eng/> (Last accessed : 18.01.2019).
119. The Chinese model is failing Africa. *Financial Times*. URL : <https://www.ft.com/content/ca4072f6-a79f-11e8-a1b6-f368d365bf0e> (Last accessed : 17.11.2018).
120. The rise of China & India in Africa : challenges, opportunities and critical interventions / ed. by F. Cheru, C. Obi. London : Zed, c2010. 276 p.
121. The World Bank Annual Report-2017. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/8969714672881/pdf/102725-PUB-Replacement-PUBLIC.pdf> (Last accessed : 18.01.2019).
122. The People's Republic of China. African Policy Paper URL: www.gov.cn/misc/2006-01/12/content_156490.htm#4 (Last accessed : 12.11.2017).
123. Trade recovery expected in 2017 and 2018, amid policy uncertainty. Geneva, Switzerland: World Trade Organization. 2017. URL: https://www.wto.org/english/news_e/pres17_e/pr791_e.htm (Last accessed : 18.01.2019).
124. Tsuruoka D. How many Chinese businesses in Africa? *Asia Times*. 2018. URL : <http://www.atimes.com/article/many-chinese-businesses-africa/> (Last accessed : 17.11.2018).
125. Tull D. M. China's engagement in Africa: scope, significance and consequences. *The Journal of Modern African Studies*. 2006. Vol. 44, No. 3. P. 459-479.
126. UN Comtrade Notice: Upgrade plan 2018. *The United Nations*. URL: <https://comtrade.un.org/data/> (Last accessed : 18.01.2019).

127. Value of Imports and Exports by Country (Region) of Origin/Destination, China Statistical Yearbook 2016. URL: <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2016/indexeh.htm> (Last accessed : 18.01.2019).

128. Védrine H. France in an Age of Globalization. Brookings Institution Press, 2010

129. Verm R. India and China in Africa: A comparative perspective of the oil industry. Taylor & Francis, 2016. 260 p.

130. Visite du Président Chinois en Afrique. Le temps avance et l'Afrique progresse. Bénédicte Châtel, Marchés Tropicaux, No. 3040 du 13 février 2004. див. <https://mgimo.ru/files/34539/34539.pdf>

131. Wang J. Y. What drives China's growing role in Africa? *International Monetary Fund*, 2007. No. 7-211. 22 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07211.pdf> (Last accessed : 17.11.2018).

132. Wasserman H. (ed.). Reporting China in Africa: Media Discourses on Shifting Geopolitics. Routledge, 2016, 167 p.

133. Weihua Ch. China has potential to play a positive role. *China Daily*. 2013. URL: http://www.chinadaily.com.cn/china/2013-03/25/content_16341142.htm (Last accessed : 17.11.2018).

134. Where does China export to? URL: https://atlas.media.mit.edu/ru/visualize/tree_map/hs92/export/chn/show/all/2015/ (Last accessed : 17.11.2018).

135. Where does China Exports from? https://atlas.media.mit.edu/ru/visualize/tree_map/hs92/exports/chn/show/all/2016/ (Last accessed : 17.11.2018).

136. Where does China import from? URL: https://atlas.media.mit.edu/ru/visualize/tree_map/hs92/import/chn/show/all/2015/ (Last accessed : 17.11.2018).

137. Why African students are choosing China over the west? *Asia by Africa*. URL : <https://www.asiabyafrica.com/point-a-to-a/african-international-students-study-in-china> (Last accessed : 17.11.2018).
138. Xing L., Farah A. O. *China-Africa Relations in an Era of Great Transformations*. Routledge, 2016. 205 p.
139. Xu, Y. 2017. *China, Africa and Responsible International Engagement*. Routledge, 252 p.
140. Zafar A. The growing relationship between China and Sub-Saharan Africa: macroeconomic, trade, investment, and aid links. *The World Bank Research Observer*. 2007. Vol. 22, Iss. 1. P. 103–130. doi : <https://doi.org/10.1093/wbro/lkm001>.
141. Zhang H., Liu L. & Xu J. Focus: Sino-African relations. *In: Africa insight*. 2001. Vol. 31, No. 2, P. 33–42.
142. Zhang X., Wasserman H., Mano W. *China's Media and Soft Power in Africa: Promotion and Perceptions*. Springer, 2016. 237 p.
143. Zhao S. *China in Africa: Strategic Motives and Economic Interests*, Routledge, 2017. 224 p.
144. Zico E. *A Post State-Centric Analysis of China-Africa Relations: Internationalisation of Chinese Capital and State-Society Relations in Ethiopia*, Springer, 2017. 244 p.
145. Ziso E. *A post-centric analysis of China-Africa relations*. Palgrave Macmillan, 2018. 244 p. doi:10.1007/978-3-319-66453-8
146. Ali A.Mazrui, SeufudeinMazem “AFRASIA, a tale of two continents », Meser House Edition, Edmonton, 2013
147. AmadouSy “Africa through economic lens”, RIL Eco Editions, Toronto, 2015
148. Patrick Bond “Looting Africa: the economics of Exploration”, Hampton Science, 2006
149. ArkebeOqubay, Justin Yifu Lin “China-Africa and economic transformation”, Oxford University Press Editions, 2019

150. AtembeKaratoyu, MuziaLemembe “International assistance to Africa and impacts of globalization: a key study for modern continent”, African Economic Research Consortium, <https://aercafrica.org/publications/>

151. Brautigam D. *The Dragon's Gift: The Real Story of China in Africa*. - Oxford University Press, 2011. – 416 p.

152. *China and Africa: A Century of Engagement*: D. H. Shinnand, J Eisenman – Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2012. 544 p., p. 69-73

153. Mbaidjol N. K., *African Countries and the Global Scramble for China: A Contribution to Africa's Preparedness and Rehearsal / International Comparative Social Studies*. – Vol. 41. – 168 p., с. 112-120

154. Дейч Т.Л. Африка во внешнеполитической стратегии Китая (конец XX – начало XXI вв.) : ареф. Дисс. д.ист.н. ; 07.00.15. – М.: 2013. 28 с., с. 16

155. Дейч Т.Л. Африка в стратегии Китая. М.: Институт Африки РАН. 2008. – 326 с, с. 264-265

156. Brautigam, D. (2009). *The Dragon's Gift: the Real Story of China in Africa*, Oxford University Press)

157. Shinn, D. & Eisenman, J. (2012). *China and Africa: A Century of Engagement*, University of Pennsylvania Press)

158. D. & Vusi, G. (2017). *Africa-China Partnerships and Relations: African Perpectives*, Africa World Press, Inc.; First edition

159. Ramani S. (2016) *China-Nigeria Relations: A Success Story for Beijing's Soft Power*. URL: <https://thediplomat.com/2016/07/china-nigeria-relations-a-success-story-for-beiings-soft-power/>

160. Gimba Z., Ghali S. (2018) *China-Nigeria economic relations: The need for Greater Resource management for development. International Journal of Trend in Scientific research and Development (IJTSRD)*. – Vol. 2. – Issue 3. P. 176-188

161. Ogunkola O. E. (2008). *Nigeria-China trade and economic relations*. Ibadan: Nigeria African Research Consortium (AERC) Publishers

162. Ogunsanwo. A. (2008). A tale of two giants: Nigeria and China. In Kweku, A. & Sanusha, N.(eds.) *Crouching tiger, hidden dragon? Africaand China*. Kwazuhi Natal, Capetown SouthAfrica: University Press
163. Gboyega Alabi Oyeranti, Musibau Adetunji Babatunde, E. Olawale Ogunkola, (2011) "An analysis of China-Nigeria investment relations", Journal of Chinese Economic and Foreign Trade Studies, Vol. 4 Issue: 3, pp.183-199,
164. Feng E. (2018) Chinese investment extends its influence in Nigeria. URL: <https://www.ft.com/content/14f5438e-c32b-11e8-84cd-9e601db069b8>
165. Page T. Matthew (2018) The Intersection of China's Commercial Interests and Nigeria's Conflict Landscape: Special Report (United States Institute Of Peace). 19 p.
166. David Shinn, Joshua Eisemann "China and Africa: a century of engagement", 460 pages, Lionel Bloom Press, Boston 2016
167. Peter Yaumbe, prof. Li Xin " China's economic engagement to restore Africa's vitality: comprehensive research 2010-2015", 507 pages, African Union Official Media Center, 2016
168. Li Seun, Peter Morvell "African role in China's grandeur: towards closer cooperation", 411 pages, Lexington House Press, 2016
169. Chris Alden, Min-Jiy Hoon "China in Africa", 154 pages, Hartmann-Cambridge Edition, 2007
170. Soo Yang, Li Pin, Matteo Grandi "New Economic Order: European and Chinese fight for African Continent", 502 pages, Lionsgate Press Publishing, London 2014

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Ugwu V. U. An Overview of Chinese Interests in Ukraine: Evaluation of the motives to increase its investments in the Eastern European country. *Міжнародні відносини Серія "Політичні науки", № 18-19 (2018)*.
2. Bordilovska O. A., Ugwu V. Chinese – Ukrainian cooperation under the framework of the Belt and Road initiative. *Актуальні проблеми міжнародних відносин, Випуск 138. 2019, pp. 35–44.*

Статті в іноземних виданнях та у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних:

3. Ugwu V.U. Success Factors for the Implementation of Modern China's Strategy in Africa. *Znanstvena Misel Journal. № 47/2020, Vol. 2, pp. 39–47.*

Статті, опубліковані в інших виданнях

4. Ugwu V. Reevaluating Dependency Theory in Sino-African Relations. *Китаєзнавчі дослідження. 2017, No. 1–2, pp. 52–60.*
5. Bordilovska O., Ugwu V. Sino-Indian Competition in Africa. *Східний світ. 2018, No 1, pp. 5–17.*

Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. УГВУ В. China's Cultural Diplomacy in Africa // Матеріали III Міжнародної науково - практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної науки», Київ, 2020 р. – Київ: Міжнародний центр науки і досліджень, 2020. – С. 30 – 31.
7. Ugwu V. The Role of Africa in China's Current Development Strategy // Матеріали Міжнародної науково - практичної конференції «Актуальні питання суспільних наук: наукові дискурсії», Київ, 2020 р. – Київська наукова суспільнознавча організація, 2020. – С. 69 – 71.

Додатко Б

Структура експорту китайської продукції в країни Африки за 2012-2016 рр, млрд.дол. США[134]

Експорт	2012	2013	2014	2015	2016
	78,7	87,3	99	103	89,6
ПАР	20	19	16	15	16
Єгипет	9,7	8,8	9,1	10	10
Нігерія	12	13	14	13	10
Алжир	7,7	7,7	8,4	8,1	9,3
Кенія	3,6	3,7	4,9	5,8	6,2
Ефіопія	3,1	3,4	5,0	5,6	6,1
Марокко	3,9	3,7	3,5	3,1	4,2
Гана	4,1	3,3	4,1	5,2	3,0
Танзанія	1,8	1,9	2,3	2,5	2,4
Судан	2,6	2,7	1,9	2,2	2,4
Ангола	5,1	4,5	6,0	2,6	2,0

Додаток В

Структура імпорту продукції країн Африки до Китаю за 2012-2016 рр,
млрд.дол. США[134]

Імпорт	2012	2013	2014	2015	2016
	71,9	72,4	74,3	48,9	49,7
ЮАР	13	15	13	25	37
Ангола	40	39	37	29	25
Замбія	5,1	3,9	5,3	5,1	4,3
Республіка Конго	5,4	7,0	6,5	4,7	4,2
ДРК	4,6	3,6	3,6	5,3	4,1
Мавританія	2,2	3,3	1,9	1,3	2,1
Нігерія	2,0	2,2	3,4	2,3	1,7
Єгипет	1,7	2,2	1,4	1,7	1,2
Судан	1,9	2,7	1,9	6,2	1
Алжир	3,6	3,0	2,5	1,2	0,7
Лівія	7,7	2,5	0,8	1,7	0,6
Екваторіальна Гвінея	2,2	3,0	3,9	2,1	0,6

Додаток Г

Місце Китаю в зовнішній торгівлі країн Африки з найбільшим рівнем ВВП [10; 12; 16]

Місце в рейтингу ВВП	Країна	Показник ВВП, млрд. дол. США.		Найбільші партнери з експорту	Найбільші імпортери
		2016	2017		
27	Нігерія	494	406	Індія 30,6%, США 12,1%, Іспанія 6,6%, Китай 5,6%, Франція 5,5%	Китай 21,1%, Бельгія 8,7%, США 8,4%, Південна Корея 7,5%, Великобританія 4,4%
32	Єгипет	332	332	ОАЕ 10,9%, Італія 10%, США 7,4%, Великобританія 5,7%, Туреччина 4,4%	Китай 7,9%, ОАЕ 5,2%, Німеччина 4,8%, Саудівська Аравія 4,6%, США 4,4%
39	Південна Африка	319	294	Китай 9,5%, США 7,7%, Німеччина 7,1%, Японія 4,7%, Індія 4,6%	Китай 18,3%, Німеччина 11,9%, США 6,6%, Саудівська Аравія 4,7%, Індія 4,7%
56	Алжир	165	161	Італія 17,4%, Іспанія 13%, Франція 11,9%, США 9,4%, Бразилія 6,2%	Китай 18,2%, Франція 9,1%, Італія 8%, Німеччина 6,8%, Нідерланди 6,1%
60	Марокко	109	120	Іспанія 23,2%, Франція 22,6%, Італія 4,5%, США 4,2%	Іспанія 16,7%, Франція 12,2%, Китай 9,2%, США 6,9%, Німеччина 6%
63	Ангола	103	95,8	China 61.2%, India 13%, US 4.2%	Португалія 17,8%, Китай 13,5%, США 7,4%, Південна Африка 6,2%, Бразилія 6,1%
66	Судан	81,4	94,4	Китай 61,2%, Індія 13%, США 4,2%	ОАЕ 12,7%, Єгипет 10,6%, Індія 10,5%, Туреччина 10,2%, Японія 7,6%
68	Ефіопія	64,7	72,5	ОАЕ 55,5%, Єгипет 14,7%, Саудівська Аравія 8,8%, Судан 23,3%, Швейцарія 10,2%, Китай 8,1%, Сомалі 6,6%, Нідерланди 6,2%,	Китай 24,1%, Саудівська Аравія 10,1%, Індія 6,4%, Кувейт 5,3%, Франція 5,2%
70	Кенія	63,6	68,9	Уганда 10,8%, Пакистан 10,6%, США 8,1%, Нідерланди 7,3%, Великобританія 6,4%	Китай 22.5%, Індія 9.9%, ОАЕ 8.7%, Саудівська Аравія 5.1%, Японія 4.5%

Товарна структура експорту з Нігерії в Китай по основних групах і видам товарів за 2012-2016 роки

	2012		2013		2014		2015		2016	
	Структура, %	Млн. дол США	Структура, %	Млн. дол США	Структура, %	Млн. дол США	Структура, %	Млн. дол США	Структура, %	Млн. дол США
Загальний обсяг експорту Нігерії в Китай		1412		1580		2580		1110		839
Сира нафта	58	818,96	57	900,6	53	1367,4	24	266,4	31	260,09
Нафтовий газ	23	324,76	27	426,6	23	593,4	38	421,8	30	251,7
Інші мінеральні продукти та сировина	4	56,48	3	47,4	6	154,8	5	55,5	7	58,73
Ліс	0,2	2,824	1,9	30,02	12	309,6	28	310,8	24	201,36
Метали та вироби з них	2,4	33,88	3,7	58,46	1,7	43,86	1,2	13,32	2	16,78
Пластмаси та полімери	1,4	19,77	2,1	33,18	0,5	12,9	1	11,1	1,8	15,10
Продукти тваринництва	5	70,6	1	15,8	0,5	12,9	0,9	9,99	1,3	10,90
Продукти рослинництва	2,7	38,12	1	15,8	0,3	7,74	0,8	8,88	2,5	20,97
Інші групи товарів	3,3	46,59	3,3	52,14	3	77,4	1,1	12,21	0,4	3,35

Можливі перспективи і інтереси Китаю в політичних організаціях, учасниками яких є ПАР і Нігерія

Назва організації	Основний напрямок діяльності	Можливі перспективи для Китаю
Організації, учасниками яких одночасно є Нігерія та ПАР		
Африканський союз (АЕС)	Сприяння економічному розвитку Африканських держав шляхом створення зони вільної торгівлі, розвитку зовнішньоекономічних відносин та системи взаємних торгових преференцій, системи пільгового кредитування	ПАР є одним з провідних торгових партнерів для більшості Африканських держав, що дає можливість Китаю через ринок ПАР виходити на ринки інших країн Африки; Нігерія є ключовим постачальником енергоресурсів і споживачем науково-технічної продукції
Африканський банк розвитку	Сприяння економічному розвитку Африканських держав шляхом пільгового кредитування економіки, фінансування інфраструктурних проєктів розвитку, надання короткострокових позик для обслуговування зовнішнього боргу	Китай, ПАР і Нігерія є бенефіціарами Африканського банку, при тому, що Нігерія ще і основним споживачем фінансових послуг. Таким чином, участь Китаю в Африканському банку дасть можливість суттєво розширити ступінь експансії в економіці Нігерії
Співдружність	Сприяння економічному, культурному та політичному взаємодії держав колишнього Домініону	Через участь ПАР і Нігерії Китай отримує реальну можливість отримати доступ до високотехнологічної продукції яка просувається на загальних ринках Співдружності Великобританією, Канадою, Австралією
Організації, учасником яких є Нігерія		
Група держав Африки, Карибського басейну і Тихого океану (АКТ)	Сталий розвиток і скорочення масштабів відставання розвитку економіки держав-членів від економік розвинених і країн, що розвиваються. Особливість організації є її спеціальний статус у відносинах з ЄС через підписання т.зв. Коттонських угод (2000 рік).	Через участь Нігерії Китай отримує можливість доступу до ринку ЄС і до продукції ЄС поставляється в Нігерії за пільговими цінами або в рамках програми сприяння
ОПЕК	Організація країн експортерів нафти	Через вплив на процес формування позиції Нігерії

		Китай отримує можливість опосередковано впливати на результати голосування з цінових питань
ECOWAS	Сприяння економічному розвитку країн Західної Африки	Китай через Нігерію отримує доступ на ринок країн Західної Африки, в тому числі доступ до системи пільгових митних зборів
Організація ісламського співробітництва	Сприяння економічному, культурному та політичному взаємодії ісламських держав	Опосередкована можливість просування глобальних геополітичних концепцій в ісламському світі, що відкриває можливість для подальших двосторонніх відносин
Організації, учасником яких є ПАР		
Співтовариство розвитку Півдня Африки (SADC)	Сприяння економічному розвитку країн Південної Африки	Китай через ринки ПАР отримує доступ на ринок південноафриканських держав, в тому числі доступ до системи пільгових митних зборів, а також до інфраструктурних проектів об'єднують 15 країн Півдня Африки
Південноафриканський митний союз (SACU)	Зона вільної торгівлі південноафриканських держав	Китайські товаровиробники отримують можливість виходу на ринки південноафриканських країн через відсутність митний обмежень в тому випадку, якщо продаж здійснюється з території ПАР, що по суті підсилює економічну експансію Китаю в ПАР